

ПОСІБНИК З УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ

Проект «Голос громадськості» Міжнародний центр перспективних досліджень

За редакцією

Джини Гілбрет Холдар

та

Ольги Захарченко

Відповідальна за випуск

Агнеш Натканець

Переклад з англійської

Тетяна Дігтяр та Ірина Пюнтківська

Видавництво

Дизайн-студія «iMedia»

Серпень 2002

Київ, Україна

Видання здійснено за сприяння

THE WORLD BANK
*International Bank for
Reconstruction and Development*

**Canadian International
Development Agency**

ЗМІСТ

Передмова	Участь громадськості в країнах Центральної та Східної Європи: каталізатор реформ та моніторинг успіхів	5
Вступ	Участь громадськості: конференція та посібник	9
Розділ I	Практичні аспекти участі громадськості	13
Розділ II	Методології участі громадськості	19
	Громадські дорадчі комітети	21
	Громадські слухання	31
	Громадянська просвіта	41
	Дослідження (ініціатив) за участю всіх зацікавлених сторін	51
	Звітні картки	61
	Організація громади	75
	Соціальний моніторинг	85
	Створення коаліцій	93
	Стратегічне планування розвитку міста	101
	1) Участь громадськості в оцінці напрямів розвитку міста	103
	2) Стратегічне планування для здорової громади	111
	Формування бюджету та планування напрямів розвитку міста за участю всіх зацікавлених сторін	121
Додатки		129
	Роль участі громадськості в розробці та впровадженні політики	131
	Література з питань участі громадськості	137
	Ресурси Інтернет щодо участі громадськості	140
	Учасники конференції	144

УЧАСТЬ ГРОМАДСЬКОСТІ В КРАЇНАХ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ: КАТАЛІЗАТОР РЕФОРМ ТА МОНІТОРИНГ УСПІХІВ

*Том Монастирський,
директор проекту «Голос громадянськості», Україна*

Щоб забезпечити успіх демократичних перетворень в країнах Центральної та Східної Європи, громадяни цих країн повинні повірити, що політики, яких вони обирають, прагнуть вирішити їх проблеми, а також представляють їх інтереси щодо покращення соціального забезпечення та рівня життя місцевої громади. Це особливо важливо на місцевому рівні, де ефективність та результативність процесу надання послуг відчутна більшою мірою, і де відсутність доступу громадян до процесів прийняття рішень спричиняє ріст корупції, перешкоджає ефективному державному управлінню та зменшує шанси на покращення соціально-економічного становища.

Переслідуючи мету більш ефективного та результативного процесу надання державних послуг, місцеві органи влади та представники громадянського суспільства в багатьох країнах ЦСЄ активно працюють над запровадженням нових механізмів участі громадянськості. Міжнародна конференція, що відбулася 22-25 листопада 2001 року в м. Яремче за підтримки проекту «Голос громадянськості», дала учасникам прекрасну можливість обмінятися досвідом та методами роботи, розповісти про свої проблеми та, найголовніше, поділитися успіхами. Близько 90 учасників конференції з 17 країн ЦСЄ представили найширший спектр різноманітних підходів, методів та стратегій щодо залучення громадянськості.

Важливою ознакою конференції стало те, що вона продемонструвала поширення тенденції врахування думки громадянськості у процесах розробки державної політики та програм. Ця тенденція проявляється у різних підходах: проведенні громадських слухань, організації громадських дорадчих груп, соціальному моніторингу, проведенні досліджень з використанням звітних карток, розробки бюджету за участі всіх зацікавлених сторін тощо. Деякі з учасників досягли більше успіхів порівняно з іншими, але можна не сумніватися в існуванні колективних зусиль, спрямованих на продовження реформ та забезпечення відповідальності політиків перед громадянами, яких вони представляють.

Метою конференції з участі громадянськості в Яремче було не лише обмінятися досвідом та стратегіями. Учасники використали її як можливість побачити, чого досягли їхні колеги з інших країн ЦСЄ, а також налагодити і розширити мережу зв'язків — як формальних, так і неформальних. Робота в сфері збільшення активності громадянськості є лише одним з прикладів зростання впливу громадянського суспільства на реформування місцевих органів влади. У поєднанні з іншими ініціативами, зростає сила, що виступає за продовження реформ та виявляє нові проблеми шляхом моніторингу системи надання державних послуг.

Можливість поділитися ідеями та досвідом участі громадян стала важливим компонентом проекту «Голос громадськості». Керівники проекту сподіваються, що результати конференції можна буде використати не лише в пілотних містах проекту (Тернопіль, Івано-Франківськ, Куп'янськ та Чугуїв), але і в інших частинах України та країн ЦСЄ. Посібник з механізмів участі громадськості в процесах прийняття рішень, що став продуктом цієї конференції, буде розповсюджено не лише серед учасників конференції, але й серед НДО-партнерів та органів місцевої влади по всій Україні. Спочатку посібник вийде друком українською та англійською мовами, а згодом і російською. Частково його буде використано в рамках навчальних програм проекту «Голос громадськості», а також для поширення методології участі громадськості в інших українських містах. З посібником можна ознайомитися і на сайті проекту «Голос громадськості» (www.icps.kiev.ua/prvp). Ми сподіваємося, що посібник стане у нагоді для практиків, науковців та дослідників сфери місцевого самоврядування.

Наразі я хотів би висловити особливу подяку організаторам конференції — Ользі Захарченко, Агнеш Натканец та Джині Холдар — за зусилля, яких вони доклали для організації й проведення конференції та публікації посібника. Також хотів би подякувати Інституту відкритого суспільства, Канадському бюро з міжнародної освіти, Світовому банку та Канадському агентству з міжнародного розвитку за фінансову підтримку конференції та інших заходів, проведених у рамках проекту «Голос громадськості».

УЧАСТЬ ГРОМАДСЬКОСТІ: КОНФЕРЕНЦІЯ ТА ПОСІБНИК

В публікації містяться результати міжнародної конференції «Участь громадськості в процесі прийняття рішень на місцевому рівні в країнах Центрально-Східної Європи: теорія та практика», що відбулася в м. Яремче 22–25 листопада 2001 року. Конференцію було організовано проектом «Голос громадськості», що спрямований на підвищення доброчесності та удосконалення процесу управління на місцевому рівні, а також місцевими партнерами — Інститутом міського розвитку (м. Івано-Франківськ) та Інститутом розвитку міста (м. Нова Одеса).

Метою міжнародної конференції було збільшення можливостей для покращення участі громадськості в процесі розробки та прийняття рішень на місцевому рівні в країнах ЦСЕ шляхом навчання та обміном ідеями й практичними навичками. Близько 90 учасників, включаючи експертів, представників НДО, місцевих органів влади та донорів з України, Болгарії, Польщі, Словачії, Румунії, Естонії, Вірменії, Боснії та Герцеговини, Грузії, Чеської Республіки, Канади, Сполучених Штатів Америки та Великобританії взяли участь в роботі конференції.

Методичний посібник з участі громадськості має на меті поширити результати міжнародної конференції. В посібнику підсумовано результати роботи пленарних засідань, надано покрокові рекомендації щодо практичних методик, які опрацювалися кожною з робочих груп під час конференції. Пленарні засідання та робочі групи стосувалися наступних тем:

- Громадські дорадчі комітети
- Організація громади
- Громадські слухання
- Соціальний моніторинг
- Громадянська просвіта
- Створення коаліцій
- Дослідження (ініціатив) за участі всіх зацікавлених сторін
- Стратегічне планування розвитку міста
- Звітні картки
- Формування бюджету та планування напрямів розвитку міста за участі всіх зацікавлених сторін

Посібник висвітлює кожна з цих методологій участі громадськості, включаючи обговорення та практичні приклади того, як вони можуть бути використані в країнах Центральної та Східної Європи.

Методичний посібник з участі громадськості робить результати роботи конференції тривалими та далекосяжними. Через розповсюдження посібника серед учасників цього заходу, їх місцевих партнерів, численних українських НДО, а також НДО Центральної та Східної Європи, результати роботи конференції буде поширено серед широкої аудиторії. Він слугуватиме для всіх зацікавлених сторін гарним джерелом висвітлення численних аспектів участі громадськості, а також сприятиме збільшенню використання різних методологій участі громадськості на місцевому рівні в країнах ЦСЕ.

Структура методичного посібника

Посібник починається з розгляду теоретичних основ різних питань, що стосуються участі громадськості, які було обговорено під час пленарних засідань та роботи малих груп. Як результат, в наступних розділах представлено низку методологій та методик з участі громадськості. Вони можуть бути використані для сприяння діалогові між місцевими органами влади та громадянами з метою покращення надання державних послуг.

Громадські дорадчі комітети

ГДК є важливим елементом залучення громадян до процесу управління на місцевому рівні, а також сприяють збільшенню рівня обізнаності про потреби громадян у міжвиборчий період.

Громадські слухання

Громадські слухання розглядаються як форум, на якому громадяни, об'єднання громадян та місцеві посадові особи збираються разом для обміну інформацією та думками щодо різних питань місцевого розвитку.

Громадянська просвіта

Громадянська просвіта є базовим елементом залучення громадськості до розвитку місцевого самоврядування, а також виступає передумовою формування «культури участі».

Дослідження (ініціатив) за участі всіх зацікавлених сторін

Ця методологія є інструментом підвищення спроможність громадян проводити дослідження з метою ідентифікації проблемних зон громади.

Звітні картки

Цю методологію використовують для визначення ставлення населення до певних проблем місцевих громад. Звітні картки можуть бути використані для спрямування політики, подальших дій місцевих державних службовців та НДО з метою покращення рівня життя.

Організація громади

Цей метод сфокусований на принципах самоорганізації громади з метою впровадження змін для її розвитку.

Соціальний моніторинг

Соціальний моніторинг є процесом, який дозволяє громадськості відстежувати впровадження державних рішень на місцевому рівні, визначати їх ефективність та адекватність, а також надавати свої пропозиції щодо покращення процесу ухвалення рішень.

Створення коаліцій

Ця методологія є необхідною тоді, коли організація усвідомлює, що діючи поодиночі, вона не має спроможності успішно впливати на вирішення проблем громади та на реалізацію бажаних змін.

Стратегічне планування розвитку міста

Стратегічне планування розвитку міста є одним із впливових інструментів для забезпечення економічного, соціального та культурного розвитку громад. В посібнику висвітлено два різновиди підходів до стратегічного планування:

- 1) Участь громадськості в оцінці напрямів розвитку міста
- 2) Стратегічне планування для здорової громади

Формування бюджету та планування напрямів розвитку міста за участі всіх зацікавлених сторін

Завдяки методу формування бюджету за участі всіх зацікавлених сторін громадяни отримують можливість впливати на процес прийняття фінансових рішень на рівні міста.

Всі ці розділи є надрукованими версіями презентацій експертів, які були представлені під час конференції за наступною структурою:

- Огляд методології участі громадськості
- Контекст для використання методології участі
- Опис процесу/Етапи впровадження
- Ризики та перешкоди
- Приклад застосування методу
- Джерела

Вкінці методичного посібника вміщено список учасників конференції, а також посилання на українські та міжнародні джерела літератури, які дають змогу більш глибоко ознайомитися з методологіями участі громадськості. Насамкінець, посібник завершується статтею «Роль участі громадськості в розробці та впровадженні політики», яка зосереджується на тих аспектах громадської участі, що успішно застосовуються проектом «Голос громадськості» в Україні.

Посібник буде розміщено на сторінці проекту «Голос громадськості» веб-сайту Міжнародного центру перспективних досліджень за адресою: www.icps.kiev.ua/pvr.

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ

МАТЕРІАЛИ КОНФЕРЕНЦІЇ

ОСНОВНІ ПИТАННЯ

Що таке участь громадськості?

Участь громадськості є процесом, що відбувається в межах громади і полягає в організації громадян та їх цілей через діяльність недержавних організацій з метою здійснення впливу на процес прийняття рішень. Громадяни найбільше долучаються до справи, якщо проблема, яку необхідно вирішити, стосується їх безпосередньо. Більше того, участь громадськості має місце, коли всі зацікавлені сторони співпрацюють задля здійснення змін.

Навіщо потрібна участь громадськості?

Протягом останнього десятиріччя політичні та економічні системи країн Центральної та Східної Європи зазнають процесу трансформації. Серед основних завдань, які стоять перед цими країнами, є необхідність підвищення рівня залучення громадян до процесу прийняття рішень. Часто громадяни не розуміють своїх прав та обов'язків і, як наслідок, вони не в змозі висловлювати свої думки з приводу діяльності органів влади. Залучення ж громадськості до вироблення та впровадження політики сприяє посиленню ролі громадян в демократичних перетвореннях держав. Участь громадськості збільшує прозорість процесу прийняття рішень, а також підвищує відповідальність посадових осіб перед своїми виборцями.

Хто повинен брати участь?

Окремі особи та групи, залучені до процесу прийняття рішень, є зацікавленими сторонами. Це люди, які мають певний інтерес до вироблення та реалізації політики і, відповідно, прагнуть висловити свої думки. Кожному громадянину варто брати участь у процесі прийняття рішень на місцевому рівні, оскільки наслідки цих рішень, тією чи іншою мірою, впливатимуть на нього та його родину.

Коли має відбуватися участь громадськості?

Участь громадськості не повинна здійснюватися за якихось особливих обставин; вона повинна бути частиною повсякденного життя громадян. Крім цього, участь громадськості не є сезонним явищем. Правом та обов'язком кожного громадянина є участь у вирішенні місцевих справ не лише під час виборів, але й у міжвиборчі періоди.

Які ресурси є необхідними?

Час

Громадянам необхідний час для того, щоб дізнатися про проблему, а також про можливі шляхи впливу на процес прийняття рішення. Також час потрібен для дослідження проблеми, організації зустрічей та розробки й впровадження плану дій. Іноді необхідні місяці та роки, щоб побачити конкретні результати залучення громадськості до розробки політики.

Зацікавлені сторони

Різні групи, окремі особи або громадські організації, які цікавляться певною проблемою, повинні зібратися разом і працювати як одна команда з метою ефективного впливу на процес прийняття рішення. Кількість охочих долучитися до вирішення проблеми є важливою складовою участі громадськості. Людям потрібно збиратися разом на таких зустрічах, як громадські зібрання, дебати та слухання, а також звертатися за порадами до різних експертів, дорадчих груп з метою отримання найкращих результатів.

Інформація

З метою досягнення успішних результатів від участі громадськості, серед зацікавлених сторін завжди слід поширювати необхідну інформацію. Вона має надходити як від громадськості, так і від органів влади. Без інформації участь громадськості не має сенсу.

- ↓ Низхідне поширення інформації- Має місце тоді, коли влада інформує громадян про розробку політики, а також про їх роль та обов'язки (через інформаційні центри, інформаційні дошки в органах місцевого самоврядування, під час зустрічей з посадовими особами або через місцеві засоби масової інформації та ін).
- ↑ Висхідне поширення інформації — Має місце тоді, коли громадяни виражають своє занепокоєння з приводу наявної проблеми (під час громадських слухань, засідань дорадчих комітетів, кампаній з поінформування громадськості та ін.).

Увага з боку ЗМІ

ЗМІ, особливо місцевого рівня, відіграють важливу роль у процесі залучення населення до вирішення проблем громади. Вони сприяють поширенню інформації у досить простий та ефективний спосіб, інформуючи територіальну громаду про стан справ та заплановані заходи.

НЕОБХІДНІ ЕЛЕМЕНТИ ДЛЯ КОНСТРУКТИВНОЇ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ

Ініціатива та бажання здійснити зміни

Люди повинні прагнути брати участь у процесі прийняття рішень задля досягнення змін в громаді. Часто ініціатива відходить від громадян у тому випадку, коли вони відчують, що наслідки ухвалених владою рішень безпосередньо впливатимуть на їх життя.

Відданість справі

Громадяни мають бути наполегливими та відданими справі. Також вони повинні не здаватися після першої невдачі.

Знання методів участі громадськості

Всі зацікавлені сторони мають бути поінформовані про методи участі громадськості, особливості їх впровадження та потенційні результати.

Обізнаність/Освіта

Громадяни повинні бути обізнаними зі своїми правами та обов'язками щодо співпраці з владою та впливу на процес прийняття рішень.

Співпраця з місцевою владою

Представники місцевих органів влади повинні навчитися спілкуватися з громадянами, бути неупередженими та ставитись з розумінням до їхніх потреб.

Кожна із зацікавлених сторін має досягти успіху

Люди активно братимуть участь у процесі розробки та впровадження політики за умови, що проблема стосується їх безпосередньо або вони отримують певні переваги від її вирішення. Переваги ж повинні отримати як громадяни, так і місцева влада.

Планування та впровадження

Всі зацікавлені сторони повинні співпрацювати для того, щоб без перешкод спланувати та здійснити зміни.

Прозорість

Всі зацікавлені сторони повинні бути чесними щодо кроків, до яких вони вдаються з метою здійснення впливу на проблему. Особливо прозорою у своїх діях має бути місцева влада.

Гнучкість

Гнучкість також є одним з основних компонентів конструктивної участі громадськості. Влада та громадськість повинні вміти домовлятися та співпрацювати з протилежною стороною.

Залучення експертів

Впроваджувати методології участі громадськості необхідно за допомогою професійних експертів, зокрема, спеціалістів з громадянської освіти, організації громадських слухань, проведення досліджень якості послуг тощо.

РИЗИКИ ТА ПЕРЕШКОДИ ДЛЯ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ

Які вони?

- Брак довіри
- Недостатня співпраця між зацікавленими сторонами
- Обмежений доступ до інформації
- Обмаль знань про права та обов'язки

- Страх перед невідомим
- Брак впевненості у своїх силах
- Обмежені або неіснуючі структури
- Брак навичок, культури участі та досвіду
- Обмаль ресурсів (наприклад, часу, коштів, навичок)
- Брак уваги засобів масової інформації до місцевих проблем
- Нереалістичні очікування
- Брак усвідомлення необхідності професійної допомоги
- Ризик «зворотного вогню»
- Зосередження на дрібних деталях, а не на широких питаннях

Як їх подолати?

- Громадянська просвіта, навчальні тренінги та семінари
- Кампанії з громадської поінформованості
- Стратегії співпраці
- Створення мереж та налагодження зв'язків
- Обмін досвідом
- Співпраця з «побратимами»
- Фандрейзинг
- Популяризація інституту волонтерства

ГРОМАДСЬКІ ДОРАДЧІ КОМІТЕТИ: ДОСВІД РУМУНІЇ

*Даніель Сербан,
Research Triangle Institute, Румунія*

ОГЛЯД МЕТОДОЛОГІЇ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ

Місцева влада в демократичних країнах зазвичай співпрацює з громадськими дорадчими комітетами, комісіями або групами спеціалістів, що надають рекомендації міським радам та міським адміністраціям з багатьох питань. Ми називатимемо ці групи громадськими дорадчими комітетами (ГДК). Вони є важливим компонентом органів місцевої влади (ОМВ) і сприяють залученню громадян до процесів управління, а також інформують владу про потреби громадян. Такі комітети передають владі пропозиції та думку громадськості щодо важливих питань муніципальної сфери управління.

Бажаний результат діяльності ГДК як методу участі громадськості включає такі аспекти:

- По-перше, ГДК **підвищують як якісний, так і кількісний виміри участі громадськості** в місцевому управлінні, будуючи таким чином місток довіри між владою та громадянами та посилюючи громадянське суспільство.
- По-друге, для влади, що бажає бути прозорою та повністю демократичною, вони **надають конкретні та видимі методи** реалізації цього зобов'язання перед громадськістю.
- По-третє, вони є **механізмом залучення технічних навичок** та думки громадськості для вирішення проблем місцевого управління.
- По-четверте, вони **створюють для громадян з різними вміннями та поглядами форум**, де вони можуть інформувати один одного і, таким чином, посилюють діалог, необхідний для розв'язання конфліктів.
- По-п'яте, вони **посилюють комунікацію між законодавчою та виконавчою гілками влади, між урядом та громадськістю та між різними гілками місцевої влади.**
- По-шосте, вони є **джерелом нових думок, ідей та альтернатив** для обраних та призначених службовців, які відчувають, що щоденні проблеми та тиск придушують творчість.
- І нарешті, в громадах, що мають глибокий політичний, соціальний або етнічний поділ, громадські дорадчі комітети, які широко представляють все суспільство, **можуть допомогти знизити напругу та деполітизувати процес управління.**

КОНТЕКСТ ДЛЯ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДОЛОГІЇ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ

Створення громадських дорадчих комітетів

Важливо зазначити, що в Румунії немає законодавчої бази, яка регулювала б діяльність ГДК. Відповідно до Конституції Румунії (1991 р.), громадяни мають право вільно збиратися та висловлювати свої думки.

Ініціатива створення ГДК може виходити від громадян, місцевої влади або від тих та інших. Більш логічним видається, коли ініціатива виходить від громадян, коли вони збираються разом, щоб вирішити проблему. Однак досить часто місцева влада сама ініціює створення такого комітету, щоб почути думку громадян та запросити їх до участі.

Для забезпечення максимальної ефективності при створенні дорадчого комітету та підтримці його діяльності, необхідно замислитися над деякими питаннями. ГДК може бути створена, коли орган місцевої влади (ОМВ) має завдання, яке краще вирішувати за умови постійної участі громадян. ОМВ має визначити, яким питанням займатиметься ГДК, скільки членів він матиме, як вони обиратимуться, скільки часу працюватимуть (зазвичай, комітет працює 1-5 років) та як часто засідатиме ГДК.

Міська влада надає ГДК матеріально-технічну підтримку, в тому числі, місце для засідань, а також помічника для організації засідань, підготовки порядку денного, ведення протоколів та забезпечення доступу до інформації міської влади.

Членами ГДК є волонтери. Їх може призначити міська влада або обрати громадяни. Інколи вони зголошуються самі, відгукнувшись на відповідне оголошення або подаючи заяву про бажання працювати. Призначення членів комітету має затвердити міська рада.

ГДК можуть мати різні графіки роботи та різне навантаження. Наприклад, ГДК, що працює в сфері розробки міського бюджету, може засідати раз на місяць в період підготовки бюджету. Однак в інтенсивний період, коли міська адміністрація готує остаточну версію бюджету для представлення в міській раді, дорадчий комітет може засідати щотижня. Інші ГДК можуть засідати щомісяця, але їх члени виконуватимуть додаткову роботу в період між засіданнями. Є випадки, коли ГДК засідають лише раз на квартал і виконують всю роботу безпосередньо під час засідань.

Види громадських дорадчих комітетів

Існують два типи ГДК: постійні та тимчасові. Деякі ГДК є постійними та виконують свої функції з року в рік. Інші ж можуть мати конкретні завдання. Тимчасові ГДК мають конкретне завдання, яке вони мають виконати за певний час. Вони завершують свою роботу письмовим звітом, в якому пропонують свої рекомендації.

Інколи робота тимчасового ГДК призводить до створення постійного дорадчого комітету. Наприклад, тимчасовий ГДК, що займається упорядкуванням дворових територій, у своєму звіті рекомендує, щоб міська влада запровадила фонд щорічних грантів для фінансування пропозицій з даного питання. Міська влада приймає рекомендацію і створює постійний ГДК, що переглядає пропозиції та висуває їх на отримання фінансування. Такі рішення, які

приймаються відкрито та ґрунтуються на опублікованих критеріях, переконують громадян, що програма здійснюється прозоро та неупереджено.

Приклади **постійних ГДК:**

- Комісія з планування
- Комісія з бюджету
- Рада з парків та відпочинку
- Комісія з економічного розвитку
- Рада з транспорту
- Санітарна комісія
- Комісія з житлових питань
- Комісія по співпраці з містом- побратимом
- Збереження сусідської громади

Приклади **тимчасових ГДК:**

- Дорадчі комітети, що займаються конкретними проектами (благоустрій дворів або план місцевого транспорту)
- Комітет зі створення можливостей для молоді
- Комітет з дослідження питань приваблення нового бізнесу
- Комітет з перегляду Хартії міста
- Комітет «Орденська стрічка» (групи експертів-волонтерів, що займаються вузькими та складними завданнями, наприклад, покращення системи охорони здоров'я)

ОПИС ПРОЦЕСУ/ ЕТАПИ ВПРОВАДЖЕННЯ

ГДК повинен бути створений відповідно до місцевого та національного законодавства. Дорадчий комітет повинен мати чітко визначену сферу повноважень, мету діяльності та обсяг обов'язків.

Мандат, який отримує ГДК від місцевої влади, має містити письмові інструкції з таких питань:

- Назва та мета дорадчого органу.
- Членство та спосіб обрання чи призначення членів, а також визначення терміну їх повноважень.
- Продукт або результат діяльності комітету (наприклад, періодичні звіти про діяльність, остаточний звіт тощо).
- Повноваження комітету — визначає сферу впливу комітету.
- Часові рамки — тимчасовий чи постійний комітет. Якщо тимчасовий — термін діяльності та частота засідань.
- Ресурси — підтримка від органів влади, доступ до документів, витрати (якщо вони покриваються), місце для засідань тощо.
- Відносини із ЗМІ та питання конфіденційності й конфлікту інтересів.

Важливо оприлюднювати ці інструкції через ЗМІ, громадські інформаційні дошки, веб-сторінки тощо, а також надавати їх на прохання громадян. Також необхідно оприлюднювати графік засідань комітету і зробити їх відкритими для громадськості, за винятком випадків, коли необхідно зберігати конфіденційність.

Регламент роботи ГДК

Кожний дорадчий орган повинен діяти відповідно до певного регламенту. Часто ініціатори діяльності комітету можуть визначати його самостійно та мають повноваження його змінювати. Деякі з питань, які слід врегулювати:

- Час, місце та тривалість засідань.
- Головування, роль голови, процес виборів та тривалість перебування на посаді.
- Процес прийняття рішень та досягнення консенсусу (звичайним є голосування, однак альтернативою є обговорення для досягнення консенсусу, про що в комітеті оголошує голова).
- Ведення документації та підготовка звіту.
- Інформування нових членів щодо заходів та рішень комітету.

Контрольний список заходів для членів ГДК:

- ✓ Підготувати статут й процедури діяльності та дотримуватися їх.
- ✓ Підготувати робочий план, затвердити його в міській раді та керуватися ним в роботі.
- ✓ Регулярно оцінювати роботу комітету та забезпечувати його відповідність з метою та цілями ОМВ.
- ✓ Зголоситися брати участь в бюджетному процесі, якщо це стосується діяльності ГДК.
- ✓ Зустрічатися з посадовими особами ОМВ та обмінюватися ідеями.
- ✓ Запрошувати представників міської ради та адміністрації відвідувати засідання ГДК.
- ✓ Забезпечувати прозорість роботи. Проводити відкриті засідання та оприлюднювати інформацію.
- ✓ Залучати громадян та організовувати громадські форуми для оприлюднення результатів своєї роботи.
- ✓ Не бути пасивними — просити необхідні матеріали в ОМВ.
- ✓ Постійно вчитися новому; дізнаватися, чим займаються ОМВ в районі.
- ✓ Призначити представника (голову) для роботи з представниками влади та розповсюдження інформації про роботу комітету.

Методи оцінки для вимірювання ефективності ГДК

Конкретними результатами діяльності ГДК можуть бути кращий процес підготовки бюджету, підвищення якості громадського транспорту, краща система управління школами тощо. Також важливо, щоб комітет отримав визнання громади та міської ради. Показниками ефективної діяльності ГДК є краще управління ОМВ, підвищення задоволеності громадян системою надання державних послуг, підвищення кількості ГДК та їх членів.

РИЗИКИ ТА ПЕРЕШКОДИ

Відсутність мотивації для створення та підтримки діяльності ГДК

ГДК може добре функціонувати в тому разі, якщо його місія є серйозною та необхідною; громадськість розуміє та підтримує роль дорадчого комітету; до його рекомендацій прислуховуються як громадяни, так і місцева рада.

Підтримка участі громадян

Зазвичай, люди неохоче беруть участь у справах громади, якщо не мають безпосереднього інтересу в них. Завоювання інтересу громадськості вимагає часу. Після створення ГДК громаді та місцевій владі необхідно показати переваги від його діяльності. Підтримка цієї концепції є ключовою для участі громадськості, особливо в країнах Центральної та Східної Європи.

Відсутність розуміння переваг для обох сторін

Незважаючи на те, що ГДК є найбільш ефективним та дешевим засобом отримання корисних рекомендацій громадян для діяльності та рішень місцевої влади, громадськості важко зрозуміти переваги цього методу. Однак зарубіжний досвід свідчить, що створення ГДК в органах місцевого самоврядування значно посилює засади демократії.

Необхідність пристосування до місцевих умов

Часто ті методи, що працюють в Західній Європі та Північній Америці, вимагають зміни та пристосування в інших країнах. Окремі країни можуть бажати визначити власний курс щодо дорадчих органів. Наприклад, міська рада та адміністрація можуть спільно призначити дорадчий орган або визначити інший спосіб його формування, що відтворює баланс інтересів. Підходи, які використовують в інших країнах, можна пристосувати до місцевих умов і вони будуть ефективними, якщо громадяни бачитимуть, що влада докладє серйозних зусиль, аби бути прозорою та ефективною.

ПРИКЛАД ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ

Діяльність ГДК в Румунії

Щоб проілюструвати ефективність ГДК, нижче наведено декілька прикладів з досвіду Румунії:

1. Громадські дорадчі комітети в сфері громадського транспорту в Брасові

У Брасові в 2001 році було проведено громадські слухання з питань бюджету, в яких взяли участь 578 чоловік. Бюджетні слухання в місті проводилися вже третій рік поспіль, однак цього разу якість та вплив заходу отримали значне громадське визнання (зауважимо також, що попередні слухання відвідали лише 35 чоловік, і ця подія мала незначний результат). Важливою інновацією, що стала наслідком слухань, було створення громадського дорадчого комітету з питань транспорту. Ця група з 14 волонтерів, що представляли різні сфери діяльності та професії, були призначені на необмежений термін, але могли працювати за власними правилами та процедурами. Основним завданням комітету була допомога міській владі та органам управління приймати рішення щодо транспорту, на розвиток якого учасники громадських слухань запропонували відвести третину міського бюджету.

ГДК засідав щомісяця або, якщо це було потрібно, частіше. Першим завданням комітету було заповнити опитувальник щодо альтернатив вартості проїзду в громадському транспорті, субсидій, податків та придбання автобусів.

2. ГДК з питань бюджету в Турну Магуреле

Місто Турну Магуреле стало однією з перших громад в Румунії, яка розглянула ідею запровадження ГДК з питань місцевого бюджету. ГДК складається з 9 осіб, призначених мером за рекомендаціями інших представників міської влади. Одним з критеріїв відбору членів комітету було розуміння ними фінансових питань. Оскільки ідея громадських дорадчих комітетів була новою для громади, багато людей не вірили в неї. Однак ГДК взяв активну участь у громадських слуханнях в грудні 2000 року та зробив важливий внесок до процесі розробки та прийняття бюджету.

Відбулися дебати щодо бюджетної політики, в результаті яких меру було запропоновано рекомендації. Дебати відобразили інтереси комітету в світлі бюджетного процесу. Висловлювалися різні думки щодо видатків бюджету, а також шляхів максимізації доходів.

Мер розглянув запропоновані рекомендації та виніс їх на обговорення в міській раді. Таким чином місцевий бюджет на 2001 рік був розроблений за участю громадян і відображав не лише інтереси політиків, але й потреби громади.

Головою ГДК став керівник житлово-комунальної служби. Він є також членом міської ради, де відповідає за бюджет. Навесні 2001 року ГДК засідав двічі на місяць та готував рекомендації щодо підготовки остаточної версії бюджету на 2001 рік. В травні 2001 року надійшли остаточні дані щодо обсягу асигнувань з державного бюджету, після чого було прийнято остаточну версію міського бюджету. ГДК продовжував роботу і після прийняття бюджету, працюючи над моніторингом ходу його виконання.

3. ГДК з питань освіти в Турну Магуреле

В 2001 році мер Турну Магуреле ініціював створення дорадчого комітету з питань освіти. Ця ініціатива була актуальною, оскільки фінансування освіти перейшло до місцевого бюджету. Членами ГДК стали директори шкіл. Метою дорадчих комітетів був обмін інформацією між школами міста, а також між школами та місцевою владою.

До першого засідання дорадчого комітету мер роз'яснював громадянам роль дорадчих комітетів, а також проблеми фінансування освіти.

Запровадження ГДК стало важливим нововведенням, що сприяло посиленню комунікації між місцевою владою та освітнім сектором. Іншим результатом нововведення стала вища поінформованість освітян та їх здатність роз'яснювати батькам та іншим зацікавленим сторонам про вплив місцевого бюджету на рішення, що приймаються в сфері освіти.

4. Комітети у справах пенсіонерів в містах Медіас та Пітетсі

В містах Медіас та Пітетсі створено громадські дорадчі комітети, до складу яких увійшли

пенсіонери, що бажають працювати в міській адміністрації на громадських засадах. В місті Медіас комітет налічує 27 чоловік, що зустрічаються щоквартально або частіше — на прохання мера.

Засідання мають на меті допомогти у вирішенні проблем міста. На одне з засідань, що було присвячене охороні навколишнього середовища, було запрошено директорів деяких місцевих заводів. В результаті обговорення були прийняті рішення щодо покращення стану довкілля. Крім цього, членів комітету запрошують на офіційні заходи та інформують про плани розвитку міста. Про дати засідань міської ради їх інформують заздалегідь, щоб вони могли запланувати в них свою участь.

В Пітетсі комітет складається з 30 пенсіонерів, які зустрічаються щомісяця і обговорюють питання, запропоновані мером, а також проблеми, які вони визначають самостійно. Серед питань, над яким працював комітет, були підготовка до свят, прибирання вулиць, вивезення сміття, проблема бродячих собак та транспортні питання.

5. ГДК з питань управління пасовиськами в громаді Крістіанів

Громада Крістіанів створила дорадчий комітет з метою вирішення проблеми утримання трьох спільних пасовиськ. Члени ГДК відвідали пасовиська, щоб вивчити суть проблеми. Потім було проведено зустрічі із зацікавленими сторонами (власниками пасовиськ, власниками худоби та овець, мером та працівниками) з метою розробки плану створення комітетів з утримання кожного з пасовиськ. Цей план визначив:

- процедуру обрання комітетів пасовиськ;
- процедуру, за якою один з членів кожного комітету є також членом ГДК;
- обов'язки комітетів пасовиськ, що включають: (1) прибирання та утримання пасовиська; (2) збирання плати за користування пасовиськом; (3) слідкування за справедливою ротацією тварин; (4) захист від браконьєрів;
- процедуру, а якою члени комітетів пасовиськ звільняються від сплати за користування пасовиськами.

Для обговорення плану відбулися громадські збори, які відвідали близько 200 чоловік. Було прийнято пропозицію ГДК та обрано комітети з утримання пасовиськ. Як наслідок, громада є більш задоволеною станом пасовиськ, а доходи від збору плати за користування пасовиськами зросли. Потреба у безпосередньому втручанні міської адміністрації у справи пасовиськ суттєво знизилася.

ДЖЕРЕЛА

Публікації

Budds J. G. 1996. Citizen Participation in Local Government Processes. Tirana, Albania: Development Alternatives, Inc.

Chemonics International. 1997. How an Advisory Committee Works: A Self-Study Guide. Bucharest, Romania: USAID's Central and Eastern Europe Public Administration Program.

Chemonics International. 1998. Public Hearings and Other Tools for Listening to the Citizen! Heeding the Public and Using What You Hear! Bucharest, Romania: USAID's Central and Eastern Europe Public Administration Program.

Chetwynd, E., Chetwynd, F. 1999. A Practical Guide to Citizen Participation in Local Government in Romania. Bucharest: Research Triangle Institute and the USAID «Local Government Assistance Program.»

Connor, Desmond M. 1990. Citizens Participate: An Action Guide for Public Issues. Victoria BC, Canada: Development Press.

Connor, Desmond. 1995. Understanding Your Community. Victoria, BC, Canada: Development Press.

Creighton, J. L. 1992. Involving Citizens in Community Decision Making: A Guidebook. National League of Cities and the International City/County Management Association, Washington, DC.

Overstreet, Robert. 1997. Developing Effective Citizen Advisory Committees: A Self-Study Guide. Bucharest, Romania: USAID's Central and Eastern Europe Public Administration Program.

Research Triangle Institute. Public Administration in Developing Effective Pricing Strategies: A Case Study of the City of Chernivtsi, Ukraine. Produced for USAID's Effective Local Government in Ukraine Project.

Walsh, M. L. 1977. Building Citizen Involvement: Strategies for Local Government. National League of Cities and the International City/County Management Association, Washington, DC.

Wilcox, D. The Guide to Effective Participation (Online). Available at:
<http://www.partnerships.org.uk/guide/>

The World Bank. 1996. The World Bank Participation Source Book. Washington, DC.

Джерела в Інтернет

Advisory Committees for the Boston Harbor Project, USA: <http://www.mwra.com>

Application for Appointment on Citizen Advisory Board, City of Eugene, Oregon, USA:
<http://www.ci.eugene.or.us/boards/BCCAPP1099.PDF>

Arlington County, Virginia , USA: <http://www.co.arlington.va.us/cbo/advlist.htm>

City of Dayton, Ohio, USA: www.officialcitysites.com/ohio.htm

City of Modesto, California, USA: <http://www.ci.modesto.ca.us/council/cag/Default.htm>

Local Government Assistance Program in Romania, USAID funded: www.lga.ro

ГРОМАДСЬКІ СЛУХАННЯ

Джина Гілбрет Холдар,

консультант, проект «Голос громадськості», Україна

ОГЛЯД МЕТОДОЛОГІЇ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ

Громадські слухання є формальними зборами, на яких представники місцевих органів влади отримують думку громадськості щодо конкретного рішення або заходу місцевої влади. Громадські слухання можна розглядати як форум, на якому збираються окремі громадяни, групи громадян та місцеві посадові особи для обміну думками та інформацією щодо конкретного питання перед прийняттям рішення.

Всі сторони, які беруть участь у громадських слуханнях, мають можливість обмінятися інформацією, створити атмосферу відповідальності та легітимності рішень влади, підвищити власну поінформованість, посилити спроможність громадськості та дати громаді більше влади. Громадські слухання — це методологія участі громадськості, яка забезпечує довіру між громадянами та місцевою владою, що є необхідним елементом стабільної демократії.

Громадські слухання є механізмом забезпечення активності громадян у період між виборами, коли необхідно отримати думку громадськості та прийняти рішення щодо питань, які виникають в цей час. Громадяни повинні розглядати громадські слухання як можливість бути почутими обраними посадовими особами, а політичні лідери повинні сприймати їх як можливість поспілкуватися з електоратом. Назагал, громадські слухання надають громадськості відчуття широти місцевої влади у її прагненні залучити громадськість до вирішення місцевих питань.

КОНТЕКСТ ДЛЯ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДОЛОГІЇ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ

Громадські слухання є ключовим інструментом для обговорення рішень, які приймає місцева влада. Посадові особи повинні прислухатися до пропозицій від громадян та їх груп, які беруть участь у форумі, і брати їх коментарі до уваги, приймаючи рішення. Цей принцип важливо відстоювати, щоб створити атмосферу легітимності та успіху.

Для успіху громадських слухань критично важливою є уважна та послідовна підготовка. Необхідно чітко визначити цілі громадських слухань, щоб всі сторони знали, що від них очікують. З початку планування процесу громадських слухань необхідно заявити, що форум для обговорення є відкритим для всіх, аби громадяни знали, що до їх думки прислухаються. Окрім того, слухання слід проводити в той час і в тому місці, яке є зручним для всіх громадян, що мають намір взяти в них участь.

Необхідно заздалегідь спланувати комунікаційну кампанію з громадськістю, пояснивши, з яких питань будуть проводитися консультації і як буде використано інформацію, отриману від громадян. Окрім того, організатори громадських слухань повинні взяти на себе зобов'язання використати їх результати, щоб не послабити їх ефективність громадських слухань у майбутньому.

ОПИС ПРОЦЕСУ/ЕТАПИ ВПРОВАДЖЕННЯ

Проведення рекламної кампанії

Для того, щоб заохотити громадян взяти участь у громадських слуханнях, необхідно провести ефективну рекламну кампанію. Наступні правила є важливими (але цей список не є вичерпним), щоб допомогти організаторам поширити інформацію, спонукати громадян до відкритості та забезпечити високу явку громадян.

- **Рекламну кампанію слід почати заздалегідь та продовжувати аж до дня слухань.** Рекламна кампанія повинна розпочатися приблизно за місяць до дати проведення громадських слухань. Це забезпечить достатньо часу, щоб підготувати інформацію, яку буде поширено, передати її до ЗМІ та, найважливіше, пробудити інтерес до питання. Тобто за місяць люди матимуть можливість обговорити питання зі своєю сім'єю, друзями, сусідами та почнуть формувати власну думку.
- **Критично важливим є враження, яке ви створите про проблему, якій присвячене обговорення.** Проблема може справляти велике враження і бути простою, але водночас болючою. Важливо використати всі види ЗМІ, щоб передати суть проблеми. Можливо, самих слів буде недостатньо, тому варто використати фотографії, малюнки чи ксерокопії, щоб краще передати проблему.

Враження про проблему є важливим фактором, щоб дати громадськості попередню інформацію про питання, які, ймовірно, буде піднято на слуханнях. Це допоможе людям почати думати та говорити про проблему, а також підвищить інтерес до питання, впливаючи й на відвідуваність слухань.

- **Існує чимало громадських інформаційно-просвітницьких засобів, які вимагають різних фінансових та трудових затрат.** Однак їх ефективність також є різною. Можна використати оголошення, рекламні щити, брошури, поштову розсилку, редакторську колонку, спеціальні статті, листи в редакцію, конференції, прес-релізи, інформаційні вісники, листівки, статті, звіти, інформацію про спеціальні події. Організатори повинні обирати засоби, зважаючи на місцеві умови.
- **Проводячи рекламну кампанію, слід врахувати фінансові та трудові ресурси.** На проведення кампанії необхідно забезпечити достатньо фінансових та трудових ресурсів. Окрім того, слід вести контрольний список заходів, рішень та інших деталей, необхідних для успішного проведення кампанії.

Організаційні питання

Організація громадських слухань може бути дуже важкою, але від неї залежить усе. Існує декілька етапів та кроків, які повинні взяти до уваги організатори заходу:

- **За планування та проведення громадських слухань має бути відповідальною НДО, спеціальний комітет або дорадча група.** Громадські слухання вимагають ретельного планування та попередньої роботи, тому необхідно спеціально призначити

відповідальних осіб. Організаційна група повинна представляти всі зацікавлені сторони. Це допоможе врахувати всі можливі точки зору, забезпечити присутність різносторонньої аудиторії та посилити інтерес до події.

Натомість організатори потребують підтримки державних службовців найвищого рівня. Це допоможе забезпечити легітимність їх роботи та доступ до інформації та/або ресурсів, необхідних в процесі підготовки заходу.

- **Необхідно підготувати список заходів, рішень та інших деталей, які є важливими для чіткої організації громадських слухань.** Як і здійснення рекламної кампанії, організація громадських слухань вимагає логічного, запланованого та чіткого визначення необхідних заходів та розподілу завдань та обов'язків між усіма учасниками підготовки. Використання контрольного списку (англ. — checklist) є необхідним для ведення обліку всіх обов'язків та забезпечення того, щоб ні про що не забути.
- **Для забезпечення високої явки громадськості необхідно вдало вибрати час та місце проведення громадських слухань.** Дата громадських слухань повинна залежати від питання на порядку денному. Як дата, так і місце проведення слухань повинні бути зручними для громадськості. Ніхто не повинен боятися прийти на місце події. Приміщення повинно бути достатньо великим, щоб розмістити всіх учасників, та доступним для громадського транспорту.
- **Порядок денний слід узгодити з усіма сторонами.** Він може включати презентації та обговорення конкретних питань. Організатори та спонсори події (якщо це орган влади) мають розглянути та включити до порядку денного всі аспекти питання (що визначені найважливішими). Це дасть можливість представити точки зору всіх зацікавлених сторін.
- **Необхідно заздалегідь розповсюдити серед учасників слухань важливу інформацію та документи.** Слід заздалегідь надрукувати порядок денний, можливо, безпосередньо на постерах та листівках, що рекламують подію. Крім цього, варто розповсюдити інформацію щодо правил участі в слуханнях, а також всі інші важливі документи — як заздалегідь, так і безпосередньо на слуханнях.

Забезпечення участі

Загалом успіх громадських слухань залежить від наявності порядку денного, вчасного початку та завершення, врахування в подальшій роботі пропозицій учасників та їх пропозицій. Для того, щоб забезпечити ці передумови, організаційна група повинна взяти до уваги наступні фактори:

- **Розробити правила участі в слуханнях.** Правила участі необхідні, щоб уникнути невдачі слухань та створити умови для неагресивних, неполітизованих та ефективних дебатів без взаємних звинувачень. Готуючи правила участі, необхідно намагатися відповісти на такі запитання: Які ролі відводяться учасникам? Скільки часу буде відведено на обговорення кожного питання? Скільки разів можна виступати на

слуханнях? Скільки часу може виступати один доповідач? Як будуть опрацьовані пропозиції учасників після завершення слухань?

- **Знайти професійного та неупередженого фасилітатора для ведення слухань.** Професійний та неупереджений фасилітатор слідкуватиме за дотриманням правил участі в слуханнях та здійснюватиме нейтральне й справедливе ведення дебатів. Залучення професійного фасилітатора створить більш серйозну атмосферу, і посадові особи більш уважно ставитимуться до пропозицій громадян. Окрім того, професійний фасилітатор вміє вирішувати конфліктні ситуації. У випадку виникнення конфлікту фасилітатор повинен намагатися посилити слабкі голоси, а не послабити сильні.
- **Підготувати кімнату та призначити помічників, що слідкуватимуть за належною організацією заходу та демократичністю участі.** Заздалегідь обговоріть з усіма зацікавленими сторонами, в якій кімнаті проводити слухання, щоб гарантувати «демократичну» атмосферу. Підготуйте достатньо стільців для учасників. Використовуйте аудіовізуальне обладнання, щоб учасники могли все бачити та чути (перед початком заходу перевірте справність обладнання). Підготуйте стіл для роздаткових матеріалів та запросіть учасників вільно ними користуватися. Запишіть імена, адреса та контактні номери телефонів учасників, щоб запросити їх на наступні зустрічі з обговорення проблеми. Якщо необхідно, у суміжній кімнаті влаштуйте презентацію ксерокопій, фотографій та інших наглядних матеріалів, що стосуються пропонованого питання.

Група помічників може запросити додатково людей для ведення протоколу засідання, підтримки зв'язків з громадянами, привітання громадськості, підтримки аудіовізуального обладнання та виконання інших завдань, які можуть виникнути у процесі слухань.

Використання результатів

- Організатори повинні підсумувати результати слухань у звіті та оприлюднити його. Хтось з групи помічників повинен вести протокол засідання. В ньому слід записувати коментарі, запитання та нові питання, підняті в ході засідання. Звіт повинен бути написаний у нейтральному тоні та поданий організаторам, спонсорам та громадськості. Оприлюднення звіту слід зробити через місцеві ЗМІ одразу після проведення слухань.
- Особи, що взяли на себе певні зобов'язання під час слухань, повинні виконати обіцяне та оголосити про це громадськості. Громадські слухання сприяють активізації громадськості. Тому, якщо громадяни/посадові особи беруть на себе зобов'язання, вони повинні їх виконати та поінформувати про це громадськість. Можливо, корисно буде створити спеціальний комітет, що буде слідкувати за такими питаннями та проведе кампанію в ЗМІ за результатами слухань.

Громадськість повинна знати, як результати громадських слухань використовуються в процесі прийняття рішень на місцевому рівні. Використання результатів забезпечить легітимність процесу й довіру до нього та створить передумови для майбутніх успіхів.

РИЗИКИ ТА ПЕРЕШКОДИ

- **Громадські слухання можуть стати ареною для критики дій влади.** Ще раз слід наголосити на важливості ролі професійного та неупередженого фасилітатора. Ця особа повинна не лише вміти вирішувати конфліктні ситуації, але й стримувати занадто гучну критику. Слід уважно обирати фасилітатора, щоб забезпечити ефективність та демократичність громадських слухань.
- **Для проведення громадських слухань потрібні фінансові та людські ресурси.** Місцева влада, групи громадян та окремі громадяни повинні проявити бажання провести громадські слухання. Воно проявляється кількістю часу та фінансових ресурсів, які готові надати органи влади, громадські організації та окремі громадяни.

Необхідно попросити представників всіх зацікавлених сторін надати приміщення, аудіовізуальне обладнання та обладнання для копіювання матеріалів. Також слід попросити допомоги щодо організації заходу не лише задля забезпечення рівного розподілу роботи, але й щоб гарантувати демократичне представництво тих, хто виконує роботу з планування та проведення громадських слухань.

- **Досить часто громадяни виступають проти проведення громадських слухань, оскільки розглядають їх як роботу, яку вони виконують замість органів влади.** Громадські слухання є лише одним з інструментів участі громадськості, які дають громадянам можливість бути почутими у період між виборами щодо конкретних питань, які стосуються їх громади. Демократія проявляється не лише у волевиявленні на виборах. Тому громада, яка відстоює принципи демократії та демократичного управління, повинна використовувати механізми участі громадськості, одним із яких є громадські слухання.

ПРИКЛАД ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ

Громадські слухання в м. Тернопіль: позитивний досвід проекту «Голос громадськості» (Україна)

У 1999 році Тернопіль було обрано пілотним містом для реалізації проекту «Голос громадськості». Одним із завдань проекту є підтримка заходів, спрямованих на посилення участі громадськості у процесі прийняття рішень на місцевому рівні.

Громадські слухання є одним з найбільш ефективних інструментів підвищення участі громадськості у процесі розробки політики. Тернопільське Агентство міського розвитку спільно з членами коаліції тернопільських НДО та представниками проекту «Голос громадськості» організували громадські слухання, щоб залучити громадян до розробки політики на місцевому рівні. В громадських слуханнях взяли участь представники місцевих органів влади, ЗМІ, місцевої коаліції НДО та інших НДО, науковці, підприємці, міжнародні й українські експерти.

Протягом 2000-2001 років в Тернополі було проведено громадські слухання з таких питань, як формування міського бюджету на 2000 рік (4 громадських слухань), оренда комунального майна, стратегічні плани для забезпечення водопостачання в Тернополі, покращення системи житлово-комунального управління.

Найбільш успішними були громадські слухання, присвячені освітній реформі. Протягом вересня-жовтня 2001 року була проведена робота з визначення проблем у сфері освіти, зважаючи на скарги громадян, що надходили до міського управління освіти, та результати дослідження, проведеного проектом «Голос громадськості». В рамках дослідження в листопаді-грудні 2001 року було проведено дві фокус-групи, в яких взяли участь експерти з питань освіти та представники НДО. Учасники обговорили наступні питання:

- Аналіз проблем освітньої сфери
- Визначення проблем
- Визначення пріоритетних проблем
- Визначення можливих механізмів підвищення участі громадськості у процесі вирішення цих проблем

Взявши до уваги пропозиції, що надійшли від зацікавлених сторін (включаючи учасників Груп аналізу політики органів місцевого самоврядування, членів міської ради та членів Тернопільського комітету з питань освіти та науки), було розроблено такий порядок денний громадських слухань:

- Створення Освітньої дорадчої ради
- Проблеми фінансування освіти
- Проблеми дошкільної підготовки
- Проблеми мотивації учнів
- Необхідність шкільної форми
- Потреба обрання профільної дисципліни на останньому році навчання

Активна інформаційна кампанія була одним з успішних компонентів громадських слухань з питань освітньої реформи в Тернополі. Завдяки цим слуханням громадяни почали розглядати цей механізм як ключовий для участі в процесі прийняття рішень на місцевому рівні.

В результаті громадських слухань було створено робочу групу з питань освіти. Вона розробила нормативно-правові акти з питань освіти, включаючи статут міської Освітньої дорадчої ради, статuti вчених рад в школах міста та програми співпраці між міським управлінням освіти та місцевими НДО. Всі ці документи було подано на розгляд до міської ради.

ДЖЕРЕЛА

Публікації

Christenson, J. A. and Robinson, Jr., Jerry W. 1989. Community Development in Perspective. Ames, Iowa: Iowa State University Press.

Mattessich, P., Monsey, B. and Roy, C. 1997. Community Building: What Makes It Work? Saint Paul, MN: Amherst Wilder Foundation.

Research Triangle Institute. 1998. Manual on Public Participation in Planning Improved Municipal Services. Kiev: for the USAID project «Effective Local Government in Ukraine.»

Research Triangle Institute. 1999. A Practical Guide to Citizen Participation in Local Government in Romania. Bucharest: USAID «Local Government Assistance Program.»

Джерела в Інтернет

International Association of Public Participation www.cpn.org or www.iap2.com

Participation Toolkit www.toolkitparticipation.com

The Public Voice www.thepublicvoice.org

ГРОМАДЯНСЬКА ПРОСВІТА

Андреа Стінге,

Асоціація «За демократію», Брасов, Румунія

ОГЛЯД МЕТОДОЛОГІЇ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ

Для того, щоб висловити свою думку та взяти участь у процесі прийняття державних рішень, громадянам потрібна інформація щодо питання, якого стосується те чи інше рішення. Громадськість не може бути активною, не маючи високого рівня освіченості та поінформованості щодо такого питання.

Тому шляхом громадянської просвіти можна:

- визначити, наскільки високою є поінформованість громадян щодо конкретних питань;
- поінформувати їх щодо проблем, у вирішенні яких вони можуть взяти участь;
- переконати їх змінити свою поведінку та брати активну участь у житті своєї громади.

Громадянська просвіта є першим кроком до залучення громадян до суспільного життя та створення культури громадянської активності. За допомогою громадянської просвіти можна змінити ставлення громадян до суспільно-політичної системи чи її окремих елементів. Громадянська просвіта є методом впровадження певної політики, формування громадської думки та визначення ролі суспільного блага.

Даний розділ узагальнює досвід румунської програми «ДІАЛОГ» Асоціації «За демократію», діяльність якої спрямована на полегшення комунікації та співпраці між громадянами, органами місцевої влади та державними інституціями.

ОПИС ПРОЦЕСУ/ЕТАПИ ВПРОВАДЖЕННЯ

Громадянська просвіта — це заходи з поінформування та мотивації великої кількості громадян з метою вирішення проблем, які турбують громаду. Важливим методом цього процесу є проведення кампаній громадянської просвіти. Кампанія громадянської просвіти спрямована на поширення інформації серед великої кількості громадян, що підвищує їх розуміння проблеми та, як наслідок, заохочує їх змінити свою поведінку і вирішити цю проблему. Процес планування для організації кампанії громадянської просвіти є комплексним, але не складним. Як правило, він триває від трьох місяців до року.

Плануванням має займатися спеціальна група, що складається з людей, зацікавлених у підготовці кампанії, та професійних експертів у сфері громадянської просвіти. Проведенням кампанії керує група з планування. Як правило, люди, що виконують щоденні обов'язки з ведення кампанії, водночас є членами групи з планування, яка складається не більш, ніж з 20 чоловік. Їх уміння ефективно планувати та приймати рішення залежать від попередньої підготовки. Група з планування повинна навчитися:

- визначати цілі кампанії;
- правильно визначати цільову групу;
- проводити дослідження та аналізувати дані щодо цільових груп;
- обирати стратегію комунікації;
- планувати, впроваджувати та керувати кампанією.

Група з планування та організатори кампанії повинні пройти навчання перед початком кампанії. Також група з планування повинна спочатку зрозуміти, що собою являє процес планування. Взаємозалежними етапами проведення кампанії, що визначають її успіх, є:

1. Комунікативне планування

Успіх та вартість кампанії залежать від ефективності комунікативного плану, розробленого групою з планування. Завданнями цього етапу є:

Визначення проблеми — Якою, на думку групи, є проблема громади, яку група повинна і може допомогти вирішити, і які верстви населення найбільше страждають від цієї проблеми? Чи знає група, як вирішити чи, принаймні, пом'якшити проблему? Чого сподівається досягти група за допомогою кампанії?

Формулювання загальної мети — Чого прагне досягти група за допомогою кампанії? Загальна мета визначає цілі кампанії. Чи може група досягти своєї мети? На яку групу населення націлена кампанія і яким чином спонукати цих людей змінити свою поведінку, щоб вирішити проблему?

Розуміння причин проблеми та можливих шляхів її вирішення — Що є причиною проблеми? Хто відповідальний за виникнення цієї проблеми і чому? Які технічні/соціальні/психологічні фактори пов'язані з цією проблемою? Зміна поведінки цільової групи може допомогти вирішити проблему або, принаймні, пом'якшити її наслідки.

Визначення цільової групи — На кого буде спрямована кампанія? Перед тим, як почати планувати будь-який захід з проведення кампанії, група повинна визначити, хто відповідальний за виникнення проблеми і хто страждає від цієї проблеми. Чію поведінку необхідно змінити, щоб вирішити проблему? На початку етапу планування необхідно провести дослідження, щоб отримати більше інформації про причини та наслідки проблеми, а також про людей, на яких буде націлена кампанія.

Цільова група повинна:

- Бути поінформованою про існування проблеми
- Визнати існування проблеми
- Зрозуміти природу проблеми
- Повірити, що проблему можна вирішити, а краще — знайти шлях до її вирішення
- Повірити, що проблему можна вирішити з психологічної, соціальної, політичної та матеріальної точок зору
- Мати необхідні для вирішення проблеми ресурси

- Відчувати, що більшість інших членів групи і, особливо, лідери групи погодяться на здійснення заходів, необхідних для вирішення проблеми
- Розглядати вирішення проблеми як винагороду, що дасть людині, яка змінить поведінку, можливість жити краще і краще себе почувати

Дослідження цільової групи — Методи дослідження під час кампанії включають: опитування, інтерв'ю, фокус-групи, спостереження, дослідження знань, ставлення й способу діяльності та дослідження знань, ставлення, способу діяльності, переконань та ресурсів. Для збору даних використовуються процедури «швидкої оцінки», що вимагають небагато часу та ресурсів. Вони включають:

- Пряме спостереження
- Спостереження зацікавленого учасника
- Напівструктуроване та неформальне інтерв'ю
- Неформальну розмову (структуровану або формальну)
- Інтерв'ю з групою громадян
- Фокус-групи.

Інформаційне повідомлення — Інформаційне повідомлення — це інформація, яку треба передати цільовій групі, щоб вирішити проблему. Зміст складається зі знань, ставлення, переконань та діяльності, яких не має група, але повинна мати, щоб вирішити проблему. Повідомлення повинні бути привабливими, зрозумілими, прийнятними та вірогідними, щоб кампанія привернула увагу цільових груп. Однак для того, щоб ці повідомлення заслуговували на довіру, цільова група повинна знати, що на повагу та довіру заслуговує джерело інформації, яке є чесним, престижним та говорить від свого імені.

Тривалість кампанії — Досить часто кампанії планують на 2-5 років. Це залежить від того, наскільки ймовірною є зміна поведінки цільової групи. Також тривалість кампанії залежить від кількості цільових груп, обраної стратегії комунікації та необхідних ресурсів.

Вибір найкращої стратегії комунікації — Стратегія повинна відповідати трьом умовам:

- Стратегія повинна інформувати та створювати інтерес до проблеми.
- Вона повинна інформувати/ підвищувати рівень знань про проблему.
- Переконуювати та мотивувати людей до дій, спрямованих на вирішення проблеми.

Використання каналів комунікації — Канали комунікації — це різні шляхи передачі інформації від джерела до реципієнта. Щоб канал комунікації був корисним для кампанії, він повинен бути:

- доступним;
- досяжним;
- достовірним;
- недорогим.

Рекламування кампанії — Члени цільової групи повинні чути про кампанію, відчувати її корисність для своїх інтересів та бути зацікавленими в отриманні інформації під час кампанії.

Зворотній зв'язок — Зворотній зв'язок дозволяє цільовим групам ставити запитання, отримувати більше інформації та давати свої зауваження щодо кампанії. У відповідь експерти кампанії повинні відповісти на них. Якщо вони самі не можуть дати відповіді на запитання, їх слід передати відповідним структурам, інституціям або тим особам, які можуть дати відповідь.

Моніторинг та оцінка — Моніторинг — це щоденне або щотижневe відслідковування заходів кампанії та перевірка, чи є ознаки проблем у проведенні кампанії. Оцінка стосується змісту інформації та мотивуючих матеріалів, стратегії комунікації та успіху у досягненні поставлених цілей.

Календар кампанії — Перед завершенням процесу планування необхідно наглядно зобразити план проведення кампанії. План повинен відображати етапи підготовки та проведення кампанії. Також він повинен містити список заходів, що відбудуться кожного місяця. Це дасть можливість наочно зобразити календар заходів.

Структура управління кампанії — Необхідно призначити відповідальних за планування, підготовку, проведення та оцінку кампанії. Призначення повинні відбутися одразу після завершення підготовки календаря кампанії.

Приблизний бюджет — Необхідно оцінити, якою буде вартість кампанії. Якщо виявиться, що ресурсів на проведення кампанії не вистачає, група повинна буде вирішити, чи варто відмовитися від деяких заходів. Чи варто скоротити кількість цільових груп? Чи можливо, скоротивши тривалість кампанії, досягти бажаних результатів?

Залучення ресурсів — Ресурси включають: кошти, експертів та матеріали. Ресурсами можуть бути співпраця й внесок зовнішніх структур та осіб, а також політична та бюрократична підтримка кампанії.

2. Підготовка матеріалів для кампанії

Одним з важливих кроків ефективної просвітницької кампанії є підготовка матеріалів. Щоб привернути увагу цільової групи, необхідно розрекламувати кампанію, щоб люди почули про проблему та її важливість, звернули увагу на інформаційні повідомлення кампанії та намагалися вирішити проблему.

Для успіху рекламної кампанії необхідно продумати, як привернути увагу цільових груп з допомогою інформаційних повідомлень, стратегії та роботи зі ЗМІ.

Існує декілька кроків та критеріїв ефективної підготовки матеріалів та рекламування кампанії.

Підготовка, перевірка, перегляд, виготовлення та розповсюдження матеріалів —
Найбільш ефективні матеріали:

- привертають увагу до кампанії та пробуджують інтерес громадськості до проблеми, яку прагне розв'язати група;

- заохочують цільові групи взяти участь у кампанії;
- надають інформацію щодо проблем, які намагається вирішити група;
- пропонують та відстоюють новий спосіб поведінки, необхідний для вирішення проблеми;
- є привабливими, зрозумілими, достовірними та переконливими.

Організація стратегії комунікації — Перед початком кампанії необхідно розробити ефективну стратегію комунікації. Для цього необхідно відповісти на такі організаційні запитання:

- Хто організовуватиме групи?
- Як і коли вони будуть організовані?
- Коли вони зустрінуться?
- Як найняти та навчити лідерів дискусії в групах?
- Як розповсюджувати матеріали для обговорення?
- Як опрацювати відповіді учасників?
- Які кошти необхідні для проведення засідань (наприклад, на оренду приміщення та каву)?
- Чи враховано всі організаційні деталі?

Зворотній зв'язок — Відповідальні за проведення кампанії повинні забезпечити можливість зворотного зв'язку для учасників кампанії. Необхідно намагатися передбачити можливі запитання, які виникнуть в учасників та бути готовими подати інформацію щодо кампанії.

3. Проведення громадської просвітницької кампанії

Перед початком кампанії необхідно провести рекламні заходи. Початок кампанії повинен бути «подією місяця». Рекомендується, щоб початком кампанії був ряд громадських заходів. Проведення кампанії є довгостроковим завданням, тому кожен день не може стати великою подією. Бажано, щоб кампанія включала такі заплановані заходи, як початок кампанії для конкретної цільової групи (наприклад, учнів); змагання; святковий день; громадські заходи тощо.

Рекламна кампанія — Рекламна кампанія повинна початися, як тільки група з планування та організатори кампанії встановлять дату її початку. Рекламна кампанія повинна початися принаймні за місяць до початку просвітницьких заходів. Рекламна кампанія повинна використовувати канали, через які інформація про неї може надійти до цільових груп: (шкіл, релігійних центрів, об'єднань, асоціацій та офісів). Якщо цільові групи великі та проживають в різних частинах міста чи країни або, якщо ви хочете, щоб про кампанію дізналися широкі верстви громадськості, необхідно залучати до рекламної кампанії засоби масової інформації.

Календар заходів — Календар є корисним інструментом, щоб забезпечити вчасність проведення всіх заходів кампанії. Необхідно підготувати великий настінний календар, щоб всі могли бачити, на якому етапі перебуває кампанія. Необхідно регулярно оновлювати календар.

Управління проектом, моніторинг та оцінка — Оцінку кампанії слід здійснювати наприкінці першого, третього та шостого місяців, а потім кожні шість місяців до кінця

кампанії. Остаточну оцінку результатів проекту слід провести десятого місяця кожного року проекту.

Управління кампанією передбачає зустрічі з представниками цільових груп та отримання їх думки щодо проекту. Найкраще, якщо цільові групи візьмуть активну участь у проекті та відчують свою причетність до успішного проведення кампанії. Їх пропозиції є дуже важливими. Оцінка кампанії з метою її покращення має проводитись щотижня протягом перших 3-6 місяців.

Зворотній зв'язок — Слід призначити принаймні одну особу, відповідальну за відповіді на запитання, що надходять від цільових груп. Цільові групи та громадськість слід інформувати про успішні відповіді. Ці підвищать довіру до кампанії та заохотять людей краще сприймати інформаційні повідомлення. Якщо люди не будуть обізнані про досягнення кампанії, вони можуть перестати звертати на неї увагу.

Остаточна оцінка та звіт — Останнім завданням групи з планування є опублікування результатів кампанії. У звіті слід надрукувати всі дані, отримані щодо результатів кампанії, а також історію та архів кампанії. Також звіт повинен містити критичні зауваження щодо процесу кампанії й рекомендації для інших кампаній та освітніх програм. Звіт повинен бути підготовлений не пізніше, ніж через три місяці після завершення кампанії.

РИЗИКИ ТА ПЕРЕШКОДИ

Кампанія потребує значної кількості ресурсів. Нестача ресурсів може зашкодити організації заходів та знизити якість матеріалів, які мають переконати громадян змінити свою поведінку.

Необхідність довірливих відносин з органами влади. Інколи посадові особи не бажають співпрацювати з громадянами, оскільки вони вважають, що такі заходи лише ускладнюють їх роботу.

Необхідно розробити план дій на випадок непередбачених ситуацій для того, щоб управляти ризиками та попереджувати перешкоди, які можуть виникнути в процесі кампанії. Корисним інструментом, що може допомогти розробити план дій на випадок непередбачених ситуацій, є «Карта Джохарі», що являє собою двовимірний графік ризиків. Для кожного визначеного ризику по одній осі слід зазначити частоту можливості ризику, а по другій — його серйозність. Таким чином, можна побачити, які ризики є найбільш небезпечними.

ПРИКЛАД ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ

Громадська просвітницька кампанія для покращення стану навколишнього середовища в місті Брасові (Румунія)

Метою проекту «Екологічний патруль», розробленого румунським проектом «ДІАЛОГ», було підвищити рівень поінформованості громадян щодо проблем навколишнього середовища в

місті Брасові. Проект став результатом співпраці проекту «ДІАЛОГ», міської ради, мерії та міського управління освіти. Проект було спрямовано на залучення студентів до вирішення проблем охорони навколишнього середовища, підвищення відповідальності місцевої адміністрації до проблем громади та заохочення громадян краще ставитися до навколишнього середовища.

В проекті взяли участь 600 школярів з 22 шкіл. Йдучи зі/до школи, школярі в зелених жилетах спостерігали за проблемами навколишнього середовища в місті і записували результати своїх спостережень.

Працівники проекту «ДІАЛОГ» збирали та опрацьовували записи школярів та готували офіційні листи до місцевої адміністрації або відповідних закладів. Протягом двох місяців школярі зробили 5412 спостережень. Вони були узагальнені та представлені у формі звіту на розгляд міської ради та мера.

Міська рада надала проекту «ДІАЛОГ» майже 5000 доларів (70% фінансування проекту). Це був перший випадок, коли міська рада Брасова надала фінансування недержавній організації. Щоб нагородити найактивніших школярів, для них було організовано туристичну поїздку, а директори шкіл, які взяли участь у проекті, отримали похвальні грамоти.

ДЖЕРЕЛА

Публікації

Chetwynd, E., Chetwynd, F. 2001. Citizen Participation for Improving Decision —Making Process in Local Public Administration. Bucharest: Research Triangle Institute and the USAID «Local Government Assistance Program.»

Kulakow, A. and Senturia, K. D. 1999. A Guide to Planning Civic Education and Action Campaigns. Potomac, Maryland: PACT.

Citizen Participation in the Decision-Making Process at the Local Level. 2001. Pro Democracy Association.

Джерела в Інтернет

Центр з освітньої політики: www.ctredpol.org

Міжнародна асоціація сприяння участі громадськості: www.cpn.org або www.iap2.com

Публікації «Пакт»: www.pactpub.com

Посібник з участі громадськості: www.toolkitparticipation.com

Мережа громадянської освіти: www.penpress.org

ДОСЛІДЖЕННЯ (ІНІЦІАТИВ) ЗА УЧАСТЮ ВСІХ ЗАЦІКАВЛЕНИХ СТОРІН

Клаудія Памфіл,

Фонд партнерів для місцевого розвитку, Румунія

ОГЛЯД МЕТОДОЛОГІЇ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ

Зміна економічних та політичних відносин, що базуються на питаннях власності та контролю за інформаційними технологіями та засобами комунікацій, ставить важливі запитання про організацію громади в дедалі більш приватизованому, постіндустріальному суспільстві. В цій ситуації постають такі запитання:

- Хто створює знання і в чій інтересах?
- Якими є результати зміни соціально-економічного порядку для тих, хто має менше влади?

Сучасні зміни, що відбуваються в світі, змушують переглянути систему творення знань в суспільному житті. Замість того, щоб концептуалізувати дослідження як відкриття та емпіричну верифікацію загальних тенденцій суспільного життя, соціальне дослідження слід використовувати як механізм опору та боротьби. Участь усіх зацікавлених сторін у дослідженні ініціатив громадськості пропонує методологію, яка оперує поняттями народу, влади та досвіду в постіндустріальному, інформаційному суспільстві.

Цей розділ присвячено опису процесу реалізації дослідницьких проектів за участю громадськості та визначенню ключових питань й ролі зацікавлених сторін. Основну увагу в розділі присвячено методологіям досліджень, з допомогою яких дослідники та громадські активісти можуть мобілізувати інформацію та знання. Ці методології є частиною ширших стратегій зміцнення громадянського суспільства.

Попередня інформація про методологію участі громадськості

Розроблений для подолання інтелектуального колоніалізму західних соціальних досліджень, метод дослідження (ініціатив) за участю всіх зацікавлених сторін мав на меті залучення позбавлених права голосу людей до соціологічних опитувань щодо їх щоденного життя. Люди завжди ставили собі запитання про умови свого життя та активно шукали кращих шляхів його покращення. Однак метод дослідження (ініціатив) за участю всіх зацікавлених сторін пропонує розглянути ці прагнення людей як громадське дослідження, яке можна провести організовано, обдумано та результатом якого можуть бути конкретні зміни в житті людей. Цей метод розглядає дослідження як колективну дію у боротьбі за владу й ресурси та спосіб генерування спрямованої на зміни соціальної теорії в постіндустріальному, інформаційному суспільстві.

Знання мають ключове значення, аби дати людям право голосу щодо того, яким вони хочуть бачити світ, в якому живуть. Дослідження (ініціатив) за участю всіх зацікавлених сторін є засобом передачі його інструментів в руки громадян, щоб вони могли самостійно формулювати проблеми шляхом визначення реальності, формування нової ідентичності, аналізу історії та зміни свого життя. Цей метод перешкоджає еліті одноосібно визначати інтереси інших і передає владу людям, залученим до творення суспільних знань.

Бажаний ефект від використання методу участі громадськості

Дослідження (ініціатив) за участю всіх зацікавлених сторін заперечує практику, що відділяє дослідника від предмета дослідження, та обстоює відносини партнерства між дослідниками та людьми, які є предметом дослідження. Учасниками процесу дослідження — як дослідник, так досліджуваний — взаємно впливають на хід дослідження, тлумачать його зміст та обмінюються альтернативами дій. В ідеальному варіанті ця співпраця посилює обидві сторони, оскільки вона:

- об'єднує ізольованих людей навколо спільних проблем та потреб;
- перетворює їх досвід на основу розуміння та критичного мислення;
- подає знання та досвід дослідників як додаткову інформацію, що потребує критичного осмислення;
- переносить у належний контекст ті елементи, які раніше здавалися «особистими» та/або індивідуальними проблемами або слабкостями;
- зв'язує особистий досвід з політичними реаліями.

Результатом цього типу діяльності є живі знання, які можуть перетворитися на дію. Дослідження (ініціатив) за участю всіх зацікавлених сторін є експериментальним навчанням, орієнтованим на дії.

КОНТЕКСТ ДЛЯ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДОЛОГІЇ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ

Формулювання конкретних цілей участі

Перед використанням будь-якого методу участі громадськості, необхідно визначити, яким є його бажаний ефект. Тобто слід відповідати на запитання: цілями цього методу є інформування громадськості чи її залучення шляхом консультування?

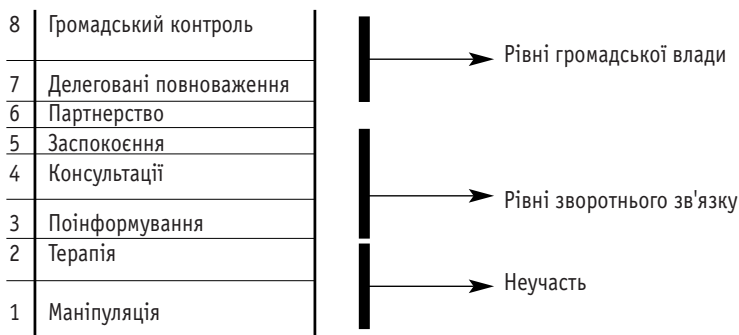
Існують декілька підходів до визначення рівня участі громадськості. Однак Шеррі Арнстейн та Девід Вілкокс розробили дві моделі, присвячені безпосередньо процесу планування громади. В поданій нижче таблиці узагальнено моделі участі громадськості, розроблених цими вченими:

Рівні участі громадськості: дві моделі

<p><i>Шеррі Арнстейн (1969) розглядала участь громадськості у процесі планування в США за такими рівнями:</i></p> <p>1. Маніпуляція та 2. Терапія: Обидва методи не передбачають активної участі громадян. Метою євилікувати або навчити учасників. Пропонований план вважають оптимальним, а завданням участі є досягти підтримки громадськості.</p> <p>3. Поінформування: Найважливіший крок для легітимної участі. Досить часто наголос ставиться на односторонньому потоці інформації. Відсутність каналу для зворотного зв'язку.</p>	<p><i>Девід Вілкокс пропонує розглядати п'ять рівнів контролю учасників, який постійно зростає:</i></p> <p>1. Інформація: Найменше, що можна зробити, — це поінформувати людей про плани.</p> <p>2. Консультація: Визначити проблеми, запропонувати альтернативні шляхи вирішення та прислухатися до зворотної реакції.</p>
---	---

<p>4. Консультація: Іншим можливим кроком, що включає опитування громадської думки, є громадські збори та консультації. Все ж Арнстейн вважає, що це лише ритуал «прикрашання вітрин».</p> <p>5. Заспокоєння: Це дозволяє громадянам давати консультації або планувати на невизначений період, однак представники влади залишають за собою право оцінювати легітимність та реалістичність порад.</p> <p>6. Партнерство: Влада перерозподіляється шляхом переговорів між громадянами та представниками влади (зацікавленими сторонами). Планування та процес прийняття рішень відбуваються спільно (через спільні комітети).</p> <p>7. Делеговані повноваження: Це підхід, що вимагає активної участі громадян, за якого вони мають більшість місць в комітетах і делеговані громадою для прийняття рішень. Громадськість має владу вимагати звіту щодо програм.</p> <p>8. Контроль з боку громадськості: Громадяни контролюють процес планування, розробки політики та керівництва програмою (наприклад, об'єднання сусідів без посередників між нею та джерелом фінансування).</p> <p><i>Різні рівні участі можна застосовувати в різних умовах. Основним питанням є, яких заходів слід вжити, щоб ініціювати та керувати процесом участі або партнерства.</i></p>	<p>3. Спільне прийняття рішень: Заохочувати інших ділитися додатковими ідеями та альтернативними варіантами та спільно приймати рішення щодо наступних дій.</p> <p>4. Спільні дії: Групи з різними інтересами не лише спільно вирішують, що для них краще, але й налагоджують партнерські стосунки для спільних дій.</p> <p>5. Підтримка незалежних дій громадськості: Ви допомагаєте іншим зробити, що вони хочуть, можливо, з допомогою грантів, порад та підтримки, яку надає власник ресурсів.</p> <p><i>«Нижчі рівні» участі зберігають контроль спільно з ініціатором, але призводять до менших зобов'язань з боку інших. Партнерство функціонує на рівнях «спільних рішень» та «спільних дій». Інформація має ключове значення для участі, але сама по собі не є основою участі.</i></p>
--	--

Рівні участі Арнстейн (1969):

Хоча формулювання цілей участі громадян через визначення етапів та рівнів пояснює роль громадськості в конкретному контексті, ці абстрактні цілі повинні бути чіткими, конкретними та зрозумілими. Формулювання цілей участі громадськості допомагає розробити адекватні стратегії та процедури, ефективні способи стимулювання громадської активності та визначення ресурсів (коштів, часу тощо), необхідних для досягнення поставлених цілей.

ОПИС ПРОЦЕСУ/ЕТАПИ ВПРОВАДЖЕННЯ

Дослідження (ініціатив) за участю всіх зацікавлених сторін можна визначити як «колективну дію учасників соціальних відносин, спрямовану на критичне осмислення власної суті для того, щоб покращити раціональність та справедливість свого суспільства» (Kemmis та McTaggart 1988:5).

В цьому процесі можна визначити чотири основні взаємопов'язані елементи, які слідують один за одним по спіралі або циклічно:

Осмислення: Це момент, коли учасники дослідження вивчають, конструюють, а потім оцінюють та переконають проблеми, які їх турбують. Це передбачає попереднє обговорення, на якому учасники визначають спільну проблему.

Дослідник сам вчиться у учасників, а також сприяє їх навчанню шляхом запитань та стимулювання діалогу. Дослідник ділиться своїми думками, ставить запитання і пропонує різні теорії та інформацію, щоб стимулювати учасників до критичного осмислення власного досвіду та особистих теорій в ширшому контексті. Навчання вимагає оцінки самого себе з нової, критичної точки зору. Це може означати необхідність визначення сфер незнання або пробілів у знаннях людей, які є нездатними поєднати особистий досвід з політичною реальністю.

Планування: Це конструктивний процес, що є наслідком обговорення учасників і включає критичну оцінку. Таким чином, важливо, щоб засоби контролю залишалися в тих, хто генерують знання, які будуть використані ними в найкращих інтересах.

Метою дослідження (ініціатив) за участю всіх зацікавлених сторін є вирішення безпосередніх проблем конкретної громади. При цьому, не можна узагальнювати отримані знання для інших громад, хоча результати такого дослідження можуть мати ширшу сферу застосування. Політика, яку розробляють в результаті дослідження (ініціатив) за участю всіх зацікавлених сторін, матиме більше значення та емоційної підтримки, оскільки засоби контролю як за результатами дослідження, так і за процесом розробки політики залишаються в громаді.

Дія: Цей етап відбувається після розробки плану дій, в результаті якого покращується соціальна ситуація. Дія за планом є продуманою та стратегічною. Саме в цьому проявляється відмінність між цим та іншими методами дослідження, оскільки дія або зміна відбувається реально, а не в якості експерименту.

Спостереження: Це етап дослідження, коли відбуваються спостереження за запланованими змінами. Можна використати такий інструмент дослідження, як опитувальники, щоб забезпечити дотримання наукових методів та цілісність результатів. Етапи спостереження та дії досить часто співпадають.

Увесь процес дослідження пов'язаний з дією. Дослідження саме по собі є дією в теперішній ситуації; воно завжди має наслідки, як і будь-яка інша дія. Ситуація завжди змінюється в результаті дослідження. Сам процес запитань є втручанням в ситуацію, а при формулюванні запитань, отриманні відповідей та їх інтерпретації неодмінно змінюється поведінка всіх учасників цього процесу.

Дослідження (ініціатив) за участю всіх зацікавлених сторін несе розуміння його неодмінного втручання в соціальну ситуацію. Цей метод має на меті перетворити втручання на свідому дію. Більшість досліджень (ініціатив) за участю всіх зацікавлених сторін мають на меті дослідити щось, а потім змінити та покращити предмет дослідження дослідження. Як правило, таке дослідження є результатом незадовільної ситуації, коли ті, хто зазнали її негативного впливу, мають бажання покращити ситуацію (хоча бувають випадки, коли подібні дослідження використовують успішний досвід і виходять з бажання відтворити та поширити цей досвід).

Група, яка займається дослідженням (ініціатив) за участю всіх зацікавлених сторін, визначає проблему шляхом обговорення та осмислення. Визначену проблему трансформують в спільну мету. Група погоджується співпрацювати та брати участь у проекті, оскільки має спільне бачення.

Члени групи з допомогою дослідження прагнуть досягти соціальних змін. Група критично оцінює результати своєї роботи та формує нові знання, з яких може розвинути теорію. Нові знання та теорія можуть стосуватися результатів змін та/або процесів, що відбулися. Протягом всього циклу дослідження члени групи ведуть особисті щоденники, в яких вони описують свої спостереження та роздуми щодо процесу. Ці щоденники можуть стати джерелом даних для аналізу. Проект дослідження (ініціатив) за участю всіх зацікавлених сторін є дослідженням лише тоді, коли використовуються наукові методи збору та аналізу даних.

РИЗИКИ ТА ПЕРЕШКОДИ

Проблеми місцевої влади та громади

Багато дослідників звертають увагу на потенціал владних структур контролювати баланс впливу в процесі дослідження. Місцева влада має ієрархічні структури управління і тому їй важко сприйняти природу та результати процесу дослідження (ініціатив) за участю всіх зацікавлених сторін. Критично важливими для дослідження (ініціатив) за участю всіх зацікавлених сторін є ефективний стиль комунікації та бажання ділитися владою. Необхідно, щоб всі учасники мали рівний доступ до інформації та спільне розуміння технічної термінології. Дослідники повинні розуміти систему боротьби за владу, що має наслідком утримання інформації або перешкоди у наданні ресурсів.

Інституційна структура місцевої влади, яка є прив'язаною до жорстких циклів планування, консультацій та взаємодії з іншими органами влади, також може зашкодити ефективному впровадженню цього методу. Бажання державних структур «швидше покінчити з роботою» має наслідком відсутність контролю з боку громадськості за процесом прийняття рішень, що створює в людей відчуття безпорадності та відсутності контролю за своїм життям. Це в свою чергу викликає відчуття залежності та апатії.

Як правило, посадові особи не розуміють багатьох «підводних соціальних течій», що існують в громаді. Цей брак розуміння може призвести до розробки політики, що відповідає інституційній практиці та процедурам, але не потребам людей. Наприклад, якщо місцева влада бажає визначити потребу збільшення кількості дитячих майданчиків в певному районі, вона повинна бути гнучкою в своїх рішеннях, орієнтуватися на потреби людей і бути готовою змінити своє рішення, якщо жителі району назвуть іншу, більш важливу для них, проблему. Тому дослідження міської влади, спрямоване на благоустрій району, має реалізовуватися в партнерстві з усіма зацікавленими сторонами. В протилежному випадку дослідник може відчувати агресію або апатію з боку громадян.

Бути громадянином означає не лише користуватися правами, але й брати на себе певні обов'язки. Тому громада також повинна бути готовою взяти на себе певні зобов'язання у процесі вирішення проблем та погодитися на певні фінансові обмеження, прийнявши пріоритети, які визначила влада. Відповідно, роль дослідника як фасилітатора цього процесу є ключовою і полягає в тому, щоб забезпечити доступ усіх сторін до інформації, якої вони потребують, щоб працювати як партнери, а не як «експерти» та «предмет дослідження». Відносини між жителями міста та місцевою владою повинні бути такими, щоб громада погоджувалася на певні обмеження з більшою готовністю — за умови, що рівень її участі у консультаційних процесах є вищим.

ДЖЕРЕЛА

Публікації

Arnstein, Sherry. 1969. «A Ladder of Citizen Participation,» American Institute of Planners Journal.

Chislip, D. D. and Carl, E. L. 1994. Collaborative Leadership, How Citizens and Civic Leaders Can Make a Difference. San Francisco: Jossey-Bass Publishing.

Dick, B. 1996. Action Research and Evaluation On-Line (Areol). Available at: <ftp://psy.uq.edu.au/lists/arlist/areol> .

Dick, B. 1997. «A Beginners Guide to Action Research,» Action Research Papers (Online). Available at: <http://www.scu.edu.au/schools/sawd/arr/guide.html> .

Hughes, I. 1997. «Introduction,» Action Research Electronic Reader (Online). Available at: <http://www.beh.cchs.usyd.edu.au/~arow/Reader/rintro.htm> .

Kemmis, S., McTaggart, R. 1988. The Action Research Reader. Victoria: Deakin University Press.

Lomax, P. 1997 «Sharing an Agenda for the Future: Issues and Debates in Action Research,» keynote address for the 1997 International Conference of the Collaborative Action Research Network (Online). Available at: <http://www.uea.ac.uk/care/carn/conf97/PAPERS/LOMAX.HTM> .

Seymour-Rolls, K. and Hughes, I. 1999. «Participatory Action Research: Getting the Job Done,» Action Research Electronic Reader (Online). Available at: <http://www.beh.cchs.usyd.edu.au/~arow/Reader/rintro.htm>

Wadsworth, Y. 1998. «What is Action Research?,» Action Research International, November 1998 (Online). Available at: <http://www.scu.edu.au/schools/sawd/ari/ari-wadsworth.html> .

Wilcox, D. The Guide to Effective Participation (Online). Available at: <http://www.partnerships.org.uk/guide/>

Winter, R. 1987. «Action Research and the Nature of Social Inquiry,» 1997 International Conference of the Collaborative Action Research Network (Online). Available at: <http://www.uea.ac.uk/care/carn/conf97/PAPERS/WINTER.HTM>.

Джерела в Інтернет

Making The Net Work: <http://www.makingthenetwork.org/>

Participation Toolkit: <http://www.toolkitparticipation.com>

ЗВІТНІ КАРТКИ

Джина Гілбрет Холдар,

консультант, Проект «Голос громадськості», Україна

ОГЛЯД ТА КОНТЕКСТ ДЛЯ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДОЛОГІЇ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ

Звітні картки — це документи, що готуються групами громадян або адміністрацією міста, щоб представити результати дослідження щодо важливих для громадськості питань. Для проведення дослідження можна використовувати опитувальники або інтерв'ю. Звітні картки є багатим джерелом інформації, і тому їх можна використати для підтримки того чи іншого рішення, проведення громадських інформаційних кампаній, розробки політики та планування заходів для громадськості. Найчастіше їх використовують для отримання конкретної інформації щодо питань, що цікавлять громадськість, покращення якості державних послуг та планування міського бюджету.

Оскільки звітні картки відображають думку громадськості щодо конкретного питання, їх можна широко розповсюджувати серед громадськості та посадових осіб місцевого рівня. Звітні картки не лише інформують щодо думки громадськості з конкретного питання, але й можуть бути використані для підтримки зміни державної політики на місцевому рівні.

Готуючи звітні картки, необхідно забезпечити участь всіх зацікавлених сторін. Звітні картки використовують, коли громадськість намагається зібрати певні дані та/або отримати відповіді на конкретні запитання. Тому звітні картки є корисними, коли громадяни мають щирі наміри використати їх результати, щоб допомогти формулювати політику та планувати діяльність. І нарешті, опитування за системою звітних карток слід проводити регулярно, щоб відслідковувати, як змінюється стан вирішення питання з часом.

ОПИС ПРОЦЕСУ/ ЕТАПИ ВПРОВАДЖЕННЯ

Процес проведення дослідження з метою розробки звітних карток складається з декількох важливих етапів. Вони включають розробку опитувальника, формування вибірки, співставлення та аналіз даних та підготовку звітних карток. Виконання цих кроків дає гарантію того, що звітні картки буде підготовлено відповідно до всіх вимог дослідження громадської думки.

Підготовка опитувальника

Опитувальники містять запитання у письмовій формі, на які респонденти дають відповіді без сторонньої допомоги. Їх вручають або надсилають безпосередньо респондентам. Анкета повинна стосуватися конкретної проблеми, і тому перед її підготовкою дослідники повинні переконатися, що вона вимірює концепти, щодо яких проводиться дослідження. Перед тим, як включити те чи інше запитання, слід обдумати, як його будуть аналізувати і як будуть представлені/опубліковані дані. Якщо цього не можна передбачити, краще облишити питання. Не витрачайте часу респондентів на непотрібні запитання, бо вони можуть просто викинути опитувальник або пропустити частину запитань.

Питання можуть бути закритими або відкритими. Закриті питання пропонують набір конкретних відповідей, з яких респондент може обирати. Відкриті питання дають респонденту можливість написати власну відповідь. Можливо, буде корисно використовувати обидва типи запитань.

Слід уважно формулювати запитання. Зокрема, запитання мають бути сформульовані в теперішньому часі, простою та прямою мовою. Кожне питання має стосуватися лише однієї ідеї. Формулюючи питання, не слід переоцінювати навички читання респондентів. Також слід уникати сленгу, технічних термінів або термінів, щодо яких може бути вільне тлумачення.

При формулюванні питань слід дотримуватися такої процедури:

- **Визначити, яку інформацію бажано отримати** — Визначити конкретні проблеми, щодо яких необхідно зібрати інформацію, та сформулювати питання, виходячи з цього.
- **Вирішити, який тип опитувальника буде використано** — Тип опитувальника залежить від рівня освіти респондентів та мети дослідження. Також слід обдумати такі питання: запитання будуть відкритими чи закритими? Скільки запитань буде поставлено щодо кожної конкретної проблеми?
- **Розробити перший варіант опитувальника** — Розробити початковий список тем для опитувальника. Визначити найкращу послідовність тем (краще в логічній, а не психологічній послідовності). Розробити додаткові запитання для перевірки надійності відповідей (2 схожих запитання, розділені іншим запитанням, або зі зміненим формулюванням). Нарешті слід використати всі надані рекомендації та допомогу.
- **Перевірити та переглянути запитання** — Необхідно отримати критичний відгук від соціолога та експерта в конкретній галузі дослідження (наприклад, з питань проведення фокус-груп). Також слід переконаватися, що опитувальник не містить дискримінаційних або упереджених питань (щодо етнічних меншин, жінок, людей старшого віку). І нарешті, слід проглянути розроблені раніше опитувальники, присвячені даній тематиці.
- **Провести пілотне опитування** — Пілотне опитування дасть можливість передбачити проблеми, які не було враховано при розробці опитувальника. Пілотні опитування проводять для невеликої репрезентативної (за освітою/статтю/поглядами) групи людей. Проводячи попереднє опитування, необхідно занотовувати висловлені респондентом думки, критику та побажання, а також врахувати їх при розробці остаточного варіанту опитувальника. Якщо необхідно зробити суттєві зміни, слід також провести нове пілотне опитування і так далі.
- **Відредагувати та написати інструкції для використання опитувальника** — Респонденти повинні зрозуміти, що від них вимагається, коли вони відповідають на питання. Тому слід перевірити, чи зміст, форма, послідовність питань та інструкції є чіткими та зрозумілими. Також слід перевірити, чи є в опитувальнику достатньо місця для відповідей.

Формулюючи запитання, слід уникати подвійних запитань, розпливчастих формулювань, абстракцій та натяків. Подвійні запитання включають два (або більше) питань в одному і можуть збити респондента з пантелику. Питання можуть бути розпливчастими, якщо вони містять слова з більш, ніж одним значенням, які можна тлумачити по-різному. Слід також обережно формулювати питання, щоб вони відповідали рівню розуміння респондента.

Формулюючи запитання, намагайтеся бути лаконічними. Довгі запитання вимагають часу для прочитання та можуть бути заплутаними. В опитувальниках особливо важливо задавати прості запитання, щоб інформація для оцінки була чіткою. Навіть в інтерв'ю уникайте складних формулювань, тому що якщо інтерв'юєрів будуть просити пояснити/уточнити запитання, це підвищить шанси спотворення суті запитання.

Запитання мають бути конкретними, кожне з них повинно відображати певну проблему. Слід уникати запитань, які стосуються віддалених у часі подій, або ж питань, які стосуються абстрактних понять, таких як щастя, невдача тощо.

Нарешті, слід уникати натяків. Якщо питання містить натяк на якусь відповідь, воно є упередженим. Слід бути особливо уважним щодо формулювань, з яких випливатиме, що респондент має зізнатися в соціально небажаній поведінці. В таких випадках виходьте з того, що всі можуть вдатися до такої поведінки, і ви не спонукатимете респондентів відповідати неправдиво.

Під час підготовки опитувальника слід взяти до уваги наступні питання щодо структури та формулювання:

- **Інструкції** — Вони мають бути простими і точними. Якщо ви хочете, щоб респондент відзначив хрестиком одну чи скільки завгодно відповідей, напишіть про це.
- **Порядок запитань** — Запитання, поставлені на початку опитувальника, не повинні створювати упередження щодо наступних запитань. Запитання, що мають на меті заінтригувати респондента, слід розмістити на початку опитувальника. Також ніколи не слід ставити питання щодо віку/статі/доходу на початку опитувальника. Люди настільки звикли до цих запитань, що можуть викинути опитувальник, не читаючи його. Найкраще поставити ці запитання наприкінці.
- **Формат відповіді** — Найкраще просити респондентів відзначити відповіді хрестиком у відповідному квадратіку. Не слід просити ставити «галочку» навпроти відповіді. «Галочки» легше ставити, тому респонденти можуть стати необачними і ставитимуть їх між рядками.
- **Частка відповідей** — Це частка респондентів вибірки, які відповіли на запитання та здали опитувальник або погодилися на інтерв'ю. Слід мати на увазі, що ті, хто не відповіли на запитання, можуть якимось чином відрізнатися від решти вибірки, що, в свою чергу, може вплинути на дані.
- **Супроводжувальний лист** — Це лист, що додається до опитувальника та містить необхідні роз'яснення. Супроводжувальний лист слід роздрукувати на папері з логотипом

організації. Лист має містити інформацію про спонсора, адресу та контактний номер телефону дослідницької організації, а також кінцевий термін здачі опитувальника. Супроводжувальний лист повинен пояснювати умови конфіденційності відповідей, процедуру відбору респондентів, мету дослідження та його можливі результати.

- **Обсяг та зовнішній вигляд** — Чим більшим є обсяг опитувальника, тим меншою буде частка відповідей. Відповіді на запитання опитувальника повинні зайняти не більше, ніж 30 хвилин. У супроводжувальному листі зазначте реальний час заповнення опитувальника.

Нарешті, формулюючи категорії відповідей, корисно використовувати шкали для деяких «закритих» запитань. Шкали дають людям можливість більш детально відповісти на запитання та більш точно виміряти їхню відповідь. Шкали корисні, якщо ви хотіли б отримати щось більше, ніж просто «так» або «ні». Тобто на питання, щодо якого пропонується шкала ставлення до певного твердження, можна отримати більш детальну відповідь. Наприклад:

Вода, якою забезпечують місто, є екологічно чистою.

<i>Повністю згоден</i>	<i>Згоден</i>	<i>Не можу відповісти</i>	<i>Не згоден</i>	<i>Абсолютно не згоден</i>
5	4	3	2	1

Ці відповіді-шкали, коли кожному значенню відповіді приписують певну цифру. Шкала ставлення дає можливість зрозуміти інтенсивність ставлення респондента до певного питання. Слід уважно формулювати шкалу, щоб врахувати всі можливі варіанти відповідей.

Формування вибірки

Вибірка — це частина населення, яка бере участь в опитуванні, результати якого будуть узагальнені та представлятимуть думку всього населення. Вибірку слід вважати приблизним відображенням цілого, а не самим цілим. Формування вибірки є пошуком типових характеристик.

Існує багато переваг проведення дослідження саме з вибіркою населення, а не з усім населенням. Вибірка зберігає кошти та час. Також вона надає більше контролю над меншою кількістю населення. Окрім того, обробляючи великий обсяг інформації, легше допустити помилку. Тому робота з вибіркою є набагато легшою та ефективнішою.

Існує два види вибірки — *репрезентативна та нерепрезентативна*. Репрезентативна вибірка — це вибірка, щодо якої кожна особа серед населення, яке досліджується, має рівні шанси бути обраною до вибірки. Репрезентативні вибірки дають можливість уникнути упередженості.

Одним з видів репрезентативних вибірок, що використовуються в звітних картках, є територіальна вибірка. За цією технологією населення міста ділиться на певну кількість географічних районів. З усіх районів обирають декілька. В цих районах відбирають певну кількість сімей і проводять опитування з усіма дорослими з цих сімей.

Нерепрезентативна вибірка — це вибірка, де ймовірність включення кожного елемента популяції до вибірки невідома. Основним недоліком нерепрезентативної вибірки є те, що не можна стверджувати, ніби вибірка представляє все населення. Тому з такою вибіркою складніше узагальнити результати дослідження. З іншого боку, нерепрезентативні вибірки вимагають менше коштів, є менш складними, дослідження можна зробити в будь-який момент і їх результати будуть повністю адекватними, якщо ви не маєте бажання узагальнювати результати за межами вибірки.

Часто для розробки звітних карток використовується такий вид нерепрезентативної вибірки, як «сніговий ком». Працюючи за цим методом, варто почати з вибору декількох осіб з бажаними характеристиками та провести їх опитування. Потім слід попросити їх назвати інших людей з бажаними характеристиками, опитати їх і т.д. Якщо ви маєте велику кількість людей, яких можна опитати, то послідовно відбирайте з цих людей менші вибірки, поки не матимете таку кількість потенційних респондентів, яких можете опитати. Це дасть можливість отримати більш репрезентативну вибірку «снігового кому».

Одним з питань, над яким задумуються дослідники, є розмір вибірки, яка б найкращим чином представляла населення. Розмір вибірки зазвичай залежить від кількості населення та мети дослідження. Однак для статистичного аналізу похибка вибірки зменшується лише незначно, якщо вибірка перевищує 400 чоловік. Якщо вибірка становить 400 чоловік, то незалежно від кількості населення похибка вибірки не перевищуватиме 5%. Тобто дані відображатимуть 95% населення, з маргінальною похибкою 5%. Плануючи опитування, включайте до вибірки більше респондентів, ніж потрібно, виходячи з того, що деякі респонденти відмовляться відповідати на запитання або повернуть незаповнені чи неправильно заповнені опитувальники. Також формуючи вибірку, корисно запросити професійного соціолога, оскільки цей процес вимагає досвіду і може бути складним та заплутаним.

Кодування даних

Для співставлення та аналізу даних необхідно виразити відповіді в цифровій формі та обробити, виходячи з їх арифметичних властивостей. Зазвичай для інтерпретації інформації використовують статистичні методи узагальнення, класифікації, табуляції та додавання цифрових даних.

Дані слід виражати в цифровій формі, тому що дані, отримані з опитувальника чи в словесній формі, не мають ніякої користі. Зібрані дані слід реорганізувати перед застосуванням статистичних методів та проведенням аналізу. Зазвичай дані трансформуються шляхом кодування. Кодування — це процес трансформації «сирих» даних в зручний для комп'ютера формат. Для цього кожному відповіді слід виразити в цифровій формі або приписати їй набір букв, які є кодом. Проводячи кодування, слід забезпечити, щоб вся інформація піддавалася кодуванню. Кодування слід здійснювати дуже уважно, оскільки помилки можуть зруйнувати більшість довго збираної інформації і зробити результати незрозумілими або позбавленими змісту.

З одного боку, слід брати до уваги джерело даних, щоб визначити, як їх трансформувати в кодовану форму. З іншого боку, слід розуміти можливості та обмеження комп'ютерної програми, яку будуть використовувати для аналізу даних. Інколи кодування вже

вбудовується у формулювання запитання, коли кожному варіанту відповіді приписують певне значення (тому при формуванні опитувальника слід брати до уваги необхідність кодування та наступного аналізу даних).

Наприклад:

Ви:

- 1 — неodrжені**
- 2 — одружені**
- 3 — розійшлися**
- 4 — розлучилися**
- 5 — вдова/вдівець**

В цьому випадку зазначена цифра буде кодом відповіді на запитання, однак ці цифри (або значення) не можна використовувати для математичних підрахунків. З деякими іншими змінними (такими як кількість членів сім'ї, дохід тощо) значення змінної є цифрою, яка може бути використана для кодування даних.

Існує два правила для визначення категорій кодування, які слід брати до уваги, конструюючи опитувальник: всі категорії повинні бути взаємно виключними та включати всі можливі значення. Взаємно виключні категорії є такими, де кожна можлива відповідь отримує один і лише один код для кожної змінної. Також кожна з можливих відповідей повинна мати приписаний код.

Необхідно розробити інструкцію, що пояснюватиме кодування, яке використано для дослідження. Вона повинна містити всі індивідуальні значення даних та схеми кодування. Інструкція з кодування не є незмінним документом, оскільки дослідник може перекодувати змінні. Інструкція з кодування повинна зберігатися в друкованому вигляді та містити інформацію про збір, кодування та обробку даних.

Зазвичай аналіз всіх кількісних та більшості якісних даних здійснюється з допомогою комп'ютерів. Комп'ютерні програми, що використовуються для аналізу даних — це SPSS, SAS, Minitab (комп'ютерні статистичні пакети) та Lotus, Excel, Quattro (програми для роботи з числовими таблицями). Створена схема кодування повинна відповідати вимогам комп'ютерної програми. Комп'ютеризований набір даних, як правило, має вигляд прямокутної таблиці, в якій колонки відображають змінні, а рядки — індивідуальні відповіді.

Існує два типи змінних, що є прийнятними для комп'ютерних програм — цифрові змінні та альфа-цифрові змінні. Цифрові змінні мають числові значення (вік, дохід тощо). Альфа-цифрові змінні не мають числових значень та не можуть бути використані для математичних підрахунків (прізвище, номер паспорту).

Закодовані дані, як правило, вносять в комп'ютерну програму вручну. Можна використовувати технологію оптичного сканування, коли дані з опитувальника зчитує сканер або коли опитувальник пересилають факсом в комп'ютер і закодовані значення автоматично заносять до бази даних. Це ефективний та дешевий метод, особливо для великих проектів.

Аналіз даних

Аналіз даних — це процес пошуку закономірностей між змінними та їх зв'язками. Залежно від мети дослідження здійснюють аналіз даних для однієї змінної, двох змінних та багатьох змінних.

- **Аналіз однієї змінної** описує розподіл значень однієї змінної. Частота розподілу визначає кількість значень кожної з категорій, яку отримала дана змінна.

Приклад: Змінна: стать

Чоловіча:	38
Жіноча:	42

N= 80

Для опису розподілу однієї змінної можна використати декілька видів діаграм. Графічне зображення розподілу даних може допомогти більш наглядно описати закономірності цього процесу. За умови ефективного використання діаграми потужним інструментом можуть бути презентації інформації про дані. Зазвичай використовують колонки, гістограми, кругові діаграми та діаграми частот.

- **Аналіз двох змінних** застосовується для опису зв'язку між двома змінними за допомогою статистичних інструментів. Аналіз багатьох змінних досліджує зв'язок між трьома або більше змінними. Аналізуючи дві або більше змінних засобами описативної статистики, основну увагу приділяють зв'язку між даними, особливо, наявності кореляції. Якщо дані корелюють між собою, це означає, що зміна однієї даної викликає зміну іншої.
- **Графічні зображення** також використовують для презентації значень багатьох змінних. Таблиці частот та відсотків використовують для графічного зображення багатьох змінних в звітних картках. Таблиця частот зображує частоти розподілу даних, в той час як таблиця відсотків відображає частоти, конвертовані у відсотки.

Таблиці частот є основою для створення таблиць відсотків або застосування статистичних методів. Якщо існує залежна та незалежна змінні, вертикальні колонки відображають незалежні змінні, а горизонтальні рядки — залежні змінні. При крос-табуляції даних порядкового та інтервального рівнів, категорії слід упорядковувати від найнижчої зліва до найвищої справа у колонках та від найнижчої внизу до найвищої зверху в рядках.

Приклад. Таблиця частот

		ВІК (незалежна змінна)			
		Низький	Середній	Високий	Всього
ДОХОД (залежна змінна)	Високий	21	47	12	80
	Середній	38	41	20	99
	Низький	79	14	28	121
	Всього	138	102	60	N=300

Приклад. Таблиця частот

		ВІК (незалежна змінна)		
ДОХОД (Dependent змінна)		Середній	Високий	Всього
	Високий	15.2%	46.1%	20.0%
	Середній	27.5%	40.2%	33.3%
	Низький	57.3%	13.7%	46.7%
	Всього	100%	100%	100%
	(138)	(102)	(60)	

Підготовка звітних карток

На підготовку дослідження, збір, співставлення та аналіз даних йде стільки часу, зусиль та ресурсів, скільки ж зусиль слід приділити написанню звітних карток. Звітна картка — це документ, який будуть використовувати різні суспільні групи, включаючи громаду загалом, НДО, групи інтересів та посадових осіб. Тому вона повинна бути написана чіткою та простою мовою, щоб ці групи могли використати звітну картку для подальших своїх дій.

Добре написана, чітко структурована звітна картка повинна містити титульну сторінку, короткий виклад матеріалу, подяку, зміст, список таблиць, ілюстрацій та/або діаграм, вступний розділ, розділи, присвячені методології, аналізу та результатам, висновки, посилання та додатки. Кожний з цих розділів детальніше описано нижче:

- **Титульна сторінка** — Назва повинна інформувати читача про тему та основні результати дослідження, а також повинна містити достатньо інформації, щоб читач міг вирішити, чи потрібно йому читати звітну картку. Титульна сторінка повинна містити назву звітної картки, назви організацій-виконавців, спонсорів (якщо є), місце та дату публікації.
- **Короткий виклад змісту** не має перевищувати за обсягом одну сторінку. Має містити опис проблеми, методів дослідження, методів формування вибірки, короткий опис результатів та висновки.
- **Подяка** необхідна, щоб засвідчити вдячність всім, хто брав участь у підготовці звітної картки.
- **Зміст** має містити список всіх вступних матеріалів, назви розділів та допоміжних матеріалів (додатків, посилань тощо) та номери сторінок. Також він може містити назви всіх підпунктів.
- **Список таблиць, ілюстрацій та/або діаграм** — містить назви таблиць, ілюстрацій та/або діаграм з їх номерами та номерами сторінок, на яких вони розміщені.
- **Розділ 1: Вступ** — В цьому розділі необхідно розкрити загальну проблему та перейти до опису конкретних проблем, яким присвячена звітна картка. Проблеми слід упорядкувати за мірою їх значущості.

Розділ 1 містить короткий виклад історії та змісту проблеми, а також називає інституційних партнерів, що беруть участь у дослідженні. Необхідно згадати всі дослідження, що проводилися з цього питання в даному регіоні. Чіткість у висловлюваннях в цьому розділі має дуже важливе значення, оскільки без неї решта звітної картки втрачає зміст. Дієслова в цьому розділі вживають в минулому або теперішньому часі.

- **Розділ 2: Методи та дані** — Це дуже важливий розділ, оскільки він становить основу для надійності висновків та можливості їх узагальнення. Цей розділ описує вибірку та методи дослідження. Описують структуру дослідження, його інструментарій (опитувальник ставлять в додатках та роблять на нього посилання), вибірку, методи збору та аналізу даних.

Цей розділ описує метод операціоналізації понять та інструменти вимірювання. Читач має зрозуміти, що було зроблено в процесі дослідження і хто взяв в ньому участь. Цей розділ є технічним, а тому має бути деталізованим. Дієслова в цьому розділі використовують в минулому або теперішньому часі.

- **Розділ 3: Аналіз та результати** — Це серцевина звітної картки, що містить опис результатів, уникаючи коментарі щодо їх значення (це буде в наступному розділі). Тут слід подавати лише чіткі результати дослідження, без їх тлумачення.

Для написання цього розділу використовуйте таку процедуру:

1. Ще раз назвіть проблеми дослідження та згрупуйте результати за підзаголовками.
2. Дайте повний опис вибірки, респондентів тощо.
3. Проведіть аналіз та наведіть результати (відповідно до запитань, які ви ставили в дослідженні) за їх важливістю для мети дослідження.

Даний розділ вимагає застосування таблиць, діаграм та статистики з поясненням їх змісту. Слід уважно поставитися до опису таблиць, щоб уникнути простого повторення того, що вона містить (треба намагатися пояснити результати). Цей розділ може здаватися «сухим», однак аналіз та результати дослідження слід викладати саме таким чином. Дієслова в цьому розділі вживають в минулому або теперішньому часі.

- **Розділ 4: Висновки, результати та рекомендації** — В цьому розділі розкривають висновки щодо проблеми дослідження та пояснюють, що вони означають для майбутнього стану цієї проблеми в регіоні.

Для написання цього розділу використовуйте таку процедуру:

1. Стисло викладіть зміст 1–3 розділів (частково цей розділ можна використати для написання короткого викладу).
2. Тлумачення та результати дослідження представте в тому ж порядку, в якому були представлені питання дослідження в звітній картці.
3. Викладіть всі порівняння та контрасти.

Слід детально обговорити ці три питання та обґрунтувати всі висновки. Неочікувані результати можуть дати цікаві висновки. Поставте собі запитання, чому результати є такими, а не іншими. Намагайтеся дати об'єктивне або суб'єктивне пояснення — головне, щоб

кожний висновок мав зміст та був аргументованим. І нарешті, переконайтеся, що на питання, які ви ставили до дослідження, було знайдено відповіді. Дієслова в цьому розділі живають в минулому або теперішньому часі.

- **Посилання** — Містить список літератури, статей тощо, згаданих в звітній картці. Використовуйте загально прийнятий стиль посилання на літературу (в алфавітному порядку). Наприклад:

Рибалко, Богдан. 1999. Нове законодавство щодо місцевого самоврядування. Комерсант, 19:21-23.

- **Додатки** — має містити примірник опитувальника, загальний відсоток відповідей, отриманих щодо кожної категорії відповіді, а також інші документи, на які були посилання в тексті.

РИЗИКИ ТА ПЕРЕШКОДИ

Існує декілька ризиків та перешкод, пов'язаних з підготовкою звітних карток. По-перше, підготовка звітних карток вимагає багато часу та ресурсів. Якщо громада не має бажання виділити ці ресурси, всі зусилля можуть виявитися марними. По-друге, оскільки дослідження є досить технічним, для формування вибірки, співставлення та аналізу даних слід залучати спеціалістів.

Також важливо забезпечити об'єктивність та нейтральність звітних карток по відношенню до всіх варіантів політики або точок зору. Процес дослідження за методом звітних карток може втратити довіру до себе, і громадяни матимуть менше бажання брати участь у наступних дослідженнях, якщо відчують, що їх участь була використана лише для підтримки якоїсь окремої позиції.

Нарешті, очевидним є те, що звітні картки не можна просто покласти на полицю. Результати мають бути використані в громадському житті якомога ширше, щоб забезпечити їх найкраще застосування.

ПРИКЛАД ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ

Використання звітних карток для оцінки якості надання державних послуг в м. Івано-Франківську (Україна)

В 2000 році в Івано-Франківську за підтримки проекту «Голос громадськості» було проведено дослідження громадської думки з метою оцінки якості та прозорості надання державних послуг. Слід наголосити, що метою дослідження не був збір матеріалів, що дає би можливість критикувати місцеву владу та відповідальних за надання державних послуг. Натомість дослідження мало на меті визначити переваги та недоліки у процесі надання послуг, щоб забезпечити подальше покращення стану справ в цьому секторі.

У процесі опитування відбулося 500 інтерв'ю з випадково обраними представниками громадськості, 100 інтерв'ю — з представниками місцевого бізнесу та 60 інтерв'ю — з представниками міської влади.

Методологія дослідження включала аналіз відповідей, отриманих в результаті заповнення стандартизованих інтерв'ю, та оцінок інтерв'юерів. Перед проведенням дослідження було проведено фокус групи з метою оцінки та доповнення опитувальників. Питання, підняті під час проведення фокус-груп, було взято до уваги при розробці остаточного варіанту дослідження.

Виконання проекту складалося з таких етапів:

- Засідання фокус-груп та перегляд опитувальників
- Опитування
- Технічна обробка результатів дослідження
- Аналіз результатів дослідження
- Опублікування звітних карток
- Розповсюдження результатів серед зацікавлених сторін

В аналізі дослідження взяли участь експерти Асоціації економічного розвитку Івано-Франківська та Українського центру соціальних служб для молоді. Окрім того, до участі запросили незалежних соціологів та економістів, а також декількох місцевих посадових осіб.

Громадськість сприйняла загальні результати дослідження як такі, що заслуговують на довіру. Це підтвердила оцінка незалежних експертів, добре ознайомих із ситуацією щодо надання державних послуг, корупцією та нормативно-правовим регулюванням життя в місті. Думка експертів отримала підтримку на загально міській конференції, організованій проектом Світового банку «Голос громадськості» спільно з Івано-Франківською міською радою 7-8 липня 2000 року. Метою конференції було розпочати громадське обговорення, наслідком якого була б розробка Плану дій щодо покращення якості надання державних послуг (виходячи з попереднього представлення результатів дослідження).

Результати дослідження, опубліковані у формі звітних карток, мають велике значення для міста. Їх широко та конструктивно використовують для формулювання та впровадження політики й програм, спрямованих на покращення якості надання державних послуг в м. Івано-Франківську.

ДЖЕРЕЛА

Публікації

Monette, Duane R., Thomas J. Sullivan and Cornell R. DeJong. 1994. Applied Social Research: Tool for the Human Services, New York: Harcourt Brace Publishers.

Методы сбора информации в социологическом исследовании. Книга 1, 2. М., 1990

Оцінка участі жінок у суспільно-політичному житті Тернопілля. Проект «Голос Громадськості».-Т., 2000.

Ядов В.А. Социологические исследования: методология, программа, методы. М., 1987

Джерела в Інтернет

International Association of Public Participation: www.cpn.org or www.iap2.com

The Public Voice: www.thepublicvoice.org

Participation Toolkit: www.toolkitparticipation.com

ОРГАНІЗАЦІЯ ГРОМАДИ

Чак Хірт,

«Громадська мережа», Словачія

ОГЛЯД МЕТОДОЛОГІЇ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ

«Дозвольте мені висловитися щодо філософії реформ. Вся історія просування людських свобод показує, що поступ на шляху до їх звеличення відбувався в тяжкій боротьбі. Ця боротьба є захопливою, всепоглинаючою і примушує стихати все довкола. Без боротьби не може бути поступу. Ті, хто відстоюють свободу, але принижують значення агітації, є неначе хліборобами без плуга. Вони прагнуть дощу, але бояться грому та блискавки. Вони люблять океан, але без шуму його хвиль. Ця боротьба може бути моральною чи фізичною; або ж вона може бути і моральною, і фізичною; але вона мусить бути боротьбою. Влада не віддасть нічого, якщо від неї не вимагатимуть. Такого ніколи не було і не буде. Зрозумійте, наскільки великим є терпіння народу, і ви зрозумієте, наскільки великими є зло та несправедливість, яке спрямовують проти нього; і це триватиме аж доти, поки люди не почнуть чинити опір — або словами, або ударом, або і тим, і іншим. Межа тиранії виражається мірою терпимості пригноблених.»

Фредрік Дуглас, «Лист до Американських аболіціоністів рабства-1849.» З книги «Forward: Bobo K., Kendall J. «Organizing for Social Change: A Manual for Activists in the 1990's. MD: Seven Locks Press, 1991

Ця цитата прекрасно відображає суть організації громади. Люди повинні брати владу в свої руки та організуватися для того, щоб змінити своє життя. В цьому сенсі, організація громади є одним з методів участі громадськості на місцевому рівні.

Що таке організація громади?

Говорячи простою мовою, організація громади є поєднанням трьох процесів:

- посилення влади шляхом залучення громадян до визначення проблем, що вони мають, та бажаних шляхів вирішення цих проблем;
- визначення, які особи та інституції можуть вирішити проблеми; ведення з ними переговорів та використання засобів тиску й конфронтації у разі необхідності;
- розбудова демократично керованої громадської організації, яка має спроможність сприяти продовженню реформ та уособлює волю і владу громадян, яких вона представляє.

Організація громади є методом роботи з громадськістю, що був започаткований в 1940-х роках в США. Організатори громади відрізняли свою роботу від інших стратегій роботи з громадськістю, а саме від стратегій *правового захисту, надання послуг та розвитку громади*. Детальніше про ці три форми:

Стратегії правового захисту (за яких захисник пропонує вирішити проблему, яка існує в громаді) зазвичай ґрунтуються на:

- Короткостроковій орієнтації
- Проблемах, які є важливими для громади
- Орієнтації на результати

- Заходах, що включають громадянську просвіту, конфронтацію та переговори
- Залученні експертів, які представляють інтереси тих, хто відчуває наслідки цієї проблеми, та які організують громадські освітньо-інформаційні кампанії

Стратегії надання послуг (коли громадянам надають послуги, яких вони потребують, наприклад, догляд за дітьми) передбачають:

- Короткострокову орієнтацію
- Визначення, які послуги потрібні громаді, шляхом оцінки потреб та запланованих заходів
- Орієнтацію на процес та результати
- Співпрацю з органами влади
- Надання послуг працівниками державних організацій

Стратегії розвитку громади (коли громада зацікавлена у покращенні своїх економічних або житлових умов), як правило, ґрунтуються на:

- Середньостроковій орієнтації
- Визначенні проблем шляхом проведення запланованих заходів
- Орієнтації на процес
- Співпраці з владою
- Управлінні проектом

І нарешті, *організація громади* (коли громадяни відстоюють свої права та створюють громадські організації) ґрунтується на:

- Довгостроковій орієнтації
- Визначенні проблем шляхом проведення індивідуальних інтерв'ю
- Орієнтації на дії
- Конфронтації та переговорах
- Роботі команди експертів для організації громадян

КОНТЕКСТ ДЛЯ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДОЛОГІЇ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ

Організація громади починається з участі громадян в суспільному житті (на противагу приватному), що включає взаємодію з органами влади, бізнесом та сектором НДО. Суспільний сектор складається з поєднання цих трьох складників.

Тому завданням організації громади є не лише посилення спроможності громадян працювати з органами влади, що є поширеним постулатом деяких інших стратегій участі громадськості. Організація починається з уміння громадян працювати як з органами влади, так і з бізнесом та іншими НДО. Громадяни повинні бути готовими працювати з будь-яким учасником суспільного сектору задля задоволення своїх інтересів.

Організація громади не залежить від природи відносин між органами влади та громадянами. Органи влади можуть самостійно обирати, на яких засадах будувати свої відносини з громадянами. Звичайно, краще працювати в умовах участі та співпраці, але інколи органи влади обирають інші методи. В будь-якому разі, органи влади повинні вчитися взаємодіяти з громадянами, і навпаки.

ОПИС ПРОЦЕСУ/ ЕТАПИ ВПРОВАДЖЕННЯ

Досить часто громадські організації є неефективними, оскільки їхні дії є недостатньо обдуманими. Наприклад, організація може вирішити писати петиції без попередньої оцінки того, наскільки ефективними вони будуть.

Організація громади, як і робота уряду чи підприємства, вимагає ретельного планування. Організація громади складається з декількох етапів. Цими етапами є (після короткого опису буде подано більш детальне пояснення декількох етапів, таких як Визначення проблеми або Формування стратегії):

1. Визначити проблему — На цьому етапі необхідно зібрати інформацію щодо проблем, які турбують громадян. Більшість попередньої роботи виконує організатор громади. Він проводить сотні індивідуальних інтерв'ю з громадянами. Громадяни обговорюють проблеми, обирають одну з них та починають думати над її вирішенням. Для цього вони звужують природу проблеми та визначають конкретні шляхи її вирішення.

Критерії для визначення проблеми

Визначаючи проблему, слід взяти до уваги різні критерії. Не всі критерії можна застосовувати в кожній ситуації, але бажано застосувати якомога більше з них. Визначаючи можливу проблему, візьміть до уваги такі критерії:

- Наслідком вирішення проблеми є реальне покращення життя людей
- Працюючи над вирішенням проблеми, люди отримують відчуття влади і, таким чином, змінять стосунки з представниками влади
- Проблема є важливою для людей та є реалістичною для вирішення
- Люди готові працювати над її вирішенням
- Суть проблеми є зрозумілою для людей
- Вирішення проблеми вимагає визначення чіткої мети
- Вирішення проблеми є реалістичним в досяжному майбутньому
- Шляхи вирішення проблеми не викликають розколу в суспільстві
- У процесі вирішення проблеми можна розбудувати організацію, яка зможе здійснювати подібну роботу в майбутньому
- Вирішення проблеми відповідає цінностям та баченню організації
- Для вирішення проблеми необхідний стратегічний план
- Для вирішення проблеми слід розробити тактику та план дій

2. Зібрати попередню інформацію щодо проблеми — Щоб діяти ефективно на суспільній арені, громадська організація має бути компетентною. Це означає, що вона знає все можливе про проблему, за яку береться, і розуміє, від кого залежить її вирішення. Особливо важливими є ідеї щодо того, яких конкретно заходів треба вжити для вирішення проблеми.

3. Визначити мету — На цьому етапі група ставить перед собою завдання. Мета має стосуватися не проблеми, яку прагне вирішити група, а самої групи. Група повинна відповісти на запитання: якими ми бачимо результати своєї роботи?

4. Розробити стратегію — Більшість груп починають процес організації громади саме на цьому етапі, і в цьому їх помилка. Досить часто, коли групи вперше збираються разом, вони

коротко обговорюють проблему і негайно приступають до визначення можливої тактики (наприклад, написання петиції або організації зустрічі з членами міської ради). На жаль, така поведінка приводить до невдачі, оскільки, пропустивши попередні три кроки, група не готова до обговорення стратегії. Після визначення мети група може перейти до визначення можливої підтримки та опонентів, цільової групи кампанії (тобто тих представників влади, які мають повноваження на найнижчому рівні запровадити бажані зміни) та можливої тактики, яка буде використана для забезпечення бажаних змін. Це потребує аналізу діяльності органів влади та порівняння впливу цільової групи з впливом, який має громадська група. Всі ці фактори мають бути враховані при розробці стратегічного плану.

5. Знайти підтримку — Оскільки основним джерелом влади є народ, група повинна добре попрацювати над забезпеченням участі громадськості. На жаль, люди схильні до узагальнень і припускають, що, оскільки, деякі особи не бажають брати участь в організації громади, все населення міста поводитиметься подібним чином. Подолання пасивності є найважливішою частиною організації громади. Тому група повинна постійно працювати над пошуком шляхів отримання необхідної підтримки. В цьому процесі їй можуть допомогти добре навчені організатори.

6. Діяти — це серцевина організаторської роботи. Саме в дії люди відчувають свою владу та дізнаються про суспільну арену. Саме через дію група зрозуміє, ким вона є і якою владою володіє. Саме в цей час з'являться справжні лідери, а ті, хто лише здатні говорити, відійдуть в сторону. Процес впровадження слід адаптувати до кожної країни, її культури та середовища, що вимагає більше часу на підготовку.

7. Оцінити результати — Критично важливим є отримання нових знань про організацію громади. Оцінюючи дії та стратегії, група починає вчитися, що означає бути справжніми громадянами.

8. Змінити стратегію та спробувати ще раз — Якщо стратегія вимагає змін, їх потрібно втілити, і відповідальні за це повинні бути готовими до роботи. В деяких випадках необхідно буде прийняти рішення про перехід до вирішення іншої проблеми, якщо з цієї не вдається досягти успіху.

Оцінюючи організаційну роботу, слід взяти до уваги рівень підготовки організаторів, кількість успішних кампаній, кількість громадян, які взяли активну участь в них, та потужність створених громадських організацій. Важливою є також оцінка кількості громадян, які є активними за межами однієї кампанії, оскільки головним довгостроковим завданням є розбудова організацій.

Для того, щоб успішно застосувати метод організації громади, треба розраховувати на активну роботу протягом щонайменше трьох років. Часовий фактор є однією з причин, чому було дуже мало спроб реалізовувати подібні проекти, оскільки донори не завжди готові на таке тривале фінансування.

Розробка стратегії

Плануючи стратегію, важливо дотримуватися таких правил:

1. Звикнути до таких слів, як конфлікт та агітація. Без конфлікту немає змін. Будучи громадянами, ми не створюємо конфлікту, ми лише вказуємо на конфлікт, який вже існує.

2. Інструментом, який ми використовуємо для викриття конфлікту, є агітація. Агітація є спонуканням до дії та зміни пасивності на активність.

3. Намагаючись відшукати ефективну організаційну стратегію, ми повинні обрати такий шлях, що викриє існуючий конфлікт повністю, швидко та в усій його глибині.

4. Організаційна група контролює тиск. Організація повинна зменшити тиск, як тільки група чи організація-опонент погодиться на переговори доброї волі.

Процес стратегічного планування є реалістичною, детальною оцінкою сильних сторін та організаційного потенціалу групи. Результатом цього процесу може бути один з двох висновків:

- Організація має спроможність безпосередньо виступити проти групи або інституції-опонента та перемогти

АБО

- На даний момент організація не є достатньо сильною, щоб перемогти.

Якщо оцінка приведе до другого висновку, необхідно обрати одну з альтернатив, щоб допомогти групі досягти успіху. Цими альтернативами є створення коаліції з іншими або обрання вторинних груп, які допоможуть організації досягти успіху. Іншою альтернативою є розпочати кампанію щодо іншої проблеми, яку було б легше вирішити і яка б сприяла формуванню спроможності організації, щоб вона могла згодом вирішити і перше завдання.

Зробивши все сказане, група має бути готовою почати розробляти стратегію. Корисною може бути Схема розвитку стратегій, запропонована Академією Мідвест, (Чикаго, США), щоб врахувати всі важливі для розробки стратегічного плану питання. (Див. на наступній стор.)

РИЗИКИ ТА ПЕРЕШКОДИ

Перед початком реалізації проекту з організації громади слід врахувати можливість певних ризиків та перешкод. По-перше, такий проект вимагатиме тривалого фінансування, управління та навчання. Навіть маючи фінансування на три роки, що необхідні для початку організації громади, необхідно докласти значних зусиль для забезпечення довгострокового фінансування, оскільки саме в цій сфері будуть найбільші труднощі.

По-друге, роботу слід пристосувати до культури та умов громади. Необхідно бути настирливими і не зважати на постійну відмовку «ми не зможемо тут цього зробити».

Також дуже важливо, щоб активність громадськості була нагороджена успіхом. Якщо початкові кампанії є дуже важкими і не завершуються перемогою, громадяни можуть втратити насагу й інтерес. Спочатку краще ставити перед собою менші завдання, в яких легше досягти успіху (для того, щоб забезпечити успіх у довгостроковій перспективі). Зазвичай, відкритість та підтримка з боку місцевої влади та бізнесу сприятимуть цьому. Однак, якщо працювати ефективно, навіть антагоністичні відносини можуть значною мірою посилити спроможність організації.

Схема формування стратегії (Академія Мілвест, Чикаго, США)

Після визначення проблеми заповніть цю таблицю для розробки стратегії. Будете конкретними, але зазначте всі можливі варіанти

Цілі	Організаційні питання	Чії інтереси представлені, хто підтримує, хто опоненти	Цільові групи	Тактика
<p>1. Визначити довгострокові цілі компанії.</p> <p>2. Визначити другорядні цілі компанії. Що буде показником перемоги?</p> <p>Як компанія:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Забезпечить реальне покращення життя людей? ● Дасть людям вілчуття власної сили? ● Змінить відносини влади? <p>3. Якими можуть бути короткострокові або часткові успіхи на шляху до вашої довгострокової мети?</p>	<p>1. Визначте ресурси, які може надати ваша організація для кампанії, в тому числі, кошти, кількість персоналу, засоби зв'язку та обладнання, репутацію тощо.</p> <p>Яким є бюджет цієї кампанії, включаючи негрошові внески?</p> <p>2. Зазначте конкретні шляхи, що сприятимуть посиленню вашої організації за допомогою цієї кампанії:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Розширити групу лідерів ● Підвищити досвід теперішніх лідерів ● Підвищити кількість членів організації ● Надасть додаткове фінансування <p>3. Зазначте потенційні перешкоди до успіху кампанії</p>	<p>1. Кому проблема найбільш актуальна, що вони можуть предиятися до організації або допомогти їй?</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Чия це проблема? ● Що буде для них означати перемога? ● Якими є їх ризики? ● Яку владу вони мають над ціллю? ● В якій групі вони організовані? <p>2. Хто є вашими опонентами?</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Якою буде для них вартість вашої перемоги? ● Що вони зроблять/витратять, щоб протистояти вам? ● Наскільки вони сильні? 	<p>1. Первинна цільова група:</p> <p>Ціллю є завжди людина. Нею не може бути інституція або обраний орган.</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Хто має владу дати те, що вам потрібно? ● Яку владу над ними маєте ви? <p>2. Вторинні цільові групи:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Хто має владу над людьми з владою, щоб дати вам те, що ви хочете? ● Яку владу над ними маєте ви? 	<p>1. Щодо кожної цільової групи, визначте тактику, яку може використовувати кожна зацікавлена сторона, щоб її сила була відчутною.</p> <p>Тактика повинна:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Відповідати проблемі ● Бути гнучкою та творчою ● Бути спрямованою на конкретну ціль ● Бути зрозумілою ● Мати підтримку певної форми влади <p>Тактика включає:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Роботу зі ЗМІ ● Інформаційні заходи ● Громадські слухання ● Страйки ● Реєстрацію та освіту виборців ● Позови до суду ● Заткування ● Вибори ● Переговори

Джерело: Bobo, Kim, Kendall, Jackie and Max Steve. 1991. Organizing for Social Change: A Manual for Activists in the 1990s. Cabin John, Maryland: Seven Locks Press.

ПРИКЛАД ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ

Організація громади в Словачії

Можна навести багато прикладів організації громади, що посилили громадські організації в Словачії. Зокрема, цікавим є приклад однієї з перших кампаній, яка відбулася в мікрорайоні Сасова м. Банська Бистриця.

Навчений та оплачений організатор, відповідальна за нову громадську ініціативу, почала свою роботу з проведення близько 400 індивідуальних інтерв'ю з громадянами, аби дізнатися, якими вони бачать проблеми Сасова. Дослідження складалося з таких кроків:

Перший крок

Було визначено багатьох потенційних лідерів, яких запросили на початкове засідання. Організатор обрала цих лідерів, виходячи з інтересу, який вони проявили до роботи, та організаторських умінь. Декільком з них було запропоновано керувати сесією, і вони погодились допомогти організатору у підготовці наступних заходів.

Другий крок

Учасники зустрічі обговорили проблеми, які почула організатор від людей. Багато людей висловили серйозне занепокоєння зростанням злочинності та безпекою на вулицях міста. Після тривалої дискусії група вирішила обрати цю проблему для подальшого вирішення.

Третій крок

Наступним кроком, який вирішила зробити група, була зустріч з керівником поліції міста, щоб більше дізнатися про проблему. Група отримала дуже корисний урок. Коли вони підійшли до керівника поліції в особистому порядку, він повівся з ними дуже грубо і не вислухав їх. Лідери групи поділилися своїм сумним досвідом на наступному засіданні, і організатор запропонувала, щоб на наступну зустріч з керівником поліції вони пішли вчотирьох. Цього разу до них поставилися по-іншому. Керівник поліції був більш серйозним та проявив більше поваги. Це надихнуло групу продовжувати працювати разом.

Четвертий крок

Група провела додаткове дослідження щодо злочинності та безпеки та вирішила, що конкретним завданням, виконання якого допоможе вирішити проблему, є підвищення кількості поліцейських, які патрулюють даний район. Група дізналася, що незважаючи на те, що в цьому районі проживає третина населення міста, тут працювали лише 10% поліцейських. Натомість, мер та керівник поліції направили більшість поліцейських патрулювати центр міста. Отже, конкретним завданням, яке поставила перед собою група, було переконати керівника поліції направити 12 з 56 поліцейських до мікрорайону Сасова.

П'ятий крок

Група проаналізувала кампанію і вирішила, що керівник поліції не погодиться на зміни, якщо вони просто звернуться до нього з проханням. Група почала збирати підписи на петиції, намагаючись поінформувати громадськість про кампанію та здобути додаткову підтримку. Цю петицію подали керівникові поліції, без великої надії на його відкритість до змін.

Шостий крок

Наступним кроком було проведення громадських слухань, на які запросили членів Комітету міської ради з питань безпеки. Громадяни давали свідчення про проблеми злочинності в своєму районі. Після години виступів громадян, кожного з членів Комітету запитали, чи погодилися б вони підтримати прохання групи підвищити кількість поліцейських патрулів в районі з 6 до 12. Кожний з членів Комітету погодився, і їх відповіді були занесені до протоколу.

Наступного місяця Комітет подав запит щодо отримання звіту про стан виконання петиції громадськості, вказавши на свою підтримку змін. Хоча це не змусило керівника поліції змінити розподіл патрулів, він, вочевидь, дізнався про додаткову підтримку, яку здобула група.

Останній крок

Останнім елементом стратегії групи була організація великих громадських зборів, на які планувалося запросити керівника поліції для обговорення кількості поліцейських патрулів в районі. Лідери групи розуміли, що в зборах мають взяти участь не менше 100 чоловік, і готові були працювати над забезпеченням високої явки населення.

Коли вони зателефонували керівникові поліції, щоб запросити його на збори, він попросив, чи може зустрітись з лідерами групи раніше та обговорити це питання безпосередньо з ними. Вони погодилися і запросили керівника поліції взяти участь у їх наступному засіданні. Коли засідання розпочалося, керівник поліції звернувся до причин, чому неможливо задовольнити прохання групи, однак група відстоювала свою позицію. Після годинної дискусії він погодився збільшити кількість поліцейських патрулів до 10. Здавалося, що перспектива зустрічі з 100 громадянами серйозно занепокоїла керівника поліції, і для нього було легше дійти згоди з цією невеликою кількістю активістів, аніж намагатися аргументувати свою відмову великій групі громадян.

Лідери групи погодилися з таким рішенням. За три місяці вони виконали поставлене перед собою завдання і могли святкувати перемогу.

ДЖЕРЕЛА

Публікації

Alinsky, Saul. 1946. *Reveille for Radicals*. New York: Vintage Books.

Bobo, Kim, Kendall, Jackie, and Max, Steve. 1991. *Organizing for Social Change: A Manual for Activists in the 1990's*. Cabin John, Maryland: Seven Locks Press.

Rodgers, M. B. 1990. *Cold Anger*. Denton, Texas: University of North Texas Press.

Warren, M. R. 2001. *Dry Bones Rattling*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

СОЦІАЛЬНИЙ МОНІТОРИНГ

Геннадій Русанов,

Асоціація економічного розвитку м. Івано-Франківська, Україна

ОГЛЯД МЕТОДОЛОГІЇ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ

Соціальний моніторинг — це процес, що дозволяє громадськості слідувати за виконанням урядових рішень на місцевому рівні, вимірювати їх ефективність та адекватність та висловлювати свою думку щодо них. Соціальний моніторинг є досить складним процесом, що включає елементи та підходи інших методологій участі громадськості.

В більшості випадків соціальний моніторинг здійснює певна організація або декілька організацій на замовлення уряду або з власної ініціативи (чи волі громади). Соціальний моніторинг сприяє кращій комунікації між владою та громадянським суспільством, а також між організаціями громадянського суспільства та громадянами. В наступному розділі описано необхідні складові успішного моніторингу.

Соціальний моніторинг є корисним інструментом для оцінки процесів та державної політики. Цей процес часто вимагає участі багатьох зацікавлених сторін та потребує ефективного обміну інформацією між ними. Одним з недоліків цього методу є те, що він вимагає багато часу та потребує залучення експертів, що означає його високу собівартість. Оскільки хтось повинен оплачувати цю роботу, це може викликати іншу проблему — необ'єктивність результатів. Організація-спонсор може вимагати зміни результатів або ж сам виконавець змушений буде представити їх так, щоб задовольнити спонсора та забезпечити продовження контракту.

КОНТЕКСТ ДЛЯ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДОЛОГІЇ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ

Соціальний моніторинг — це процес, що є гнучким за формою та в часі, і залежить від таких факторів, як мета моніторингу, хто є його ініціатором (НДО, уряд, підприємство чи окремі громадяни), типу урядового рішення чи політики. Успішне проведення соціального моніторингу можливе за таких передумов:

- **Спроможність громадянського суспільства** — організації громадянського суспільства повинні розуміти значення соціального моніторингу та вміти використовувати його результати. Вони мають вміти взаємодіяти з місцевою владою та приватним сектором, які, як правило, є учасниками цього процесу як підрядники або зацікавлені сторони.
- **Підтримка (або хоча б невтручання) з боку місцевого уряду.** В Україні сектор громадянського суспільства є відносно молодим та не таким незалежним, яким мав би бути. Законодавче середовище поки що не сприяє посиленню НДО. Тому в усіх своїх заходах НДО повинні брати до уваги соціальне значення проблеми та можливу реакцію органів влади. Добрі взаємовідносини з урядом та урахування його інтересів сприяє позитивним результатам процесу.

- **Наявність професійного виконавця з достатньою інституційною спроможністю та позитивним іміджем, що забезпечує прозорість моніторингу та ефективно інформує зацікавлені сторони про його результати.** Це одна з ключових передумов успіху, оскільки найкраща робота втрачає цінність, якщо її виконала політично заангажована та упереджена організація. Тому відносна незалежність виконавця має велике значення.
- **«У правильному місці в правильний час»:** хоча суть цього фактору є розпливчатою, він має дуже важливе значення, оскільки всі попередньо згадані важливі передумови та декілька менш важливих мають справдитися у потрібний момент.

Також критично важливо виконання таких передумов:

- Проблема, рішення чи політика, щодо яких здійснюється моніторинг, мають бути соціально важливими для усіх зацікавлених сторін.
- Достатньо ресурсів для моніторингу. Також слід розглянути багато факторів, в тому числі економічні, соціальні та політичні.

ОПИС ПРОЦЕСУ/ ЕТАПИ ВПРОВАДЖЕННЯ

Процес моніторингу включає такі стадії:

1. **Визначення цілей та завдань моніторингу** — Основною ціллю соціального моніторингу є поліпшення рівня життя в громаді шляхом запровадження кращої політики. Інші цілі можуть залежати від виконавця, проблеми, щодо якої здійснюють моніторинг, та, навіть, політичної ситуації.
2. **Вибір виконавця** — Бажано, щоб це була НДО або дослідницька організація. Процес відбору має бути прозорим та демократичним, бажано, за процедурами відкритого тендеру.
3. **Розробка та затвердження методології моніторингу** — Вибір методології моніторингу залежить від багатьох факторів, таких як тип проблеми, наявність фінансування, позиція уряду тощо. Методологія моніторингу, зазвичай, включає елементи з інших методологій участі громадськості, таких як фокус-групи, дослідження та громадські слухання. Важливо досягти балансу цих елементів, щоб забезпечити достовірність моніторингу та участь всіх зацікавлених сторін.
4. **Здійснення моніторингу** — на цій стадії важливо слідувати розробленій методології та бути гнучкими на випадок її неефективності. Виконавець повинен мати спроможність постійно оцінювати себе та робити необхідні зміни. На етапі впровадження важливо, щоб громадськість загалом та окремі зацікавлені сторони були поінформовані про успіхи та невдачі. Це зробить процес прозорим та відкриє можливості для зворотного зв'язку з громадськістю.

5. **Аналіз, обговорення та розповсюдження результатів** — На цій стадії виконавець має підготувати професійний аналітичний звіт щодо моніторингу та розповсюдити його серед ключових осіб з усіх зацікавлених груп. Це створить можливості для отримання коментарів та обговорення результатів.
6. **Розробка рекомендацій** — Після опрацювання коментарів від зацікавлених сторін та громадськості слід підготувати рекомендації та подати їх на розгляд ключовим учасникам процесу. Якщо рекомендації підготовлені у формі пропозиції із запровадження державної політики, в ідеальному випадку місцева влада їх має затвердити, а також врахувати при розробці програми дій, стратегічного плану або іншого документу з політики.
7. **Оцінка необхідності подальшого моніторингу** — Оскільки в більшості випадків важко вирішити проблему з першої спроби, моніторинг є тривалим процесом. Після завершення одного циклу необхідно оцінити, наскільки вдалося досягти успіху у вирішенні проблеми і чи варто продовжувати моніторинг. Якщо подальший моніторинг потрібен та необхідно покращити методологію або змінити виконавця, можна почати з кроку 1. В іншому разі можна почати процес з кроку 4.

РИЗИКИ ТА ПЕРЕШКОДИ

У процесі соціального моніторингу є багато ризиків та перешкод. Їх кількість та серйозність зростає при використанні інших методологій участі громадськості. Деякі з цих ризиків та перешкод були описані вище, однак всю інформацію можна узагальнити таким чином:

1. **Опір зі сторони влади** — Це найбільш серйозна перешкода. Оскільки соціальний моніторинг має на меті покращити урядову політику та якість державних послуг, його успіх значною мірою залежить від готовності влади взяти до уваги пропозиції громадськості. В цьому випадку можна або продемонструвати уряду переваги соціального моніторингу, або створити потужну лобістську групу, щоб подолати опір органів влади. В середовищі України друга альтернатива є, як правило, небажаною та неефективною.
2. **Відсутність сильного та активного сектору громадянського суспільства** — Коли уряд готовий до соціального моніторингу, але немає активного сектору НДО, щоб бути посередником цього процесу, здійснення моніторингу є проблематичним. У цьому випадку громадяни можуть негативно поставитися до подібної ініціативи, якщо вона виходить безпосередньо від уряду.
3. **Відсутність відкритої інформації** — Інформація про моніторинг повинна бути оприлюднена через презентації, інформаційні вісники, публікації, ЗМІ тощо. Також важливо, щоб всі зацікавлені сторони та громадськість були поінформовані про хід процесу. Це допомагає забезпечувати його прозорість та сприяє зворотному зв'язку з громадськістю, що, в свою чергу, допомагає уникнути багатьох проблем та помилок.
4. **Відсутність кваліфікованого виконавця** — Навіть якщо органи влади готові до соціального моніторингу їх політики, є випадки, коли не існує місцевої організації, що могла б його здійснювати. В такому випадку найбільш ефективним буде запрошення

зовнішніх експертів, послуги яких будуть більш дорогими. Іншим можливим рішенням є створити місцеву організацію з моніторингу. Місцева влада може спільно з приватним сектором створити таку організацію, надавши їй початкове фінансування та погодившись забезпечити її відносну незалежність.

ПРИКЛАД ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ

Щоквартальний моніторинг в Івано-Франківську (Україна)

Місто Івано-Франківськ знаходиться в Західній Україні та має населення близько 250 тисяч. Місто має відносно прогресивну та відкриту муніципальну владу, досить розвинений сектор малого та середнього бізнесу (близько 50% доходів міського бюджету надходять від цього сектору) та активний третій сектор.

В 2000 році Івано-Франківськ було обрано пілотним містом для реалізації проекту «Голос громадськості», який почався з проведення великого дослідження якості державних послуг (весна 2000 року). Це було перше дослідження, спрямоване на оцінку якості державних послуг, що надаються громадянам та підприємцям місцевою владою. Окрім збору великої кількості корисних даних та інформації, це дослідження мало ще один важливий результат — воно сприяло загальному розумінню (як зі сторони державних службовців, так і громадськості) того, що влада відповідальна за надання послуг та їх якість, яку можна виміряти.

Місцеві партнери проекту «Голос громадськості» з органів влади та НДО висловили потребу запровадження щоквартальних досліджень, щоб регулярно діагностувати стан міського життя (функціонування уряду, якість надання державних послуг, рівень життя, сучасні проблеми тощо). Пропонована методологія була спрямована на щоквартальне опитування базової групи з 150 домогосподарств з усіх районів міста протягом півкроку. Ініціативу підтримав проект «Голос громадськості», а в травні 2001 року Асоціація економічного розвитку Івано-Франківська провела перший цикл опитувань.

На даний момент завершено три цикли щоквартальних опитувань, результати яких було представлено громадськості та місцевим ЗМІ. Питання для кожного опитування розробляла робоча група з представників місцевої влади та НДО. Результати кожного опитування представлені в аналітичному звіті, який було розповсюджено серед місцевих державних службовців, що відповідальні за сфери, визначені респондентами як проблематичні.

Окрім щоквартальних опитувань громадської думки, в Івано-Франківську проводяться інші заходи з соціального моніторингу в сферах стратегічного планування, житлово-комунальної реформи та покращення регуляторного середовища для розвитку підприємництва.

ДЖЕРЕЛА

Публікації

Association of Economic Development of Ivano-Frankivsk. 2000. Quality of Public Services Survey in Ivano-Frankivsk. Ivano-Frankivsk: People's Voice Project.

BIZPRO Project (USAID, Ukraine). 2001. Manual on Practical Aspects of Business Associations' Activities: Part II, Lobbying Techniques.

Sukhorebra, I. 2001. Monitoring the Implementation of Community Strategic Development Plans. Ivano-Frankivsk: Association of Economic Development of Ivano-Frankivsk.

Джерела в Інтернет

Association of Economic Development of Ivano-Frankivsk: www.aedif.if.ua

Association of Ukrainian Cities: <http://www.auc.org.ua/en/>

People's Voice Project: http://www.icps.kiev.ua/projects/eng/peoples_voice

СТВОРЕННЯ КОАЛІЦІЙ

Ольга Захарченко,

консультант, проект «Голос громадськості», Україна

ОГЛЯД МЕТОДОЛОГІЇ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ

Створення коаліцій недержавних організацій (НДО) стало однією з найбільш поширених методологій участі громадськості в країнах Центральної та Східної Європи (ЦСЄ). Ця методологія дає можливість громадянам відкрито відстоювати свої інтереси, а також впливати на діяльність органів влади. Створення коаліцій є процесом спільної діяльності груп людей (громадських організацій, спілок підприємців тощо) для дослідження різних шляхів вирішення проблем своєї громади. Тому коаліцію можна визначити як добровільне, формальне чи неформальне об'єднання організацій, які працюють над досягненням спільної мети.

Кожна коаліція НДО робить унікальний внесок до розвитку громадянського суспільства, створюючи можливості для колективного волевиявлення щодо альтернативних шляхів вирішення конкретних проблем. Деякі коаліції захищають права малозабезпечених та знедолених; інші займаються дослідницькою та аналітичною роботою; деякі сприяють руху суспільства до прозорих та демократичних виборів; інші ж надають громадянам послуги від імені держави. Всі разом, вони є складниками процесу, що допомагає зміцнити громадянське суспільство шляхом забезпечення централізованого та цільового реагування на соціальні потреби.

Результатом застосування методології створення коаліцій є посилення голосу недержавних організацій шляхом міцної співпраці між ними та привернення інтересу громадськості до процесу розробки політики. Використовуючи силу об'єднання, кожний член коаліції впливає на процес прийняття рішень, спрямованих на підвищення рівня життя громади. Багато новосформованих коаліцій НДО мають вже налагоджені зв'язки з місцевою владою, що ґрунтуються на визнанні спільних інтересів. Така співпраця має критично важливе значення, оскільки вона створює атмосферу довіри між урядом та місцевою громадою, підвищує прозорість та відповідальність місцевої влади.

Цей розділ узагальнює досвід створення коаліцій в таких країнах ЦСЄ, як Болгарія, Чеська республіка, Словачів та Україна, де діяльність коаліцій вже дала очевидні результати. Нижче наведено опис прикладів успішного впливу коаліцій НДО на процес розробки державної політики.

Коаліції НДО в країнах ЦСЄ

Словачія

Перша національна коаліція НДО в Словачії була сформована в 1996 році, коли уряд Меч'яра оголосив про свої плани контролювати та зменшувати «непрозорі джунглі тисяч різних фондів та асоціацій». Внаслідок ворожого ставлення до них влади, словацькі НДО створили коаліцію та спільними зусиллями організували «Кампанію SOS третього сектору», щоб перешкодити законодавчим ініціативам уряду, спрямованих на обмеження діяльності

фундацій. Координаційна група коаліції розробила стратегію кампанії та спільну декларацію щодо того, як пропонується законопроект може поставити під загрозу не лише фундації, а й увесь сектор НДО. Після численних засідань громадських організацій, 300 НДО об'єдналися в коаліцію, підписавши петицію до декларації. Фундації отримали підтримку не лише від громадських об'єднань, але й від профспілок та об'єднань роботодавців.

Хоча коаліція НДО не могла перешкодити прийняттю нового закону щодо фундацій, проведена нею кампанія зробила НДО більш видимими для громадськості та запропонувала нові теми для громадських дебатів щодо питань, пов'язаних з важливістю третього сектору, та послугами, що надаються громадянам.

Україна

15 березня 1999 року було створено коаліцію «Свобода вибору», що об'єднала українські недержавні організації. Її метою було проведення загальноукраїнської кампанії, спрямованої на забезпечення чесних та справедливих президентських виборів в Україні в 1999 році та захист демократичних принципів, основних прав та свобод громадянина. До коаліції увійшли п'ятнадцять активних НДО, що мали досвід участі у передвиборчих кампаніях.

Діяльність коаліції була різноплановою і включала аналіз результатів виборів та проведення соціологічних досліджень, заохочення громадян до участі у виборах та поінформування виборців, співпрацю зі ЗМІ та проведення теле- та радіопроєктів, забезпечення громадського контролю за проведенням виборів та проекти для виборців з особливими потребами. Під час передвиборчої кампанії в Україні недержавні організації та члени коаліції втілили понад 100 різнопланових проєктів, спрямованих на підвищення поінформованості та активності громадян та моніторинг виборів. Члени коаліції розповсюдили тисячі посібників виборця, що закликали їх «Думати. Голосувати. Не бути байдужим.»

Результати зусиль коаліції були вражаючими. Згідно з загальнонаціональним опитуванням, присвяченим оцінці результатів її діяльності, 43% респондентів відчули вплив заходів з мобілізації та поінформування виборців, проведених НДО; 39% ознайомилися з друкованими матеріалами, виготовленими НДО; а 55% — бачили або чули оголошення коаліції по телебаченню чи радіо.

КОНТЕКСТ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДОЛОГІЇ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ

Створення коаліції необхідне, коли організація усвідомлює, що діючи наодинці, вона не здатна успішно впливати на вирішення проблем та забезпечення бажаних змін. Зазвичай, для того, щоб досягти поставленої мети і мати більший вплив на процес розробки політики на державному та місцевому рівні, необхідно збільшити ресурси. Таким чином, коаліції НДО створюють можливості для кращої співпраці та координації діяльності структур недержавного сектору, а також більш ефективного використання ресурсів (таких як експерти, контакти, обладнання тощо). Також коаліції можуть виконувати посередницьку

роль у вирішенні конфліктів з місцевою владою чи приватним сектором. Більше того, місцевій владі легше спілкуватися з коаліцією, а не з окремими НДО¹.

Досвід України демонструє необхідність чотирьох ключових передумов успішного створення коаліцій²:

По-перше, перед створенням коаліції необхідно вивчити політичні, економічні та місцеві умови. Отримані знання краще допоможуть визначити потреби громади та сформулювати проблеми, що потребують вирішення. Наприклад, у Тернополі та Івано-Франківську місцеві коаліції були створені після проведення досліджень громадської думки, які визначили пріоритетні проблеми міст.

По-друге, кожний партнер коаліції повинен прагнути вирішити проблему, щоб досягти поставленої мети. Це прагнення спрямовує всіх членів коаліції до узгодження спільної стратегії дій.

По-третє, кожний партнер повинен мати спроможність докласти багато зусиль, впливу та ресурсів для досягнення мети. Для того, щоб визначити альтернативні шляхи для зміни несприятливого місцевого середовища, необхідно забезпечити довіру та міцні партнерські стосунки.

І нарешті, кожний партнер повинен мати спроможність виконати взяті на себе завдання та працювати над внутрішнім розвитком коаліції. Це дасть можливість попереджувати конфлікти і більш ефективно вирішувати проблеми.

ОПИС ПРОЦЕСУ / ЕТАПИ ВПРОВАДЖЕННЯ

Процес створення коаліцій відкритий для всіх зацікавлених сторін. Для того, щоб розпочати процес планування, досягти формальної (або неформальної) єдності організацій та почати впроваджувати план дій, потрібен час. Процес розбудови коаліції НДО зазвичай складається з таких етапів:

1. Створення ініціативного комітету. Важливо уважно відбирати людей, які будуть запрошені до створення коаліції. Як правило, ця група складається з 7-9 громадських активістів.

¹Річард Тихий. «Коаліції неприбуткових організацій: добрий слуга чи поганий хазяїн? Ризики недемократичності структур в громадянському суспільстві», Вісник проекту «Голос громадськості», вид. №1 (весна 2000 р.).

²Зараз в Україні на місцевому та загальнонаціональному рівнях діють близько 15 коаліцій НДО. Найбільш активними серед них є:

- екологічна коаліція «Громадськість за нову екологічну політику — Альтер-Еко» (1999, інформацію про цю організацію можна знайти на веб-сторінці www.alter-eco.org.ua/ukr/about.htm);
- екологічне громадське об'єднання «Зелений світ» (www.khpg.org/organ/eczelsvit.html);
- Харківська регіональна коаліція з боротьби з корупцією «Партнерство за доброчесність» (2000 р., www.nobribes.org/uncj/Documents/KharkivCoalitionReport%202001.doc);
- коаліція «Свобода вибору» (1999 р., www.coalition.org.ua/coalition.htm);
- Координаційно-експертний центр об'єднань підприємців України (1998 р.);
- місцеві Тернопільська, Івано-Франківська та Рівненська коаліції НДО.

КООРДИНАЦІЙНА ГРУПА КОАЛІЦІЇ

До складу координаційної групи, як правило, входять:

==> *Голова* — головує на засіданнях, визначає порядок денний, пропонує методи роботи, координує роботу та підтримує діяльність групи. Зазвичай голова є основною контактною особою в коаліції.

==> *Координатор* — забезпечує постійний зв'язок між усіма членами коаліції, між її членами та організаціями через телефонні переговори, зустрічі та обмін матеріалами.

==> *Спостерігач* — спостерігає за емоційним кліматом, дотриманням рівності членів коаліції та вносить пропозиції щодо подальшого розвитку та функцій коаліції.

==> *Організатор (секретар)* — веде протоколи на засіданнях та переговорах.

==> *Представники комітету* — члени наглядового комітету та/або секретаріату.

==> *Представник коаліції (речник)* — відповідальний за зв'язки з громадськістю.

==> *Стратег* — має досвід у визначенні цілей, завдань та тактики, а також добрі навички з розробки політики та ведення переговорів.

2. Визначення цілей та завдань коаліції. Цілі коаліції можуть відрізнятися за типом соціальної проблеми. Наприклад, цілями коаліцій можуть бути обмін інформацією, знаннями та новими ідеями, спільна робота на благо громади, розвиток сектору НДО та/або відстоювання інтересів громадянського суспільства.

3. Вибір партнерів. На цьому етапі головним завданням є провести прозорий та демократичний відбір партнерів. Важливо оцінити, які організації згодні підтримувати вирішення даного питання. Розуміння, хто є вашими потенційними партнерами та суперниками, допоможе розробити кращу стратегію. Для того, щоб обрати партнерів, необхідно відповісти на такі питання: *Кого слід запросити приєднатися до коаліції? Хто здатний вплинути на вирішення питання? Хто має ресурси, що можуть допомогти вирішити питання? Чий досвід може бути корисним?*

4. Установче засідання. На цьому засіданні члени коаліції голосують за назву об'єднання, обговорюють статут та ухвалюють його шляхом голосування, а також обирають координаційний комітет коаліції та секретаріат. На цій стадії важливо обговорити сфери діяльності, структуру коаліції та джерела її фінансової підтримки.

5. Розробка плану дій. План дій, як правило, складається з серії кроків, що дають можливість налагодити довірливі стосунки та уможливити здійснення більш масштабних заходів, які вимагають участі всіх членів коаліції. Це допомагає забезпечити ефективне функціонування коаліції.

«КОАЛІЦІЯ-2000» (БОЛГАРІЯ): ІНСТИТУЦІЙНІ ОРГАНИ

Два основні інституційні органи болгарської «Коаліції-2000» (створеної в квітні 1998 року з метою боротьби з корупцією в болгарському суспільстві) здійснюють нагляд за розробкою та впровадженням плану дій.

Координаційний комітет

Координаційний комітет забезпечує координацію діяльності Коаліції. Він засідає регулярно, приблизно кожні 4-6 тижнів. Його роль полягає у виконанні рішень, прийнятих на форумах з розробки політики. Координаційний комітет готує порядок денний засідань шляхом проведення попередніх консультацій з членами форуму, а також звітує перед форумом щодо заходів та результатів діяльності за попередній рік. Структура координаційного комітету спрямована на забезпечення досягнення двох завдань: 1) ефективне управління в усіх сферах (політичній/інституційній, економічній, правовій, інформаційній та відносинах з міжнародними інституціями) та 2) діалог між державним та приватним секторами, де партнерство є ключовою передумовою змін.

Секретаріат

З метою забезпечення постійної підтримки діяльності координаційного комітету в болгарській «Коаліції-2000» було створено Секретаріат. Секретаріат забезпечує поточне управління, матеріально-технічне забезпечення та звітування про діяльність. Спільно з Фондом прикладних досліджень та комунікацій, секретаріат організував Громадський інформаційний центр, що розповсюджує матеріали в режимі «он-лайн» та в друкованому вигляді. Ці матеріали включають дані досліджень, здійснених Коаліцією, основні публікації щодо проблем боротьби з корупцією, а також посилання на інші корисні джерела. Іншим завданням секретаріату є здійснення моніторингу візитів/засідань з метою підтримки роботи координаційного комітету. Також секретаріат відслідковує зміни та події в сфері боротьби з корупцією, що відбуваються як на місцевому, так і на міжнародному рівнях, та інформує про них координаційний комітет.

Джерело: Stoyanov, Alexander. «Coalition Building and Monitoring Corruption: The Coalition 2000 Process and Its Results.» Presentation at the Second Annual Meeting of the Anti-Corruption Network for Transition Economies, Istanbul, Turkey, 2-3 November 1999. Більш детально див.: http://www.nobribes.org/Documents/Istanbul99/SA_presentaion_22.doc

6. Впровадження плану дій. Для того, щоб досягти успіху у вирішенні проблеми, на цьому етапі коаліція використовує інші методи участі громадськості, про які йдеться в даному посібнику. Наприклад, корисними можуть бути проведення інформаційно-освітніх кампаній для громадськості, громадських слухань та фокус-груп, а також створення дорадчих комітетів та громадських інформаційних центрів. Всі ці методи спрямовані на підвищення участі всіх зацікавлених сторін в процесі прийняття рішень.

7. Оцінка результатів. Існує багато інструментів, які можна використати для оцінки результатів діяльності коаліції. Це можна зробити шляхом проведення досліджень, фокус-груп або інтерв'ю з усіма зацікавленими сторонами, включаючи членів коаліції, лідерів громади, представників бізнесу та ЗМІ. Необхідно обов'язково оприлюднити оцінку результатів діяльності коаліції, щоб поінформувати громадян про успіхи та невдачі в роботі об'єднання. Громадська думка є важливим інструментом зміни плану дій у разі потреби.

РИЗИКИ ТА ПЕРешКОДИ

В країнах ЦСЕ існує багато активних коаліцій НДО, що роблять внесок до становлення громадянського суспільства. Однак для багатьох з них характерною залишається слабка

інституційна спроможність та низький рівень участі в процесі прийняття державних рішень. Нижче наведені основні ризики та перешкоди на шляху до успішного процесу творення коаліцій:

1. Нечіткість або нереалістичність мети коаліції. Коаліція, що не має реальної мети або стратегії, приречена на невдачу. Перед тим, як почати процес розбудови коаліції, критично важливо вирішити, який тип об'єднання вона представлятиме. Існують коаліції, створені заради вирішення однієї проблеми. Такі коаліції розпускаються після досягнення поставленої мети. Наприклад, словацька коаліція «Громадянська компанія ОК-98» була створена для забезпечення чесних та справедливих парламентських виборів. Після досягнення своєї мети коаліцію було розпущено.

Коаліції, створені для вирішення комплексних питань, працюють над досягненням взаємопов'язаних завдань, таких як боротьба з корупцією та прозорість влади, охорона здоров'я та екологія. Це більш постійний тип коаліції, що визнає цінність спільних зусиль протягом тривалого часу³. Прикладом такої коаліції є болгарська «Коаліція-2000», що має на меті боротьбу з корупцією.

2. Неefективна структура коаліції. Нечіткий розподіл обов'язків, прав та повноважень членів коаліції перешкоджає її діяльності. Одна з найбільш ефективних структур коаліції ґрунтується на відсутності вертикальної субординації однієї організації щодо іншої і рівності всіх партнерів.

3. Спротив влади щодо участі груп громадян в процесі прийняття рішень. Досвід України показує, що певні представники місцевої влади ще не готові бачити в коаліціях НДО своїх партнерів, оскільки це знижує можливості владного контролю за процесом прийняття та впровадження рішень.

4. Слабка комунікація всередині коаліції. Постійні потоки інформації дають можливість інформувати членів коаліції та громадськість про успіхи й невдачі в роботі коаліції. Однак, відсутність доступу до інформації перешкоджає продуктивній діяльності коаліції, яка має бути прозорою та відкритою.

Для того, щоб подолати вищевказані перешкоди до успішного творення коаліції, її члени мають здобути навички стратегічного та оперативного планування і управління діяльністю коаліції, налагодження відносин з урядом та ЗМІ, роботи в команді, збору коштів та написання пропозицій проектів. Проект «Голос громадськості» провів багато навчальних семінарів, присвячених цим питанням, та допоміг посилити спроможність коаліцій НДО в Тернополі та Івано-Франківську.

ПРИКЛАД ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ

Діяльність коаліції НДО в Тернополі

В жовтні 1999 року в рамках проекту «Голос громадськості» з метою посилення ролі громадянського суспільства в процесі розробки державної політики була створена коаліція

³Stevens, Georgia. 1996. A Process for Building Coalitions. Lincoln, Nebraska: University of Nebraska Cooperative Extension Service and Institute of Agriculture and Natural Resources.

недержавних організацій. До коаліції увійшли 16 НДО, серед яких є екологічні організації, організації, що представляють інтереси жінок, малих підприємців, молоді. Цілями коаліції є:

- посилити співпрацю між громадськістю та місцевою владою;
- гарантувати прозорість у процесі прийняття рішень;
- забезпечити структурні зміни в громаді.

Коаліція НДО в Тернополі бере активну участь у реформуванні муніципальної системи надання державних послуг шляхом моніторингу діяльності влади, участі у різноманітних заходах з розробки державної політики, проведення освітньої та регуляторної реформ, обговорення різних питань, пов'язаних з муніципальним бюджетом та екологією. Семінари проекту «Голос громадськості» допомагають громадянам навчитися, як проводити ці заходи на місцевому рівні.

Коаліція НДО бере активну участь у проведенні круглих столів, фокус-груп та міжнародних конференцій. Протягом 1999 — 2001 років коаліцією проведено більше 15 громадських слухань з таких питань:

- Формування міського бюджету.
- Зменшення регулювання місцевого бізнесу.
- Земельні відносини та реформа ринку землі.
- Міська роздрібна торгівля.
- Проблемні питання системи охорони здоров'я.
- Освітня реформа.
- Вдосконалення управління комунальним майном територіальної громади м. Тернополя.

Діяльність коаліції НДО сприяє розвитку нових форм участі громадськості в процесі розробки політики в Тернополі. Завдяки коаліції мешканці міста стали більш поінформованими щодо різних аспектів діяльності місцевої влади та прав і обов'язків громадян. Таким чином, зростають можливості для розвитку громадянського суспільства, а місцева влада приділяє більше уваги інтересам громадян.

ДЖЕРЕЛА

Публікації

Коаліції НДО в Центральній та Східній Європі: Досвід співпраці з місцевою владою. Івано-Франківськ. Проект «Голос громадськості». 2000 р.

Stevens, Georgia. 1996. *A Process for Building Coalitions*. Lincoln, Nebraska: University of Nebraska Cooperative Extension Service and Institute of Agriculture and Natural Resources.

Stoyanov, Alexander. «Coalition Building and Monitoring Corruption: The Coalition 2000 Process and Its Results.» Presentation at the Second Annual Meeting of the Anti-Corruption Network for Transition Economies, Istanbul, Turkey, 2-3 November 1999.

Річард Тихий. «Коаліції неприбуткових організацій: добрий слуга чи поганий хазяїн? Ризики недемократичності структур в громадянському суспільстві», Вісник проекту «Голос громадськості», вид. №1 (весна 2000 р.)

Джерела в Інтернет

Джерела з боротьби з корупцією з Європі та Євразії
http://www.nobribes.org/Documents/Istanbul99/SA_presentaion_22.doc

Коаліція-2000, Болгарія
[www.online.bg/coalition 2000.htm](http://www.online.bg/coalition%202000.htm)

Проект «Голос громадськості»
http://www.icps.kiev.ua/projects/ukr/peoples_voice/

1. УЧАСТЬ ГРОМАДСЬКОСТІ В ОЦІНЦІ НАПРЯМІВ РОЗВИТКУ МІСТА: ДОСВІД ВІРМЕНІЇ

Маїс Ваноян та Артур Дрампян,

Урбаністичний інститут, Програма розвитку місцевого самоврядування, Вірменія

Ідіть до людей...
Живіть з ними...
Вчіться в них...
Любіть їх.
Почніть з того, що вони знають...
Будуйте з того, що вони мають...
Але з найкращими лідерами...
Коли роботу зроблено...
Завдання виконано...
Люди скажуть...
«Ми зробили це самі!»

Лао Цу (Китай) 700 н.е.

ОГЛЯД МЕТОДОЛОГІЇ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ ТА КОНТЕКСТ ДЛЯ ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ

Існують різноманітні методології, спрямовані на підвищення участі громадян у стратегічному плануванні на місцевому рівні. Вражає обсяг літератури, присвяченої цій темі. Кожний метод залежить від цілей, які ставить перед собою той, хто його використовує. Методологія, описана нижче, використовується для залучення громадян до планування розвитку міста і має назву «Участь громадськості в оцінці міських програм» (УГОМП). Вона була розроблена експертами Урбаністичного інституту (Вірменія) на основі добре відомої методології «Участь громадськості в оцінці сільських програм» (УГОСП), яка застосовується багатьма країнами, що розвиваються, та країнами з перехідною економікою.

Важливим елементом методології УГОМП, що відрізняє її від УГОСП, є поділ міста на райони та, відповідно, громади з деякими спільними характеристиками та проблемами. Фрагментація міста відбувається за природними (річки, ландшафт тощо), традиційними або штучними (дороги, мости тощо) кордонами. Слід обережно визначати критерії поділу, оскільки кожний з визначених районів є окремою громадою. Тому критерії поділу найкраще отримати у міської влади, яка розуміє всі фізичні, соціальні та економічні особливості свого міста.

Методологія УГОМП передбачає, що жителі самостійно оцінюють свої потреби та проблеми, а потім структурують їх за пріоритетністю. Це відбувається шляхом проведення інтерв'ю або громадських зборів. Кожна районна громада формує власну групу громадських активістів, що складається з представників громади, обраних шляхом прямого голосування. Пізніше, координатори групи громадських активістів беруть участь у плануванні напрямів розвитку міста, відстоюючи інтереси свого району. Для цього створюється Координаційний комітет з планування розвитку міста, який призначається мером та може складатися з представників міської влади, експертів та координаторів групи громадських активістів. Кожна група громадських активістів подає на розгляд місцевої ради список пріоритетних проблем, визначених ними для свого району міста.

Дана методологія була розроблена, щоб досягти таких цілей:

- Створити можливості для участі громадян у визначенні потреб міста.
- Підвищити участь громадськості в процесі прийняття рішень на муніципальному рівні.
- Забезпечити участь громадськості у розробці програми розвитку міста.

В 1995-2000 рр. Федерація порятунку дітей застосувала методику участі громадськості в оцінці сільських програм у Вірменії для запровадження програм розвитку громади в декількох селах. Протягом цього періоду за методологією УГОСП було реалізовано близько 400 проєктів за участю та/або підтримки жителів.

ОПИС ПРОЦЕСУ / ЕТАПИ ВПРОВАДЖЕННЯ

Основні кроки для успішного використання УГОМП в районі міста, застосовані вірменським Урбаністичним інститутом, окреслено нижче:

1. Попередні візити на місця для того, щоб:

- *познайомитися з посадовими особами, що займаються міським плануванням, ознайомити їх з методологією УГОМП та визначити райони міста, в якому вона застосовуватиметься;*
- *зібрати інформацію* (звіти та статистику про громаду, включаючи соціальні, промислові, медичні та демографічні показники);
- *підготувати попередній список проблем та можливостей* за участю державних службовців міста та міської ради;
- *розробити графік заходів для застосування УГОМП;*
- *поділити кожне місто на райони/районні громади* відповідно до природних кордонів, що існують в містах та характерних ознак кожної районної громади (культура, традиції, звичаї тощо). Накреслити схему міста, що відображає цей розподіл.

2. Збір інформації про кожний з районів для того, щоб:

- спільно з жителями району підготувати *схему району/громади;*
- визначити *часову шкалу*, що представляє найважливіші історичні події в житті району. Інформацію збирають шляхом проведення напівструктурованих інтерв'ю;
- визначити *схему тенденцій розвитку*, що ілюструє зміни в наявності ресурсів та їх використанні протягом останніх 30-40 років, таких як населення, продуктивність, ґрунтові та лісові ресурси, опади тощо;
- підготувати *дванадцятимісячний сезонний календар*, що визначає цикли життя громади;
- підготувати *гендерний календар*, що демонструє щоденну діяльність жінок та чоловіків;
- визначити *джерела доходів*. Для дослідження джерел доходів з жителями району проводяться напівструктуровані інтерв'ю. Питання стосуються соціального становища жителів, їх зарплатні, пенсій та якості муніципальних послуг, які вони отримують. Інтерв'юери наперед визначають лише декілька питань. В ході проведення інтерв'ю вони можуть ставити додаткові запитання. Цей тип інтерв'ю проводять з окремими особами, ключовими інформаторами (особами, що мають важливу інформацію про громаду) та цільовими групами (жінками, молоддю, пенсіонерами тощо).

3. Загальні збори та визначення пріоритетних проблем

Загальні громадські збори є останнім етапом даної методології. На порядок денний загальних зборів виносять два питання:

- Визначення пріоритетних проблем з використанням методології попарного рангування (див. таблицю 1 та Приклад застосування методу).
- Призначення групи громадських активістів, що представлятимуть районну громаду у відносинах з місцевою владою.

Таблиця 1. Матриця попарного рангування проблем

Проблема	I	II	III	IV	V	Кількість повторень	Рейтинг
I							
II							
III							
IV							
V							

Пояснення: В кожній клітинці порівнюють дві проблеми. Наприклад, в першому рядку під заголовком II проблему I порівнюють з проблемою II. Якщо особа, що заповнює матрицю, вважає проблему I більш пріоритетною, вона ставить знак «плюс» (+), якщо ж пріоритетною є проблема II, вона ставить «мінус» (-). Наприкінці рядка фасилітатор пише суму «плюсів». Проблема, що набрала максимальну кількість «плюсів», вважається проблемою найвищої пріоритетності і отримує рейтинг «1», наступна проблема отримує рейтинг «2», і т.д.

Цей шлях можна використати для вимірювання ефективності методології. Перед запровадженням плану розвитку міста проводиться опитування громадської думки. Дослідження може мати на меті визначення рівня поінформованості громадян щодо дій місцевої влади, ставлення до різних аспектів життя громади та якості надання муніципальних послуг. Ці питання являються основою дослідження. Подібне дослідження проводиться наступного року, щоб оцінити результати проекту.

РИЗИКИ ТА ПЕРЕШКОДИ

Існує багато перешкод, які можуть постати при впровадженні методології УГОМП. Результати оцінки можуть мати певні наслідки для всього міста. Залежно від того, хто впроваджує проект УГОМП — міська влада чи зовнішній донор — організація-спонсор може вплинути на визначення завдань та використання результатів проекту.

Додаткові ризики та перешкоди в застосуванні УГОМП можуть бути такими:

- Небажання представників влади залучати громадян до процесів прийняття рішень.
- Занадто високі очікування громадян що реалізація проектів покращать рівень їх життя.
- Низька спроможність місцевої влади до покращення своїх послуг, навіть якщо цю проблему порушено громадянами.
- Низька спроможність місцевої влади до фінансування проектів розвитку міста, запропонованих громадянами.
- Реалізація поданих пропозицій проектів може фінансуватися донорами і, відповідно, виходити з пріоритетів донорів, а не громадян. Як наслідок, донори можуть вирішити фінансувати проект, який є менш важливим у списку пріоритетів, визначених громадянами.

Необхідно усвідомлювати, що цей перелік не є вичерпним. Залежно від культурного середовища, політичної ситуації, стану освіти, традицій та багатьох інших факторів, що виникають в житті суспільства та громади, можуть з'явитися інші ризики та перешкоди.

На завершення, слід зазначити, що методика УГОМП є ефективним інструментом участі громадськості в процесі прийняття рішень та плануванні розвитку міста і дає можливість оцінити пріоритетні потреби міської громади.

ПРИКЛАД ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ

Запровадження УГОМП у Вірменії

В січні 2000 року Агентство США з міжнародного розвитку ініціювало Програму розвитку місцевого самоврядування (ПРМС) у Вірменії, яку почав впроваджувати Урбаністичний інститут, дослідницько-консультативна група з штаб-квартирою в США. Для реалізації програми було обрано дев'ять пілотних міст Вірменії та столицю Єреван. Програма складалася з трьох компонентів:

1. Правова реформа з метою розробки та впровадження нового Закону «Про місцеве самоврядування», що передбачав фіскальну та адміністративну децентралізацію.
2. Підвищення ефективності муніципального управління та якості державних послуг.
3. Участь громадськості у процесі прийняття рішень на місцевому рівні.

Перед органами місцевого самоврядування постало завдання покращити інфраструктуру та реалізувати потреби розвитку міста, враховуючи надзвичайно обмежені фінансові ресурси. Щоб виконати це завдання, ПРМС започаткувала програму технічної допомоги у обраних пілотних містах з метою розробки програм розвитку міста (ПРМ). ПРМС визнала важливість забезпечення участі громадськості на всіх стадіях проекту з метою успішної підготовки та впровадження ПРМ.

Важливо зазначити, що сучасне національне законодавство Вірменії не наголошує на важливості участі громадськості в процесі прийняття рішень на місцевому рівні. В той же час, закони «Про місцеве самоврядування» та «Про бюджетну систему Вірменії» передбачають прозорість та відкритість бюджетного процесу й стратегічного планування та необхідність оприлюднення відповідної інформації. Таким чином, практика участі громадськості, запроваджена в пілотних містах у ході виконання цього проекту, перевищила вимоги діючого законодавства, але в жодному випадку не суперечила йому.

Для того, щоб залучити громадян до планування розвитку міста, в усіх 9 пілотних містах було використано методологію участі громадськості в оцінці міських програм. Керувала проектом команда з 4 експертів з попереднім досвідом застосування методології оцінки громадськістю сільських програм розвитку. Загалом, методологія УГОМП була застосована у 86 районах 9 міст. Приблизна кількість громадян, що взяли участь у інтерв'ю та загальних засіданнях, досягла 100 тис. Таблиця 2 містить загальну статистику щодо 9 пілотних міст, що використали методологію УГОМП.

Таблиця 2. Основні статистичні дані щодо пілотних міст: УГОМП та планування розвитку міста

	Гюмрі	Ванадзор	Алаверді	Севан	Теван	Егенадзор	Брмук	Сісіан	Капан	ВСЬОГО
Населення	211,700	172,200	24,900	30,900	20,800	11,780	10,300	19,000	46,800	548,380
Кількість районів	15	15	11	10	9	6	3	8	9	86
Кількість пропозицій, поданих до Ради ПРМ	46	59	55	27	15	19	19	17	20	277
Загальна вартість ПРМ	1,188,430	2,709,070	1,330,000	1,406,574	344,420	799,523	1,713,125	800,852	733,923	11,025,917

Таблиця 3 містить опис проблем та пріоритетів, висловлених жителями 8 районів міста Сісіан. В нижній частині таблиці цифри під заголовком «Аналіз» демонструють, наскільки часто виникають окремі проблеми в різних районах (див. пояснення під таблицею).

Кожний муніципалітет готує план розвитку міста на період до 3 років. Вже забезпечено фінансування принаймні одного проекту в кожному місті. Група консультантів з Урбаністичного інституту наразі працює з владою міста, допомагаючи розробити пропозиції проектів, запланованих на поточний рік.

Уроки з досвіду

Основними результатами та уроками застосування методології участі громадськості в оцінці напрямків розвитку вірменських міст є:

- Найважливішим етапом методології УГОМП є фрагментація міста (тобто поділ міста на райони за природними або штучними кордонами). Кожний район вважається окремою громадою зі спільними інтересами та проблемами. Подальший успіх УГОМП залежить від ефективності фрагментації.
- Однією з важливих передумов успіху проекту є створення/посилення громадських організацій та посилення ролі громадськості. Таким чином, групи громадських активістів потребують постійного заохочення та підтримки в своїй діяльності. Для членів груп громадських активістів дуже важливо розуміти, що їх інституція стала партнером міської влади та донорських організацій. Це дозволяє громадянам відчувати, що їх надії на вирішення нагальних проблем пов'язані з цією інституцією.
- Критично важливим є навчання членів груп громадських активістів для подальшої участі у Координаційному комітеті з планування розвитку міста. Навчання є важливим компонентом технічної допомоги групам. Витрати на нього є інвестицією в результати майбутнього.
- УГОМП є ефективним методом забезпечення принципу «знизу-вгору» (на відміну від «згори-вниз») у процесі прийняття рішень на місцевому рівні. Участь громадськості у процесі прийняття рішень робить її більш відповідальною та породжує відчуття рівноправних стосунків з міською владою. Крім цього, оцінка потреб за умов участі всіх зацікавлених сторін та пріоритизація проблем громади допомагає мобілізувати її ресурси та зробити суттєвий внесок в реалізацію проекту.

- Методологія участі громадськості в оцінці міських програм (УГОМП) може успішно застосовуватися у малих та середніх містах, як і метод участі громадськості в оцінці сільських програм, що використовувався в сільській місцевості.
- Впроваджуючи методологію УГОМП, можна не застосовувати деякі інструменти та методи УГОСП (такі як гендерний календар, сезонний календар, карта-схема району), які є менш інформативними, ніж інші інструменти.

ДЖЕРЕЛА

Публікації

International Institute for Environmental Development. 1994. «Special Issue on Participatory Tools and Methods in Urban Areas.» PRA Notes, Number 21 (November).

National Environment Secretariat, Egerton University, Clark University, Center for International Development and Environment of the World Resources Institute. 1991. Participatory Rural Appraisal Handbook.

Save the Children-Armenia and Clark University. 1995. Community-Based Development in Armenia: A Handbook for Participatory Regional Assessments and Community Development Planning.

Таблиця 3. Місто Сісан — Пріоритетні проблеми міста

№ Район	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
	Газопостачання до дерев'яних житлових будівель	Створення робочих місць	Зрошення та водопостачання	Благоустрій дворів	Ремонт дорі/дорожні роботи	Чистка дна та берегів річки Воротан	Ремонт шкіл та дитсадків	Будівництво дитячих майданчиків	Реконструкція мережі водопостачання та водовідведення	Будівництво систем стоку води	Відведення трубопроводу від кладовища
1 Гай	3	1	2	4	5		1	3	7		
2 Гетеп		2				4					
3 Ішкалос-											
Авазаноц		1	3		4		2	7	5	6	
4 Кентрон	1			4	3				5		2
5 Кентрон 2		2	3		4		1	5			
6 Шірак	4	2	3		5				1		
7 Шахумян/ Андранік		1			2		3			4	
8 Ертісардакан	4	1			2				3		
Частота виникнення											
Аналіз											
Пріоритетність											
1	1	4					2		1		
2		3	1		2		1		1		1
3	1		3		1		1				
4	2			2		1				1	

2. СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ ДЛЯ ЗДОРОВОЇ ГРОМАДИ

Барбара Ко,

Школа державного управління, Вірменія

ОГЛЯД МЕТОДОЛОГІЇ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ

Стратегічне планування — це процес визначення основних заходів, необхідних для запровадження змін та досягнення поставлених цілей. Стратегічне планування відрізняється від тактичного та поточного способом досягнення поставлених цілей. Найважливішим аспектом стратегічного планування є його реалізація, без чого даний метод є просто марною справою. Стратегічне планування постає важливим інструментом для громади, яка прагне досягти благополуччя в усіх сферах життя — фізичній, економічній та соціальній.

Для забезпечення широкої підтримки стратегічного плану — незалежно від того, якої сфери прийняття рішень він стосується (водорозділ, охорона здоров'я, освіта тощо), — важливо залучити до його розробки всі зацікавлені сторони. Даний тип процесу стратегічного планування спрямований на те, щоб природнім шляхом вести громаду до успіху через реалізацію стратегічного плану.

Основою методології і її унікальною ознакою є орієнтоване на результати планування, що вимагає інших підходів до реалізації порівняно з методологіями, які орієнтуються на проблему. Іншими словами, цей процес спрямований на те, щоб допомогти громадянам чітко розуміти поставлені цілі і спрямовувати свої дії на досягнення результатів. Також цей підхід спрямований на те, щоб чітко та послідовно виконувати стратегічний план, дотримуватися його без відхилень, як це трапляється повсякчас, незважаючи на кращі наміри. Мотивацією для громади є визначена ними модель бажаного майбутнього. Громада краще спрямовує свої зусилля, коли чітко усвідомлює бажаний і теперішній стани речей.

КОНТЕКСТ ДЛЯ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДОЛОГІЇ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ

Цю методологію можна використати в будь-якій громаді, яка прагне планувати своє майбутнє. Цей підхід використовують або як перший крок, або після застосування методів, орієнтованих на вирішення конкретної проблеми. В останньому випадку учасники вже мають певний досвід у процесі планування та колективній роботі і, зазвичай, легше пристосовуються до нового способу мислення. З іншого боку, групам людей без попереднього досвіду може бути легше, якщо вони ще не звикли до іншої методології.

Даний підхід використовувався для трансформації процесів розробки бюджету та управління в м. Альбукерку, Нова Мексика, США. Його також використали для розробки чотирирічного плану розвитку сільського господарства та лісництва у гірських частинах В'єтнаму. Став він основою і для щорічного плану Корпусу миру Вірменії та Студентського форуму Грузії й Вірменії, де студенти розглядали майбутні шляхи розвитку регіону та визначали заходи для досягнення бажаного майбутнього. Метод стратегічного планування був також використаний організаціями та групами людей в нових незалежних державах, підприємствами та громадами в Латинській Америці, Великобританії та Швеції, в проектах «Здорові громади» в усьому світі.

ОПИС ПРОЦЕСУ / ЕТАПИ ВПРОВАДЖЕННЯ

Існує декілька основних компонентів, що є характерними для даного підходу стратегічного планування:

- Визначення цілей, завдань та оцінка результатів.
- Зосередження на результатах, а не на проблемах.
- Розуміння сучасної ситуації, включаючи ресурси громади та ті умови, що не відповідають бажаному майбутньому. Для того, щоб визначити та виміряти ці умови, слід визначити показники.
- Запровадження гнучких підходів впровадження методології.

Цю методологію можна застосовувати для різних груп людей — від невеликої групи планування в організації до великої громади. Часу, відведеного на цей метод стратегічного планування, має бути достатньо, щоб забезпечити глибоке дослідження.

Нижче описано організаційну структуру та підходи, що були використані в м. Альбукерку у процесі стратегічного управління, та деякі альтернативні методи.

1. Організаційна структура

Структура процесу підготовки стратегічного плану та моніторингу його реалізації включає два основні компоненти: відкриті громадські збори, в яких беруть участь усі зацікавлені сторони, та роботу Комісії з моніторингу показників (або схожим чином призначеного чи обраного органу, що функціонує протягом тривалішого періоду часу). Кожний з цих компонентів описано нижче.

Відкриті громадські збори: відкриті громадські збори є важливим початком для того, щоб усі зацікавлені сторони могли висловити свою думку. На перших зборах громадяни обговорюють бажані умови для своєї громади і визначають, якою вони бачать громаду в майбутньому.

Ключовими завданнями підготовки відкритих громадських зборів є:

- проведення рекламної кампанії відкритих громадських зборів;
- організація зборів у вихідний день, щоб забезпечити присутність усіх зацікавлених сторін;
- запрошення професійних фасилітаторів для керівництва роботою в малих групах;
- спільне визначення п'яти основних умов, які є бажаними для громади, їх конкретизація та пропозиція стратегії для досягнення цих умов.

Менеджери проекту упорядковують матеріали, отримані від усіх груп, залежно від спільних тем та домінуючих бажаних умов майбутнього громади. Потім матеріали надсилають Комісії з моніторингу показників.

Комісія з моніторингу показників: Ця структура здійснює постійний моніторинг процесу реалізації плану та участі всіх зацікавлених сторін. Це може бути група волонтерів, що

складається з 20 або менше осіб. Основним завданням цієї групи є досягнення умов, бажаних для учасників відкритих засідань, визначення заходів, які необхідно вжити для цього та відслідковування стану реалізації. Кожний член групи, спільно з експертами та менеджерами, працює над визначенням вимірюваних критеріїв успіху.

Ключові аспекти цього процесу включають:

- залучення до роботи людей, що вміють працювати з даними та аналізувати їх;
- визначення початкових показників;
- роботу постійних працівників над пошуком даних (не очікуючи, що волонтери займатимуться цією скрупульозною та тривалою роботою);
- оприлюднення результатів роботи.

Альтернативою відкритим громадським зборам є робота фасилітаторів з окремими групами, збір інформації та упорядкування даних у формі плану для більшої території. Нарешті, третім методом є опитування певної групи людей щодо їх вподобань та очікувань або, якщо можливо, обрання групами своїх представників. Їх початковий внесок до процесу планування може відбуватися за процедурою, схожою на відкриті громадські збори.

Групу можна обрати різними способами. Можна опитувати людей і просити їх назвати імена експертів або впливових діячів в певній сфері. Обирають тих людей, чий імена називають найчастіше. Або, як зазначено вище, громада може сама обрати своїх представників за будь-якою процедурою. Вибори можуть бути формальними і включати номінацію та голосування, призначення виконавчим комітетом або запрошення волонтерів.

2. Громадські процеси

Як вже було зазначено, важливою ознакою цього методу стратегічного планування є те, що, по-перше, учасники зосереджуються на бажаній картині майбутнього та на бажаних результатах, а не лише на проблемі, яку слід вирішити. По-друге, значна увага приділяється оцінці сучасних умов, включаючи «добре, погане та жахливе», не зосереджуючись лише на «поганому» та «жахливому». «Добре» — це ресурси, які можна вкласти в бажане майбутнє. Цей елемент часто ігнорують, думаючи лише про те, чого не вистає.

Щоб визначити необхідні заходи, яких треба вжити, слід оцінити сучасний стан та порівняти його з бажаним. Це допомагає створити «творче напруження», що стимулює групу працювати заради кращого майбутнього.

Спочатку бачення: За цим підходом, учасники зосереджуються на бажаних умовах або «баченні», а не на сучасному стані чи проблемах. Цей підхід добре зарекомендував себе в м. Альбукерку, селах В'єтнаму та Вірменії, хоча через свою незвичність вимагав попередньої підготовки. Більшість людей концентрують свої зусилля на вирішенні проблем, а не на створенні позитивного бачення.

Одним з ефективних методів такої роботи є стимулювання учасників подумати про бажані умови розвитку їхньої громади та описати їх на папері. Потім група обговорює їх та обирає п'ять умов, які вона вважає найважливішими.

Необхідно починати з усвідомлення «бажаного», тому що це допомагає:

- зрозуміти реальну кінцеву мету будь-якої дії;
- зрозуміти бажані результати, щоб визначити необхідні заходи;
- наповнити учасників енергією, зосередивши їх увагу на бажаному майбутньому, а не на незліченних проблемах. У людей, які зосереджуються лише на проблемах, часто виникає бажання сховати голови в пісок або ж вони наповнюються одномоментною, нетривалою енергією.

Підсумовуючи, зазначимо, що використовуючи цей підхід до стратегічного планування, громада прагне думати про:

- результати, а не засоби;
- бажання, а не проблеми;
- конкретні, не розпливчасті цілі (це означає, в тому числі, уникання порівняльних слів, таких як «більше», «менше», «зросло» чи «зменшилося»).

Оцінка сучасного стану: Інколи процес формування бачення завершується на цьому етапі. Однак, необхідно зрозуміти сучасні умови та знати, яких заходів слід вжити для досягнення бажаних умов. Досить часто групи не достатньо уважно оцінюють сучасні умови або ж власні уявлення про них. Вони можуть мати різне розуміння сучасного стану. Одним з популярних та корисних шляхів оцінки сучасних умов є використання критеріїв, як це роблять сотні громад в США та інших країнах.

Для визначення критеріїв необхідно:

- визначити декілька важливих критеріїв, щодо яких існує переважна згода в громаді;
- перевірити, чи їх можна кількісно та якісно, хоч і не обов'язково шляхом використання або традиційних підходів до вимірювання;
- визначити набір критеріїв, що відображають увесь спектр умов в сфері обраних інтересів.

Оцінка ресурсів громади: Розуміння сучасного стану громади включає усвідомлення, якими ресурсами володіє громада, а не лише розуміння, чим її сучасні умови відрізняються від бажаних. Досить часто громади мають нереалістично низьку думку щодо наявних і, відповідно, щодо необхідних ресурсів. Наприклад, в країнах з перехідною економікою або в країнах, що розвиваються, поширена думка, що існує велика потреба в додаткових природних ресурсах. Однак дані свідчать, що багаті країни не обов'язково достатньо забезпечені власними природними ресурсами.

Деякими ключовими аспектами оцінки ресурсів громади є:

- оцінка людських, природних, культурних, економічних та інших ресурсів;
- вміння використовувати наявні ресурси задля бажаного майбутнього;
- вміння використовувати ресурси при розробці стратегій досягнення бажаних умов.

Стратегії та вибір: Досягнення цілей, які ставить перед собою громада, вимагає від громадян та уряду вміння робити вибір щодо необхідних заходів. (Це стратегії або заходи,

що мають на меті привести до бажаного майбутнього). Навчаючись, група починає робити вторинний вибір. Вона робить його в процесі експериментів — пробує нові підходи, оцінюючи результати і змінюючи процедури, а також навчаючись на помилках, а не прив'язуючись до жорсткого плану дій.

Ключовими елементами цього етапу є:

- пробні кроки;
- оцінка результатів (які дії призводять до бажаних результатів?);
- спроба застосування іншого підходу, якщо попередній не дав бажаних результатів.

РИЗИКИ ТА ПЕРЕШКОДИ

Як і інші методології участі громадськості, цей підхід має деякі проблеми, пов'язані з його застосуванням:

- Через те, що даний підхід до стратегічного планування є досить новим та незвичним, він вимагає додаткового навчання зацікавлених сторін, які повинні відмовитися від звички зосереджуватися на проблемах і звикнути орієнтуватися на результати.
- Цей метод стратегічного планування вимагає більше часу, ніж інші підходи до групового мислення та аналізу. Можливо, його краще застосовувати у відносно малій групі, якій буде легше сформулювати чіткий план заходів. Однак результати розробки плану вартують затраченого часу!

ВИСНОВОК

Стратегічне планування не є разовим заходом і вимагає постійної роботи в громаді. Учасники, незалежно від того, чи є вони групою моніторингу, чи безпосередньо відповідають за різні аспекти впровадження плану, повинні постійно повертатися до формулювання бажаного майбутнього або кінцевих результатів, оцінювати сучасний стан та порівнювати його з бажаним і у разі потреби змінювати необхідні заходи. Сільські програми розвитку багатьох країн, американські та міжнародні проекти «здорової громади», а також студентські організації в усьому світі застосували цей підхід на практиці і побачили його ефективність у забезпеченні енергійного та стабільного поступу до бажаного майбутнього.

ПРИКЛАД ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ

Молодь за здоровий Кавказький регіон: роль стратегічного планування

Цей приклад демонструє, як даний підхід до стратегічного планування використали на грузинсько-вірменському «Молодіжному форумі Кавказу» в 2001 році. На форумі студенти обговорювали сценарії майбутнього розвитку свого регіону та визначали заходи, які необхідно вжити для досягнення поставлених цілей.

19 студентів з Грузії та 29 з Вірменії зібралися на одній з гірських баз у Вірменії, де мали можливість посилити співпрацю шляхом участі у соціальних та розважальних заходах, а

також через роботу в групах стратегічного планування. Цей захід навчив студентів співпрацювати та сприяти розбудові громади. Студенти з різних країн та з різним минулим зосереджувалися на тих особливостях, які їх об'єднують, а не на тому, що їх відрізняє один від одного. Для цього було застосовано інструменти методології «Здорова громада».

Відкриття форуму почалося з вечірньої церемонії, традиційної для автохтонного населення Північної Америки — «Коло розмови», в якому кожен по черзі висловлюється щодо обраного питання, а всі інші уважно слухають. В цьому випадку студенти розповідали, що їм подобається у своєму регіоні.

Наступного дня студенти розділилися на невеликі міждисциплінарні групи і обговорювали своє бачення здорового регіону. Згодом вони зустрілися в нових групах, щоб обговорити різні аспекти здорового регіону, такі як мистецтво та культура, економіка, освіта, охорона навколишнього середовища, управління, охорона здоров'я та захист прав людини. Студенти обговорили та описали сучасний стан регіону, а також визначили його ресурси, що можуть допомогти досягти бажаних умов. Завершальним етапом стала робота в малих групах над досягненням консенсусу щодо стратегії досягнення бажаного майбутнього.

Висловлювання молоді щодо бачення бажаного майбутнього були красномовними та сповненими натхнення, аналіз сучасної ситуації — добре продуманим, а стратегії — інноваційними та розумними. Організатори заходу погодилися, що майбутнє Кавказу — в добрих руках майбутніх лідерів.

Реакція студентів на проведений захід була позитивною. Про це свідчать і їх відповіді на запитання: «Чому ви навчилися на цьому заході і що, після участі в ньому, ви зробите по-іншому в майбутньому?» Відповіді були такими:

- «Зміни у будь-якій сфері можливі через освіту. Освіта є ключем до змін у цьому регіоні в майбутньому.»
- «Для нас робота в команді була новим досвідом, і ми зрозуміли, що незважаючи на розбіжності в наших думках, ми завжди досягнемо консенсусу, працюючи в групі.»
- «Коли ми думали про своє майбутнє раніше, воно здавалося нам хаотичним та заплутаним. Але поділившись на групи [за сферами соціальної реформи], ми зрозуміли, що змінами можна управляти.»
- «Ми помітили, що всі люди, які проживають на Кавказі, мають схоже мислення.»
- «Майбутнє нашого регіону — в добрих руках.»
- «Ми розширили горизонти для ідеалістичних думок. Ми навчилися мріяти ширше.»

Очевидно, що робота в групах надихнула студентів. Вони продовжують обговорювати пережитий досвід, зосереджуючись на тому, що молодь може створити, а не на тім, що перешкоджає успіху. Залучення більшої кількості учасників до впровадження даної

методології та створення інфраструктури для продовження роботи стане у нагоді при доступі до здорової громади в різних регіонах, в тому числі в нових незалежних державах.

ДЖЕРЕЛА

Ayre, Darwin; Gruffie, Clough, and Tyler Norris. 2000. Facilitating Community Change. Community Initiatives.

Coe, Barbara A. 1999. «From Partnership to Collaborative Community: A Design Question,» presented to the Annual Conference of the Community Development Society, Spokane, WA.

_____. 1997. «How Structural Conflicts Stymie Reinvention,» *Public Administration Review* 57, Number 2: 168-173.

Fritz, Robert. 1996. *Corporate Tides: The Inescapable Laws of Organizational Structure*. San Francisco: Berrett-Koehler.

Senge, Peter, 1990. *The Fifth Discipline: The Art and Practice of the Learning Organization*. New York: Doubleday Dell Publishing Group, Inc.

Walzr, Norman, ed., 1996. *Community Strategic Visioning Programs*. Westport, Connecticut: Praeger Publishers.

ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТУ ТА ПЛАНУВАННЯ НАПРЯМІВ РОЗВИТКУ МІСТА ЗА УЧАСТЮ ВСІХ ЗАЦІКАВЛЕНИХ СТОРІН

Агнеш Натканєц,

*Інтерн програми молодих професіоналів
Канадського агентства міжнародного розвитку,
проект «Голос громадськості»*

ОГЛЯД МЕТОДОЛОГІЇ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ

Формування міського бюджету за співпраці всіх зацікавлених сторін передбачає участь громадян у фінансовому плануванні. Активна участь всіх зацікавлених сторін є важливою умовою для розробки ефективного та реалістичного бюджету й планування напрямів розвитку міста. Бюджет та план розвитку міста є двома найважливішими фінансовими рішеннями, які приймає місцева влада та які стосуються потреб міста та його жителів. Всі громадяни повинні проявляти принаймні мінімальний інтерес до фінансової політики міста, оскільки мова йде про використання надходжень з податків, які вони сплатили, і, що важливіше, ці рішення вплинуть на їх повсякденне життя.

Міський бюджет — це деталізований фінансовий план, розрахований на конкретний період часу. Це найважливіший документ, який щороку приймає міська рада. Бюджет включає: робочий план на наступний рік, оцінку майбутніх видатків та доходів, фінансову інформацію від різних управлінь міської адміністрації та інформацію про капітальні вкладення, які збирається зробити місто.

План напрямів розвитку міста — багаторічний план заходів з удосконалення стану в державному секторі, який складають відповідно до бюджету. План складають на період 4–5 років. Він містить пропозиції щодо майбутніх видатків на технічну інфраструктуру міста.

Завдяки методу формування бюджету за участю всіх зацікавлених сторін громадяни отримують можливість впливати на процес прийняття фінансових рішень на рівні міста. Співпраця між громадянами, недержавними організаціями, представниками бізнесу та міською владою сприяє підвищенню прозорості, справедливості та ефективності фінансової політики міста. Методологія формування бюджету за участю всіх зацікавлених сторін є важливою, оскільки вона підвищує активність громадян, посилює демократію та покращує рівень життя громади з допомогою впровадження ефективної політики. Цей метод можна втілювати за допомогою таких технологій участі громадськості, як громадські слухання, дорадчі комітети, громадські збори та громадська журналістика.

Участь громадськості є схожою на дорогу з двостороннім рухом. Для того, щоб ефективно використати метод формування бюджету за участю всіх зацікавлених сторін на місцевому рівні, вони мають бути відкритими до співпраці. Такий метод формування бюджету передбачає, що для того, аби забезпечити змістовну участь громадськості в процесі прийняття рішень, треба починати з підвищення поінформованості громадян за допомогою громадянської просвіти та громадських інформаційних кампаній. Постійне поширення

інформації підвищить інтерес громадськості до фінансових питань. Також корисно закласти основи для ширшого та більш змістовного діалогу між місцевою владою та громадянами, щоб громадськість могла надавати реалістичні рекомендації та пропозиції щодо міського бюджету та плану розвитку міста.

Цей розділ посібника присвячено основним принципам методу формування бюджету за участю всіх зацікавлених сторін. Приклад планування розвитку міста в Польщі, поданий наприкінці розділу, показує, як країни Центральної та Східної Європи (ЦСЕ) впроваджують механізми залучення громадськості до фінансового планування. Підхід, описаний нижче, може послужити методологією для міст, які ще не мають розробленого плану та політики розвитку.

КОНТЕКСТ ДЛЯ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДОЛОГІЇ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ

Метод формування бюджету за участю всіх зацікавлених сторін є корисним як для міської влади, так і для громадян. Він сприяє підвищенню прозорості органів влади, зростанню активності громадськості та зміцненню взаємної довіри між ними. Коли громадяни мають доступ до інформації, що подається у простій та доступній формі, їм легше зрозуміти фінансову систему, побачити зв'язок між видатками бюджету та програмами, а також надати корисні рекомендації. Це, в свою чергу, підвищує якість надання державних послуг та робить владу більш відповідальною за свою політику.

Нижче наведено передумови для досягнення максимальної результативності методу формування бюджету за участю громадськості. Він включає в себе багато інших методів участі громадськості, яким присвячено цей посібник.

1. Хто повинен брати участь у формуванні бюджету?

Для того, щоб цей метод був максимально корисним, необхідно, щоб в процесі прийняття рішень брали участь всі зацікавлені сторони. Найважливішими групами є:

- **Громадські організації (недержавні організації, територіальні комітети, профспілки та релігійні організації)** — Ці групи є надзвичайно важливими, оскільки вони мають досвід роботи з громадянами, проведення громадських кампаній та досліджень. Часто такі організації вже мають експертів та радників, що можуть надати громадянам корисну інформацію в усіх сферах суспільного життя. Окрім того, вони мають досвід проведення громадських слухань та зустрічей з обговорення бюджету.
- **Представники бізнесу та підприємці** — Фінансові питання є дуже важливими для місцевих підприємців, оскільки вони зазнають безпосереднього впливу від рішень в цій сфері. Підприємці мають досвід формування бюджету та фінансового планування, а тому можуть зробити свій внесок до обговорення бюджетної та іншої політики міста.
- **Представники інших професій** — Вони мають досвід професійної діяльності в інших важливих сферах управління (таких як освіта, транспорт чи охорона здоров'я). Їх внесок буде особливо корисним у плануванні розвитку міста, коли будуть потрібні спеціальні знання з цих сфер.

- **Представники місцевих ЗМІ (радіо, телебачення, преса)** — Розповсюдження інформації серед громадян має критичне значення для ефективності методу формування бюджету за участю всіх зацікавлених сторін, а тому місцевим ЗМІ належить особлива роль. Громадяни повинні постійно й вчасно отримувати найсвіжішу інформацію.

- **Фасилітатори та тренери** — Вони мають знання щодо фінансових процедур та вміють проводити освітні кампанії для громадськості. Також вони можуть служити посередниками між місцевою владою та громадськістю (наприклад, працюючи в дорадчих комітетах).

У процесі формування бюджету ці групи працюватимуть з представниками місцевої влади. На ключових етапах формування бюджету та розробки плану розвитку міста необхідно консультиватися з цими групами та враховувати їх думку при розробці остаточного варіанту документу.

2. Яку фінансову інформацію слід надавати громадськості?

- **Бюджет за минулий рік та план розробки бюджету на поточний рік** — Представники міської влади повинні розробити календар розробки бюджету, що визначить найважливіші етапи його формування та стадії, на яких важливо запросити до участі громадян. План розробки бюджету слід оприлюднити одразу після його підготовки. Також громадяни повинні мати можливість ознайомитися з минулорічним бюджетом.

- **Детальна та зрозуміла інформація щодо процесу формування та прийняття бюджету** — Громадяни повинні отримати просте пояснення процедури формування та виконання бюджету міста, його структури та того, як він впливає на їх щоденне життя. Кожне управління повинне надати інформацію щодо своїх видатків та програм, щоб громадяни зрозуміли, на що витрачаються їх податки.

- **Інформація щодо формування та реалізації плану розвитку міста** — Оскільки план розвитку міста стосується інфраструктури міста та змін у планах його розвитку на найближчий час (відповідно до потреб громадськості), громадяни повинні отримати якомога детальнішу інформацію з цього питання. Представники місцевої влади повинні підготувати доступну інформацію про процес реалізації плану розвитку міста.

Вся згадана вище інформація повинна бути подана у зрозумілому для громадян форматі; вона повинна бути чіткою, точною та описовою. Перед проведенням громадських зборів та опитувань громадської думки з певного питання слід заздалегідь оприлюднити інформацію, щоб дати час її проаналізувати та обдумати. Якщо представники влади керуватимуться цим підходом, громадяни краще розумітимуть рішення, які приймають органи місцевого самоврядування. Роль недержавних організацій та громадських груп полягає у посередництві між громадянами і місцевою владою, наданні експертної підтримки, допомоги та порад.

3. Коли і як слід інформувати громадськість щодо формування бюджету та розробки плану розвитку міста?

- **Примірник минулорічного бюджету міста (включаючи план його формування) повинен завжди бути доступним громадянам** — Цю інформацію слід надавати у вигляді посібника, у легкій для читання та розуміння формі.

- **Громадськість слід регулярно інформувати щодо нових заходів та змін в управліннях адміністрації міста** — У випадку зміни пріоритетів бюджету або інших важливих питань фінансової сфери, державні службовці повинні поінформувати про це громадян. Телебачення, радіо та преса мають ключове значення для процесу поширення інформації серед громадян. Необхідно розміщувати статті щодо бюджетно-фінансових питань в місцевих газетах, оприлюднювати результати місцевих засідань та консультацій через ЗМІ.

- **Необхідно оприлюднювати оновлені матеріали щодо місцевого бюджету та плану розвитку міста** — Ці матеріали слід оприлюднювати через інформаційні центри, міську раду, громадські бібліотеки та місцеві ЗМІ. Також необхідно розміщувати оновлену фінансову інформацію та календар підготовки бюджету і плану розвитку міста на його веб-сторінці.

- **Про проведення громадських зборів, слухань щодо бюджету чи плану розвитку міста громадян слід інформувати за місяць** — Організатори заходу повинні повідомити про час, місце та мету засідання, а також, якщо можливо, його порядок денний. Всі засідання мають бути відкритими для громадськості, тому що на них обговорюють питання, які стосуються бюджету (більше про це у розділах «Громадські дорадчі комітети» та «Громадські слухання»).

Слід наголосити, що державні службовці повинні регулярно організовувати кампанії для отримання громадської думки щодо фінансових питань міста, таких як бюджет або план розвитку міста. Це можна робити шляхом опитування громадської думки, проведення громадських слухань та зборів, а також запровадження «гарячої» телефонної лінії.

ОПИС ПРОЦЕСУ/ЕТАПИ ВПРОВАДЖЕННЯ

- 1. Забезпечити якісну експертну підтримку** — Фасилітатори та тренери мають бути компетентними та з ентузіазмом працювати над підвищенням активності громадськості. Намагайтеся залучити експертів з різними спеціальностями. Вони повинні мати досвід у розробці плану розвитку міста, формуванні бюджету та стратегічному плануванні, а також бути готовими передати свої знання населенню у процесі громадських засідань.

- 2. Навчити представників місцевої влади ефективно інформувати громадськість щодо формування бюджету та плану розвитку міста** — Навчання повинні проводити професійні фасилітатори та тренери шляхом практичних занять, наприклад, навчальних турів.

На думку Девіда Амборського, консультанта проекту «Голос громадськості», посадові особи місцевих органів влади мають пройти навчання в таких сферах:

- *Громадська підтримка/ участь громадськості:* Необхідна для того, щоб навчити та поінформувати громадськість, забезпечити двосторонній потік інформації, отримати думку громадськості та врахувати її в процесі прийняття рішень на місцевому рівні;
- *Структура муніципального бюджету:* Формування бюджету за програмами є більш зрозумілим для громадськості і простішим з точки зору оцінки проектів. Цей процес пов'язаний із заходами стратегічного планування та визначенням пріоритетів, які здійснює місцева влада;
- *Стратегічне планування та визначення пріоритетів за участю всіх зацікавлених сторін:* Ці підходи слід використовувати для створення культури участі громадськості в процесі прийняття рішень на місцевому рівні та брати за основу для використання пріоритетних програм для розробки структури бюджету.

3. **Інформувати громадян про їх права та обов'язки у процесі розробки фінансової політики** — Громадяни повинні розуміти свою роль в цьому процесі. Інформаційно-просвітницькі кампанії повинні проводити громадські організації, освітні заклади та місцева влада.
4. **Починати працювати над залученням громадськості до процесу розробки бюджету та плану розвитку міста заздалегідь** — Варто забезпечити достатньо часу, щоб внести зміни до бюджету та плану напрямів розвитку міста, зважаючи на пропозиції громадян.
5. **Оприлюднювати оновлену та детальну інформацію щодо бюджету та плану напрямів розвитку міста** — Ця інформація, у формі документів та брошур, повинна бути написана простою мовою, без технічних термінів. Якщо їх не можна уникнути, необхідно подати пояснення термінів. Також слід поширювати інформацію про бюджетні слухання, громадські збори та засідання міської ради. Важливо, щоб громадяни мали достатньо часу для підготовки до таких засідань.
6. **Створити громадські дорадчі комітети, що спеціалізуються на підготовці бюджету та плану розвитку міста** — Роль таких комітетів полягає у наданні підтримки державним службовцям, що беруть участь у згаданому процесі, налагоджені зв'язку між громадськістю та місцевою владою та поінформуванні громадськості щодо питань бюджету. Комітети повинні опрацьовувати пропозиції, що надходять від громадян, та вимагати їх врахування при розробці бюджету та плану розвитку міста.
7. **Оцінити діяльність** — Зазвичай бюджет є показником пріоритетів органів влади. Якщо ж ефективно застосовувати метод формування бюджету за участю всіх зацікавлених сторін, бюджет відображатиме пріоритети, визначені громадськістю. Для того, щоб виміряти ефективність цього методу, необхідно за допомогою звітних карток та соціологічних опитувань спонукати громадськість висловити свою думку. Результати опитування дадуть можливість зробити висновок, наскільки ефективним був метод формування бюджету за участю всіх зацікавлених сторін.

РИЗИКИ ТА ПЕРЕШКОДИ

Оскільки формування бюджету та планування напрямів розвитку міста за участю всіх зацікавлених сторін є відносно новими формами участі громадськості у процесі прийняття фінансових рішень в країнах ЦСЄ, існує багато ризиків, що можуть зашкодити успіху цього процесу. Вони включають:

- **Відсутність культури участі громадськості** — В країнах ЦСЄ громадяни часто демонструють відсутність інтересу до процесу прийняття урядових рішень через брак досвіду та навичок активної громадянської поведінки;
- **Відсутність навчання** — Планування бюджету та напрямів розвитку міста вимагають певних спеціальних знань. Досить часто громадяни не мають достатніх вмінь та навичок, і тому не можуть зрозуміти цей процес. Відсутність розуміння позбавляє їх інтересу до участі;
- **Нестача фінансових ресурсів** — Для того, щоб навчити всі зацікавлені сторони, як брати активну участь у процесі прийняття рішень з фінансових питань, необхідні кошти. Також необхідно фінансування для проведення громадських зборів та підготовки інформації для розповсюдження;
- **Небажання органів влади брати до уваги пропозиції громади** — Місцеві органи влади мають бути готовими до критики та повинні бути готовими змінюватися. В іншому випадку це зменшить інтерес громадськості до активної участі;
- **Відсутність доступу до інформації та знань** — Громадяни повинні бути поінформовані та навчені щодо фінансового процесу на місцевому рівні, оскільки без цієї важливої інформації вони не зможуть брати активну участь;
- **Відсутність активних НДО та інших груп громадянського суспільства** — Ці групи мають бути готові чинити тиск на місцеві органи влади, щоб останні стали більш прозорими та відкритими до участі громадськості, а також мобілізувати громадян до дій;

ПРИКЛАД ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ

Планування напрямів розвитку міста у Зволень (Польща)

Зволень є одним з типових невеликих містечок у так званій «Східній стіні» Польщі. Сімнадцять тисяч жителів представлені 22 депутатами міської ради. Як місцева влада, так і громадськість є відкритими до нових ідей та нових інструментів управління.

У 1998 році Зволень отримав фінансування від Агентства США з міжнародного розвитку на запровадження багаторічного плану розвитку міста. За підтримки польських фінансових консультантів було здійснено прогноз поточних доходів та витрат, проаналізовано бюджет міста та розроблено п'ятирічний план фінансування витрат на розвиток міста.

Спочатку в міській раді відбувалися дебати з приводу того, чи потрібно залучати громадян до процесу прийняття рішень. Однак мер прийняв рішення про необхідність сприяння

активній участі громадськості на всіх етапах цього процесу. Для того, щоб забезпечити участь громадськості, було надруковано звітні картки щодо пріоритетів розвитку міста, з допомогою яких кожний громадянин міг висловитися щодо свого власного бачення пріоритетів. Звітні картки щодо пріоритетів розвитку міста можна було отримати в усіх громадських місцях, таких як школи, магазини, підприємства, пошта тощо. В мерії громадяни могли не лише отримати звітні картки, але й звернутися по додаткову інформацію з цього питання до службовців Відділу планування напрямів розвитку міста, які пройшли спеціальну підготовку щодо роботи з громадськістю.

З допомогою звітних карток представники міської влади мали можливість вивчити думку громадськості щодо того, якими вона бачить пріоритети розвитку свого міста. Громадяни отримали нагоду висловити свою точку зору та допомогти визначити цілі розвитку на майбутнє.

Нижче описано головні кроки у підготовці плану розвитку міста:

1. Міська рада прийняла нову резолюцію щодо початку процесу планування та організувала відповідну інформаційну кампанію в місті. Резолюція міської ради містила:
 - детальний графік виконання;
 - зразки звітних карток з інструкціями;
 - опис процедури визначення пріоритетності проектів, виходячи зі Стратегії розвитку міста;
 - наказ про формування виконавчого комітету (включаючи прізвища осіб, їх обов'язки та повноваження). Завданням комітету було забезпечити дотримання графіку планування та діяти як посередник між владою, експертами та громадськістю.
2. Звітні картки щодо пріоритетів розвитку міста було розповсюджено серед громадян, на підприємствах, у школах, громадських та недержавних організаціях.
3. Виконавчий комітет інформував громадськість щодо процесу планування через ЗМІ, громадські збори, брошури та статті, а також працював з усіма управліннями над визначенням пріоритетних проектів.
4. Заповнені звітні картки приймалися від громадян та управлінь адміністрації.
5. Проаналізувавши інформацію зі звітних карток та результати громадських зборів, міська рада та виконавчий комітет визначили пріоритетні проекти. Цей процес зайняв більше місяця. Комітет віддавав перевагу проектам, що мають на меті сприяння розвитку економіки міста, створення додаткових робочих місць та забезпечення зростання надходжень до міського бюджету. Також пріоритетними визнали проекти, які перебували в процесі реалізації або мали шанси отримати зовнішні інвестиції.

6. Виконавчий комітет підготував перший варіант рекомендацій щодо пріоритетних проектів та проект плану напрямів розвитку міста.
7. Першу версію проекту було обговорено за участю представників виконавчого комітету та профільного комітету міської ради. Під час цього засідання було взято до уваги проекти інвестиційного плану та бюджету міста.
8. Представник казначейства міста представив аналіз фінансового стану міста та декілька пропозицій щодо підвищення фінансування шляхом отримання кредитів.
9. Після проведення консультацій було внесено зміни до проекту плану напрямів розвитку міста — спочатку комітетом, а потім радою. Другий варіант плану було представлено на розгляд міської ради.
10. Нарешті, міська рада та виконавчий комітет затвердили остаточний варіант плану напрямів розвитку міста.

ДЖЕРЕЛА

Публікації

Amborski, David. 2000. «Open Budget Hearings Initiatives: Ternopil.» Kiev: People's Voice Project, World Bank Mission Report.

Fenn, M. W. 1998. Expanding the Frontiers of Public Participation: Public Involvement in Municipal Budget and Finance. Toronto: The Institute of Public Administration of Canada.

Jefremienko, Marek, Wolska, Halina. 1998. Five-Year Capital Investment Program for Zwolen.

Jefremienko, Marek, Wolska, Halina 2001. Capital Investment Program. Yaremche, Ukraine: Discussion Paper for the International Citizen Participation Conference, November 2001.

LeSage, Jr E. C. 1998. Public Participation in the Budgeting Process: Edmonton's Ongoing Experiment. Toronto: The Institute of Public Administration of Canada.

Research Triangle Institute. 1999. A Practical Guide to Citizen Participation in Local Government in Romania. Bucharest: USAID Local Government Assistance Program.

Songco, D. A. 2001. Accountability to the Poor: Experiences in Civic Engagements in Public Expenditure Management. Washington: The World Bank.

Джерела в Інтернет

The International Budget Project: <http://internationalbudget.org/>

Програма Розвитку ООН: <http://www.undp.org/poverty/>

Світовий Банк: <http://www.worldbank.org/participation/>

РОЛЬ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ У ВИРОБЛЕННІ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ

Ольга Захарченко,

Джина Холдар,

консультанти, проект «Голос громадськості», Україна

УЧАСТЬ ГРОМАДСЬКОСТІ В УКРАЇНІ: ДОСВІД ПРОЕКТУ «ГОЛОС ГРОМАДСЬКОСТІ»

Одним з наріжних каменів функціонування громадянського суспільства є участь громадськості у процесі розробки та прийняття рішень. Демократія є ефективною тоді, коли громадяни мають можливість впливати на процес вироблення та реалізації політики.

За умов сучасної системи непрямої демократії потреби громадян не можуть бути відображені повною мірою у формулюванні політики, оскільки їхня участь обмежена, здебільшого, вибором своїх представників. Однак, демократію не можна звести лише до виборчих інститутів та процесів (політичних партій, виборів тощо), оскільки це спричиняє розрив між виборцями та обраними ними представниками влади. Сьогодні в Україні існує реальна потреба створити ефективні механізми спілкування та взаємодії між громадянами та їхніми представниками у міжвиборчі періоди. Така взаємодія збільшує поінформованість громадян і допомагає їм регулярно оцінювати діяльність органів влади.

В багатьох демократичних країнах протягом декількох останніх десятиліть досить ефективною виявилася низка механізмів участі громадськості в процесі розробки та прийняття рішень. Кожен з цих механізмів має свої переваги та недоліки; і різні методи використовуються для різних цілей. В Україні подібні механізми та процедури залучення громадськості лише починають запроваджуватися, будучи відсутніми в історії попередньої держави через те, що ні ні уряд, ні громадяни не мали чіткої ідеї впливу громадян на розробку державної політики. За радянських часів лише масові демонстрації та громадські зустрічі, які проводилися за наказом та під контролем держави, розглядалися як найбільш ефективні методи залучення громадськості. Всі ці фактори мали були руйнівними для розвитку громадянського суспільства в Україні.

В незалежній Україні вже накопичено певний позитивний досвід впровадження різноманітних процедур залучення громадян до вироблення та реалізації політики. Проект «Голос громадськості» є одним з тих ефективних інструментів, що допомагає створювати та розвивати механізми збільшення участі громадськості шляхом реалізації комплексної методології в декількох пілотних містах.

«Голос громадськості», започаткований в 1999 році, є трирічним проектом Міжнародного центру перспективних досліджень, спрямованим на підвищення доброчесності, удосконалення процесу управління на місцевому рівні в Україні, а також запровадження механізмів та процедур залучення громадськості до створення ефективною, відповідальною та відкритою державною влади¹. Коротко зупинимось на окремих методиках залучення

¹ Проект реалізується за підтримки Світового банку та Канадського агентства міжнародного розвитку.

громадянського суспільства до процесу розробки та прийняття рішень, які впроваджуються в пілотних містах проекту.

Механізми підвищення рівня громадської поінформованості

Успіх більшості підходів до залучення громадян залежить від того, наскільки добре громадяни поінформовані про діяльність органів влади. В Україні гостро відчувається потреба в збільшенні доступу до інформації та адекватних можливостей її використання. На жаль, дії багатьох владних структур в Україні не є відкритими і прозорими, і процеси вироблення та реалізації політики, як правило, закриті для громадськості. Зокрема, місцеві органи влади залишаються за межами громадського контролю, часто відмовляючись, наприклад, надавати інформацію громадським організаціям, що є порушенням Статей 5 і 9 Закону України «Про Інформацію» (1992).

Міста Тернопіль та Івано-Франківськ є тими показовими містами, де місцеві органи влади залучають громадськість до процесу вироблення політики та прийняття рішень. Разом з проектом «Голос громадськості» та Міжнародною Радою досліджень та обмінів (IREX), в березні 2000 року за участі мешканців обох міст було проведено семінар «Кампанія за поінформованість засобів інформації». Важливим результатом семінару стало набуття місцевими НДО — партнерами проекту «Голос громадськості» в обох містах необхідних вмінь та навичок щодо проведення інформаційних кампаній. Внаслідок проведення цього навчання представники громадських організацій встановили зв'язки з місцевими засобами масової інформації, розмістили у місцевій пресі, на телебаченні та радіо матеріали про свою діяльність та отримані результати в ході реалізації проекту. Крім цього, місцеві партнери проекту «Голос громадськості» почали публікувати результати проведених ними досліджень з різних питань у вигляді «звітних карток». Ці публікації було розповсюджено серед органів місцевої влади, широкого кола громадськості, НДО та інших зацікавлених сторін.

Механізми лобіювання

Одним з основних завдань лобіювання є захист прав тих, чиї права державна влада ігнорувала або ж зловживала ними; громадське розслідування таких фактів; збір та поширення інформації про них, а також моніторинг подібної ситуації.

За результатами соціологічних опитувань, які проводилися Фондом «Демократичні ініціативи» спільно з Інститутом соціології протягом 1994 — 2000 рр., виявилось, що у разі порушення своїх прав та інтересів, громадяни швидше за все взяли б участь у таких формах участі громадськості, як масові демонстрації/ мітинги, виборчі кампанії та збір підписів на підтримку колективних протестів. Іншими словами, в Україні захист прав людини все ще покладається на традиційні механізми громадської дії. Хоча, вже в 1998 — 2000 рр. бажання людей брати участь в подібних заходах зменшилось на 10%.

Нещодавно в Тернополі було запроваджено ініціативу лобіювання, спрямовану на збільшення участі жінок в громадському та політичному житті регіону. Її підтримали Тернопільські НДО з метою підвищення своєї спроможності впливу на включення гендерних та соціальних питань до програм міського розвитку.

В березні 2000 р. в Тернополі було проведено семінар на тему «Підвищення інституційної спроможності жіночих організацій», який відвідали представники НДО, міської влади та засобів масової інформації. Метою семінару було визначити життєздатні НДО, які працюють над вирішенням проблем жіноцтва; посилити їх інституційну спроможність та покращити їх здатність формулювати й реалізовувати стратегічні плани розвитку.

Крім цього, протягом березня-листопада 2000 року в місті було проведено гендерний аудит, спрямований на оцінку рівня залучення жінок до процесу прийняття рішень, урахування потреб та інтересів жіноцтва під час розробки місцевої політики, а також на аналіз ситуації, чи враховані ці проблеми й інтереси під час надання державних послуг. Результати гендерного аудиту було опубліковано у вигляді «звітної картки», висвітлено у місцевих засобах масової інформації, а також розповсюджено серед органів місцевої влади, об'єднань громадян та інших зацікавлених сторін. Гендерному аудиту була присвячена й конференція, проведена в листопаді 2000 року в рамках проекту OLGА за фінансової підтримки Програми Розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН) і Шведського Агентства міжнародного розвитку (ШАМР). Метою конференції було обговорення проблем жіноцтва в регіоні та розробка плану дій щодо збільшення кількості жінок в органах місцевого самоврядування. Крім цього, місцеве НДО «Тернопільське Агентство міського розвитку» через новостворений Департамент гендерних та соціальних досліджень намагається вирішувати проблему гендерної демократії в Тернопільській області шляхом реалізації проектів, проведення семінарів, тренінгів, освітніх заходів та надання юридичних послуг своїм бенефіціаріям.

Консультації з громадськістю

Механізми консультацій з громадськістю включають громадські слухання, круглі столи, дорадчі ради, зустрічі зацікавлених сторін та багато інших заходів (звичайно ж, цей список не є вичерпним). Всі вони дозволяють залучити широкі кола громадян до процесу вироблення політики та надання послуг органами влади. Наприклад, громадські слухання щодо питань місцевого розвитку дають можливість територіальній громаді впливати на хід важливих для неї справ. Організовані групи, а також окремі особи, можуть відвідувати громадські слухання, виражати свої думки та отримувати користь від обміну інформацією та думками, які виникають в ході цих слухань.

Проте, в Україні деякі владні структури без особливого ентузіазму сприймають ідею участі громадськості в процесі розробки та прийняття рішень. Багатьом представникам влади просто бракує знань та досвіду, необхідного для того, щоб зробити громадські слухання продуктивним та корисним інструментом вироблення політики. Часто громадські слухання перетворюються на нескінченні дебати та суперечки, чи навіть гірше, форуми, де органи державної влади звітують про виконану «роботу», представляючи неважливі і громіздкі дані, як це було прийнято у радянські часи.

Однак, на місцевому рівні вже існує чимало успішних прикладів запровадження консультацій з громадськістю. В жовтні 2000 року в Івано-Франківську в рамках проекту «Голос громадськості» відбувся навчальний семінар щодо методології проведення громадських слухань, який висвітлював концептуальні, організаційні та адміністративні питання, пов'язані з проведенням подібних заходів. У семінарі взяли участь представники

місцевого освітнього проекту, НДО та міського відділу освіти, а також всі охочі дізнатися про можливість використання громадських зібрань для відкритих бюджетних слухань в місті. Практичним втіленням результатів навчання та отриманих навичок стало проведення в м.Тернополі відкритих бюджетних слухань з метою інформування громадськості про потреби та проблеми міського бюджету, а в Івано-Франківську — громадських слухань з питань освіти. Біля 400 осіб — мешканців міста, експертів, представників органів місцевої влади, директорів шкіл, викладачів, учнів та НДО — відвідали слухання. Ці заходи дали можливість органам влади розглянути, а згодом вирішити різноманітні проблемні питання освітньої реформи, підняті керівниками відділу освіти, вчителями та батьками.

Громадський контроль за діяльністю органів влади

Громадський контроль за діяльністю органів влади передбачає впровадження таких механізмів та процедур, як дослідження якості державних послуг, здійснення моніторингу цих послуг та діяльності влади, діяльність наглядових рад, громадського журі та створення коаліцій НДО. Цей підхід допомагає підвищити відповідальність та прозорість органів влади шляхом проведення постійного моніторингу та налагодження зворотного зв'язку з громадськістю.

Дослідження якості державних послуг

Під час дослідження якості державних послуг мешканці міста оцінюють якість, своєчасність та інші важливі характеристики послуг, які надаються їм владою. Отже, думка територіальної громади є важливим критерієм оцінки діяльності різноманітних служб місцевої влади. Подібні дослідження стали одним з головних завдань проекту «Голос громадськості», в основу методології якого покладено успішний індійський досвід (м.Бангалор) щодо покращення якості державних послуг. В обох містах проекту результати досліджень було опубліковано і поширено серед владних структур, громадськості, місцевих засобів масової інформації та інших зацікавлених сторін.

Соціальний моніторинг

Іншим важливим інструментом оцінки діяльності органів місцевої влади є громадський моніторинг, метою якого є відслідковування змін в ставленні територіальної громади до реалізації політики органами влади. За підтримкою проекту «Голос громадськості» в Тернополі та Івано-Франківську вже реалізовано багато ініціатив громадського моніторингу. Зокрема, було розроблено «звітні картки» з питань стану освіти в цих регіонах; залучення жінок до роботи в органах місцевої влади та оцінки їх впливу на процес прийняття рішень; ефективності громадських гарячих ліній та центру оплати комунальних послуг. Всі ці документи допомагають здійснювати громадський моніторинг та оцінювати сфери, де було впроваджено реформи.

Коаліції НДО

Порівняно новим та вже досить «популярним» методом здійснення громадського тиску на органи влади в Україні є діяльність коаліцій недержавних організацій (НДО), спрямована на мобілізацію ресурсів задля посилення спроможності громадянського суспільства

відстоювати свої інтереси. Коаліції НДО є тимчасовими об'єднаннями громадських груп з метою лобювання конкретних рішень. Зазвичай коаліції НДО організують перед виборами кандидатські форуми, проводять з представниками влади дискусії щодо специфічних проблем державної та місцевої політики, вивчають громадську думку щодо пріоритетів цих проблем, а також пропонують альтернативні шляхи їх вирішення.

Досвід показує, що українські коаліції НДО часто є неефективними у своїй діяльності. Серед основних проблем, з якими вони стикаються, є недостатнє розуміння мети та цілей своєї діяльності; проблеми лідерства та управління; брак ресурсів; внутрішні конфлікти тощо. Інституційна спроможність таких утворень є слабкою, а їх вплив на вироблення та реалізацію політики — мінімальним.

З метою посилення ролі коаліції у процесі прийняття рішень в Тернополі та Івано-Франківську в рамках проекту «Голос громадськості» було проведено серію навчальних заходів — тренінгів та семінарів. Учасники цих заходів — представники місцевих коаліцій НДО — мали можливість отримати необхідні знання та навички з питань стратегічного планування та менеджменту; співпраці із засобами масової інформації; принципів роботи в команді; написання проектних пропозицій та методів фандрейзингу. Як наслідок, коаліції НДО в обох містах беруть активну участь в реформуванні системи надання державних послуг, здійснюючи моніторинг діяльності місцевих органів влади, долучаючись до вироблення політики та розробки різноманітних гендерних програм, проведення освітньої та регуляторної реформ, вирішення бюджетних, комунальних та екологічних питань.

Стратегічне планування розвитку громади

Основною метою стратегічного планування розвитку громади є вироблення місцевих соціально-економічних стратегій на тривалий період для посилення економічної позиції міста та покращення рівня життя його мешканців. Місто Івано-Франківськ було одним з перших в Україні, Стратегічний план розвитку якого було сформовано за участю не лише місцевої влади, а й громадських організацій, науковців та бізнесменів при підтримці громади міста. Цей план окреслює основні напрямки подальшого розвитку економіки міста через її реструктуризацію, розширення виробництва споживчих товарів, сфери послуг, створення нових робочих місць, підвищення зайнятості населення і в кінцевому результаті зростання добробуту громади міста.

ВИСНОВКИ

Залучення громадськості до процесів розробки та прийняття рішень, що стосуються життя територіальної громади, є одним з фундаментальних принципів демократії та розвитку громадянського суспільства. Загальною метою залучення громадськості є налагодження довірливих відносин між територіальною громадою та місцевими органами влади, що сприяє збільшенню взаємної відповідальності, підвищенню прозорості процесу ухвалення владних рішень та розвитку місцевого самоврядування. Досвід розвинених демократичних країн показує, що посилення ролі самих громадян у задоволенні потреб територіальної громади та поліпшенні життєвого рівня місцевого населення є важливим елементом розвитку місцевого самоврядування.

Однак, як правило, українським громадянам бракує знань про демократичні інститути та способи своєї участі в їх формуванні й контролі за діяльністю. Громадяни звикли підкорятися тим, хто приймає рішення, а не відкрито впливати на процес їх розробки та імплементації. Монолітна радянська бюрократія пригнічувала можливість ефективно відстоювати інтереси громадян, яких вона представляє. Низький рівень політичної культури як представників владних структур, так і громадян також сприяє тому, що механізми участі громадськості не визнаються цінними інструментами реалізації політики та отримання послуг. Громадськість мало довіряє владним структурам, і навпаки: народні обранці не вірять в тих, кому вони служать.

В сучасній Україні існують нагальні потреби для підвищення рівня громадської участі в процесі вироблення та реалізації політики. Без цього українське суспільство залишатиметься інертним. Отож, необхідно створювати, підтримувати та підживлювати різні механізми активізації участі громадськості для того, щоб допомогти мобілізувати розпорошені ресурси для задоволення соціальних потреб кожного пересічного українця. Цьому сприятиме й поширення процедур та стандартів вироблення й аналізу політики, що є ефективним інструментом створення клімату оптимізму, довіри та партнерських стосунків. Успішні ініціативи щодо збільшення участі громадськості мали місце в багатьох регіонах України, в тому числі й у Тернополі та Івано-Франківську. Проте, варто розуміти, що це лише перші кроки до налагодження ефективної співпраці між органами влади та громадянами.

ЛІТЕРАТУРА З ПИТАНЬ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ

Аспекти самоврядування: часопис українсько-американської програми «Партнерство громад» 1(9). —К.,Фундація «Україна — США», 2001.- 48 с.

Винников О., Соф»янц Н. Правові засади соціального партнерства в територіальних громадах України: громадські організації та органи влади. — Севастополь-Донецьк, «Сприяння», 2001. —95 с.

Від тоталітаризму до участі громадськості у виробленні політики.-Київ,Міжнародний центр перспективних досліджень,1999. — 35 с.

Вісник громадських слухань: Публічний звіт Уряду України про виконання програми дій «Реформи заради добробуту» у 2000 році. —К., Інститут Реформ, 2001. —126 с.

Городская власть: какой ей быть? —Николаев, Муниципальная инициатива, 1998. — 27 с.

Громадські слухання «Про доцільність та можливості створення державної установи з питань проведення адміністративної реформи та розвитку місцевого самоврядування» (Збірник матеріалів громадських слухань (Київ, 2 червня 2000р.). — Київ, Логос, 2000р. — 88 с.

Дослідження якості послуг, які надаються населенню м.Тернопіль /Проект «Голос Громадськості, МЦПД. —Ів.-Ф., 2000. — 40 с.

Дослідження якості послуг, які надаються населенню м.Івано —Франківськ /Проект «Голос Громадськості, МЦПД. —Ів.-Ф., 2001. —55 с.

Дробенко Г, Брусак Р. Свірський Ю. Стратегічне планування розвитку територіальних громад» (методичний посібник), СПОЛОМ, Львів, 2001.

Задорожний Г.В., Коврига О.В., Смоловик В.В. Соціальне партнерство-реальний шлях до відкритого суспільства. — Харків, ХІБМ, 2000р. — 192с.

Залучення громадськості до управління розвитком територій / В рамках проекту» Активна громадськість — ефективне управління» (реформування системи муніципального управління через передачу частини управлінських функцій неприбутковим організаціям. — Івано-Франківськ, Асоціація економічного розвитку Івано-Франківщини, 2001 р. —24 с.

Запорожец А. и др.Участие горожан в жизнедеятельности местного самоуправления.- Николаев, Муниципальная инициатива, 2001. — 26 с.

Здійснення моніторингу виконання стратегічних планів розвитку територій/ В рамках проекту» Активна громадськість — ефективне управління» (реформування системи муніципального управління через передачу частини управлінських функцій неприбутковим ор-

ганізаціям. — Івано-Франківськ, Асоціація економічного розвитку Івано — Франківщини, 2001 р. — 24 с.

Зимовець Р. Розвиток місцевої демократії: забезпечення прав громадян на здійснення місцевого самоврядування¹ (Збірник матеріалів конференції). — Київ, Науково-аналітичний центр «Перспектива», 1999 р.

Коаліції НДО в країнах Центрально-Східної Європи: досвід співпраці з місцевою владою (за результатами міжнародної конференції 20-22 липня 2000р.) /Проект «Голос Громадськості, МЦПД. —Ів.-Ф., 2000. — 72 с.

Кокарев И. Жилтоварищества, территориальная община и общественное самоуправление. — Москва, 1997. —29 с.

Концепція розвитку правової просвіти громадян на період 1998-2005рр. —Київ, Міністерство юстиції України, 1998. — 15 с.

Кравченко В.І., Кучеренко О.Ю., Гейдор1.1. Бюджетні слухання: методичні рекомендації щодо організації та проведення бюджетних слухань в органах місцевого самоврядування України . —К., Науково — дослідний фінансовий інститут при Міністерстві фінансів України (НДФІ), 2000 р. — 120 с.

Логачов М.М. Громадський аудит — шлях до оптимізації надання житлово-комунальних послуг населення міст України» (на прикладі малих міст України), Агентство регіонального розвитку Луганської області, Луганськ, 2001р.

Методика підбору членів дорадчого комітету та основні засади їх роботи/ В рамках проекту» Активна громадськість — ефективне управління» (реформування системи муніципального управління через передачу частини управлінських функцій неприбутковим організаціям). — Івано-Франківськ, Асоціація економічного розвитку Івано — Франківщини, 2001 р. —16 с.

Організація освітньої роботи серед громадськості. —Київ,Міністерство праці та соціальної політики України, 1998. —32 с.

Парламент та проблеми розвитку регіонального та місцевого самоврядування в Україні: Матеріали міжнародних семінарів 1999–2000 рр. — Київ, Інститут громадянського суспільства, 2001. —206 с.

Пенсійна реформа в Україні: громадські слухання (матеріали громадських слухань з питань реформування системи пенсійного забезпечення в Україні). — Київ, 2001р.

Права і обов'язки мешканців сіл, селищ, міст (методичні рекомендації для територіальних громад сіл, селищ, міст). — Полтава, Виконавча дирекція асоціації міст Полтавщини, 2001 р.

Представницькі органи місцевого самоврядування (методичні рекомендації для сільських, селищних, міських депутатів). — Полтава, Виконавча дирекція асоціації міст Полтавщини, 2001 р.

Рекун А., Рекун О., Новіков Ю. Коаліції громадських організацій. — Черкаси, Товариство фахівців з промислового менеджменту, 1998. — 13 с.

Створення та функціонування дорадчого комітету / В рамках проекту «Активна громадськість — ефективне управління» (реформування системи муніципального управління через передачу частини управлінських функцій неприбутковим організаціям). — Івано-Франківськ, Асоціація економічного розвитку Івано — Франківщини, 2001 р. — 16 с.

Тендер для недержавних організацій / В рамках проекту «Активна громадськість — ефективне управління» (реформування системи муніципального управління через передачу частини управлінських функцій неприбутковим організаціям). — Івано-Франківськ, Асоціація економічного розвитку Івано — Франківщини, 2001 р.

Устав города-основы культуры городского самоуправления. — Николаев, Муниципальная инициатива, 1999.

Чепак Д., Каськів В., Потехін Д. Більше ніж одне ціле, чи історія про створення найбільшої коаліції українських НДО — Свобода вибору. — Київ, Свобода вибору, 2001. — 29с.

Чи повинна держава втручатися в приватний бізнес? (за матеріалами проекту «Громадські слухання: єднання в ім'я прогресу». — К., Інститут реформ, 1999.

РЕСУРСИ ІНТЕРНЕТ ЩОДО УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ

American Civil Liberties Union (Student Organizing Manual)

www.aclu.org/students/organizingmanual.html

Тут представлено віртуальну абетку щодо організації групи для досягнення змін. АСГС має десятирічний досвід активізації громадського руху у США, про що свідчить спеціальна веб-сторінка, присвячена цій темі на основному сайті Спілки. Особливу увагу варто звернути на розділи, присвячені правилам написання листів (буде корисно редакторам газет, політичним лідерам, головам організацій тощо), виголошення промов перед громадою, планування заходів та їх рекламування.

Anti-Corruption Gateway for Europe and Eurasia www.no-bribes.org

Ця веб-сторінка не стосується участі громадськості безпосередньо, однак вона містить споріднену інформацію щодо більшості країн СНД та Центрально-Східної Європи. Існує також російська версія сторінки.

Benton Foundation www.benton.org/Practice./Toolkit

Ця фундація має на меті допомагати НДО, донорським проектам або проектам з громадським фінансуванням знайти гранти для організацій та програм, яким бракує технічних засобів, таких як комп'ютери та Інтернет. На сторінці можна знайти покрокові рекомендації щодо того, як оцінити потреби та включити їх до пропозицій на фінансування.

Center for Community Change www.communitychange.org/media.html

Це гарний інформаційний ресурс про організацію громади, створення коаліцій, групи тиску, розвиток комунального господарства, розвиток громади та механізми лобювання. ЦРГ переконаний, що гарна медіа-стратегія є головним елементом в діяльності громадських організацій, які працюють задля здійснення змін. Сайт аналізує, які кроки можна здійснити, які альтернативи розглянути і як використовувати ЗМІ у процесі лобювання. Тут подано посилання на інші споріднені веб-сторінки.

Civic Practices Network <http://www.cpn.org/>

Особливістю цієї сторінки є наявність низки есе про організацію громад, соціальний капітал та міську демократію, які представляють широкий спектр підходів щодо участі громадськості. Сторінка також містить посилання на моделі, механізми, посібники, програми та навчальні центри.

Civicus www.civicus.org

Це корисний сайт, який закликає громадян брати активну участь у розвитку своїх громад, незалежно від того, де вони проживають. Особливо цікавими є розділи «Послуги», «Індекс громадянського суспільства» і «Громадянське суспільство та громадська діяльність». Розділ «Послуги» містить адреси НДО та донорів, календар громадських заходів в режимі он-лайн, а також переліки корисних книжок.

Civitas International www.civnet.org

Ця організація переконана, що громадяни повинні знати про уряд та процедури його діяльності. Це допоможе їм впливати на органи влади задля збільшення ефективності демократії, підвищення рівня відповідальності обраних чиновників та покращення рівня життя. Сторінка буде корисною для всіх, хто вивчає проблеми функціонування органів влади: науковцям, студентам, вчителям, батькам тощо.

Communities On-line <http://www.communities.org.uk/ukco/>

Мережі громад надають громадський простір у віртуальному світі. Сторінка містить посилання на різні статті, громадські веб-сторінки Об'єднаного Королівства та інших країн. Особливу увагу тут приділено значенню інформаційних та комунікаційних технологій, таких як Інтернет, що надають безліч можливостей для контактів та впливу громадян на обраних ними представників влади.

Community Toolbox <http://ctb.lsi.ukans.edu/>

Цей веб-сайт надає інформацію про інструменти для організації громади. Його метою є покращувати «здоров'я» громад розвитком шляхом єднання людей, ідей та ресурсів.

E-The People www.e-thepeople.com

Даний веб-сайт більшою мірою, ніж усі інші, відкриває різноманітні можливості для використання мережі Інтернет з метою налагодження зв'язку між владою та громадянами. Особливістю цього сайту є наявність різних петицій, обговорень, форумів та новин про нове законодавство в режимі он-лайн. За допомогою цього сайту американці можуть навіть сплачувати штрафи за перевищення швидкості!

Independent Sector www.independentsector.org

Цю організацію описано як «коаліцію провідних неприбуткових організацій, фондаций і корпорацій, які посилюють неприбуткову ініціативу, філантропію та громадську дію.» Веб-сайт демонструє силу, якої НДО можуть набути, працюючи разом над темами спільного інтересу або вигоди.

Institute for Development Studies <http://www.ids.ac.uk/ids/particip/>

За допомогою роботи Групи учасників, Інститут досліджень розвитку слугує глобальним центром для досліджень, інновацій та навчання у сфері участі громадськості та спільних підходів до розвитку. Веб-сторінка часто поновлюється новими дослідницькими роботами та статтями на різну тематику. На сторінці можна також знайти посилання на інші сайти, присвячені участі громадськості.

Institute on Governance www.iog.ca

«Ефективна влада через думку та дію» є гаслом цього канадського сайту, який є одним з найбільш всеосяжних, корисних та відвідуваних ресурсів в Інтернеті, пов'язаних з участю громадськості та посиленням спроможності до формування політики.

International Association for Public Participation <http://www.iap2.com/>

Це веб-сторінка Міжнародної асоціації з участі громадськості, члени якої прагнуть пропагувати та покращувати практику участі громадськості щодо окремих осіб, органів влади, інституцій та інших установ, які мають вплив на громадський інтерес у країнах всього світу.

Internet Democracy Project <http://www.internetdemocracyproject.org/>

Проект Інтернет-демократії має на меті збільшення участі користувачів Інтернет в неурядових організаціях у всьому світі. Проект пропагує, щоб ці організації дотримувались принципів відкритої участі, громадської відповідальності та прав людини.

Online Democracy onlinedemocracy.winona.org

Цей сайт є показовим прикладом того, як можна використовувати Інтернет для об'єднання громади. Метою проекту «Демократія в режимі он-лайн» міста Вайнони є посилювати, інформувати та залучати громадськість, організовуючи обговорення питань разом з усією громадою.

Organization for Economic Co-operation and Development www.oecd.org/puma

Як окремий компонент ОЕСР, Програма громадського управління пропонує низку тем, пов'язаних з послугами громадського управління. Особливу увагу слід звернути на розділ, присвячений відносинам між урядом та громадськістю, де представлено статті, розділ документації (з анкетами) та загальною інформацією про залучення громадян до процесу прийняття рішень та надання послуг населенню.

Participation Toolkit <http://www.toolkitparticipation.com/>

Сайт надає інформацію про інструменти, які підвищують рівень участі громадськості у розвитку місцевого самоврядування. Описано і проаналізовано сотні найкращих практик; подано статті та посилання.

Partnerships Online www.partnerships.org.uk

Цей сайт є віртуальною абеткою участі громадськості (плани дій, складання бюджетів, консультації тощо); він також містить повний покроковий розділ щодо впровадження теорії у практику. Варто звернути увагу на колекцію ресурсів щодо імен, організацій, публікацій та ін., пов'язаних із залученням громадськості до розробки та впровадження політики.

Pew Center for Civic Journalism www.pewcenter.org

Центр П'ю є інкубатором експериментів у громадянській журналістиці, який надає можливість інформаційним організаціям створювати та відновлювати кращі шляхи передачі новин задля залучення населення до розвитку громад. Сайт, здебільшого, присвячено ЗМІ, які підтримують місцеві ініціативи.

Southwest Educational Development Laboratory www.sedl.org/pubs/lc06/welcome.html

Основну увагу цього сайту зосереджено на процесах залучення громадськості до обговорення освітніх програм та процесу прийняття рішень в освітній сфері. Тут подано різно-

манітні матеріали, в яких проаналізовано підходи до участі громадськості до освітньої реформи.

SWAP ((Successes, Weaknesses, Aims and Problems)) www.roko.goe.net/swap

Метою веб-сайту є допомогти громадським організаціям та окремим особам формулювати їх цілі, розробляти стратегічні плани, передбачати проблеми та реалізовувати ці плани.

United States Agency for International Development (USAID) www.usaid.gov

Даний сайт американського уряду є корисним джерелом документів, присвячених участі громадськості та партнерству (див. розділ сайту «Документи»).

World Bank Institute Website www.worldbank.org/wbi/home.html,
www.worldbank.org/wbi/sourcebook/sbhome.htm

Сторінка Інституту Світового банку містить різноманітну інформацію та ресурси, пов'язані з проектами Світового Банку, дослідженнями та публікаціями, в тому числі «Довідник з участі громадськості». Зокрема, він є джерелом інформації щодо участі громадськості, а також узагальнює знання й досвід, які Світовий банк отримав у процесі надання технічної допомоги регіонам та країнам світу, що розвиваються.

УЧАСНИКИ КОНФЕРЕНЦІЇ

БОЛГАРІЯ

Добрін Добрев

Муніципалітет Тарговіште
7700 Targovishte Pl. Svoboda, P.K. 45
E-mail: expo@tshte.net
Тел.: (3592) 601 2323

Ентоні Алан

Агентство економічного розвитку Варни
9000 Varna, 2 Shipka St.
E-mail: vardevel@mail.orbiТел.:.bg
Тел.: (3592) 606 274

Свелта Янкова

Ініціативи місцевого самоврядування
56 Alabin St., Sofia
E-mail: s.yankova@lgi-bg.org
Тел.: (3592) 981 9190

Тоні Дімов

Фонд розвитку громадянського суспільства
23 Shipka St., 1504 Sofia
E-mail: toni@csdf.bgone.net
Тел.: (359 2) 944 1925

Христина Ковачева

Фонд реформ місцевого самоврядування
22-A San Stefano St., Sofia-1504
E-mail: ckovacheva@flgr.bg
Тел.: (3592) 943 4422

БОСНІЯ ТА ГЕРЦЕГОВИНА

Даліда Немирович

Центр громадських ініціатив
Kalaždžica 4, 88 000 Mostar
E-mail: ccimo@bih.net.ba
Тел.: (387 36) 580 55

ВІРМЕНІЯ

Артур Дрампян

Урбаністичний інститут
41, Khanjian Street, Yerevan, 375001
E-mail: artdramp@hotmail.com
Тел.: (3741) 580739

Барбара А. Ко

Вірменська школа державного управління,
Проект громадянської просвіти
8 Kievian Street, Yerevan 28
E-mail: bcoe@netsys.am
Тел.: (3741) 580739

Маїс Ваноян

Урбаністичний інститут
41, Khanjian Street, Yerevan, 375001
E-mail: maisvanoyan@hotmail.com
Тел.: (3741) 580739

ГРУЗІЯ

Георгій Месхідзе

Civitas Georgica
24 Chavchavdze Ave., Tbilisi
E-mail: civitas@caucasus.net
Тел.: (9959) 951 3061

ЕСТОНІЯ

Маргіт Саре

Пеїпський Центр транскордонної співпраці
Veski 69, Tartu 50409
E-mail: Margit@ctc.ee
Тел.: (3727) 421 001

ПОЛЬЩА

Барбара Щербинська

Фонд підтримки місцевої демократії
Ul. Dąbrowskiego 26, 15-555, Białystok 24
E-mail: frdl_bial@pro.onet.pl
Тел.: (48 857) 321 788

Галина Вольська

Єфремівсько с.к. —
Муніципальні дорадчі послуги
Wociania Str. 02-807, Warszawa
E-mail: wolska@ursynow.waw.pl
Тел.: (48 0 602) 395 612

Марек Єфремівсько

Єфремівсько с.к. —
Муніципальні дорадчі послуги
Wociania Str. 02-807, Warszawa
E-mail: marekj@itp.net.pl
Тел.: (48 0 605) 82 33 99

Мирослав Олейник

Округ Бартошице
Ul. Grota Roweckiego 1, 11-2000,
Bartoszyce
E-mail: zgwm@polbiznes.com
Тел.: (48 89) 762 1720

Пьотр Садлоца

Програма підтримки діалогу місцевої
демократії
Ul. Sienkiewicza 25, 25-007 Kielce
E-mail: dialog@frdl.sky.pl
Тел.: (48 41) 368 0486

Христина Срока

Асоція громад Варми та Мазури
Al. Pilsudskiego 7/9, 10-950, Olsztyn
E-mail: zgwm@polbiznes.com
Тел.: (48 89) 527 60 75

Януш Дабровський

Округ Бартошице
Ul. Grota Roweckiego 1, 11-200,
Bartoszyce
E-mail: zgwm@polbiznes.com
Тел.: (48 89) 762 1720

РУМУНІЯ

Андреа Стінге

Асоціація «За демократію- Брасов»
M. Sadoveanu No. 3, Brasov 2200
E-mail: apdb@brasovia.ro
Тел.: (00 068) 475-992

Даніель Сербан

Research Triangle Institute
Bucharest, Mihai Eminescu Street, 144
E-mail: dserban@xnet.ro
Тел.: (401) 212 21 76

Клаудія Памфіл

Фонд партнерів для місцевого розвитку
Str. Piata Amzei 7-9, Sc A, AT 3
Ap 11, Sector 1, Bucharest
E-mail: fpdl@fpdl.ro
Тел.: (401) 313 56 68

Ніколає Кута

Румунська асоціація розвитку громад
Sos. Stefan Cel Mare Nr. 32, Bl. 26, Ap. 28,
Bucuresti
E-mail: racd_98@hotmail.com
Тел.: (401) 212 30 87

СЛОВАЧЧИНА

Анна Каралієва

Громадська мережа
Kapitulska 13, 97401 Banska Bystrica
E-mail: karailieva.ovabb@slovak.sk
Тел.: (421 48) 412 38 80

Чак Хірт

Громадська мережа
Kapitul'ska 13, 97401 Banska Bystrica
E-mail: hirt.ovabb@slovanet.sk
Тел.: (421 48) 412 38 80

УКРАЇНА**Андрій Бега**

Міжнародний центр перспективних досліджень
Київ, вул. Пимоненка, 13-А
E-mail: abega@icps.kiev.ua
Тел.: (044) 462 49 38

Андрій Григоров

консультант міського голови Куп'янська
Куп'янськ, вул. Леніна, 3
Тел.: (0574) 25 17 71

Анатолій Качук

Міжнародний центр
некомерційного права
Київ, бульвар Дружби Народів, 24/2,
к. 42
E-mail: taficnl@ukrpack.net
Тел.: (044) 269 07 32

Вадим Прошко

Програма партнерства громад Фондації
«Україна-США», радник з питань
місцевого самоврядування
Київ, 01015, вул. Московська, 40-А
E-mail: vprosh@usukraine.kiev.ua
Тел.: (044) 290 6563

Валентина Улибіна

Міжнародний центр підтримки житлової
та муніципальної реформ
Одеська філія, директор
регіонального офісу
Одеса, 65026, вул. Пушкінська, 12
E-mail: abel@tm.odessa.ua
Тел.: (048)225 0915

Валерій Кочуєв

Фундація «Україна-США»,
Східноукраїнський регіональний центр
Проекту партнерства громад
Донецьк, 83015, вул. Челюскінців, 163
E-mail: cp@eurtc.donetsk.ua

Василь Полуйко

Західно-Український ресурсний центр,
директор
Львів, 79008, вул. Лисенка, 21
E-mail: polujko@zurc.org
Тел.: (0322) 75 1716

Віктор Кімакович

Інститут розвитку міста, директор
Івано-Франківськ, вул. Січових
Стрільців, 16
E-mail: stanis@il.is.ua
Тел.: (0342) 76376

Віталій Головчак

Асоціація малих підприємців
Івано-Франківськ,
вул. Вовчинецька, 187/15
Тел.: (03 42) 31 404

Володимир Білецький

керуючий справами Тернопільського
міськвиконкому
тернопіль, вул. Листопадова, 5
E-mail: admin@city.gov.te.ua
Тел.: (0352) 22 13 60

Володимир Коваль

Рада громади Сихова, заступник голови
Львів, 79070,
проспект Червоної Калини, 43
Тел.: (03 22) 222 828

Генадій Русанов

Асоціація економічного розвитку
Івано-Франківська, менеджер проекту
Івано-Франківськ, 76000,
вул. Дністровська, 26
E-mail: grusanov@aedif.if.ua
Тел.: (0 342) 55 20 22

Елеонора Вишняк

Центр громадських ініціатив,
виконавчий директор
Перечин, Закарпатська обл.,
вул.Жовтнева, 20, к. 25
E-mail: vishnyak@karpaty.uzhgorod.ua
Тел.: (0314) 522 893

Ілько Кучерів

Антикорупційна програма «Партнерство
за прозоре суспільство»
Київ, 01004, вул. Шовковична, 42-44
E-mail: dif@carrier.kiev.ua
Тел.: (044) 490 65 58

Інна Жолобович

Фонд «Демократичні ініціативи»
Київ, 01004, вул. Шовковична, 42-44
E-mail: dif@carrier.kiev.ua
Тел.: (044) 490 65 58

Ірина Солоненко

Київський центр Інституту Схід-Захід,
Український регіональний вісник
Київ, 01001, вул. Хрещатик, 10В, 6
поверх
E-mail: isolonenko@iews.org
Тел.: (044) 462 00 53

Жанна Мурмалка

секретар міської ради
Торез, 866000, Донецька обл., вул.
Піонерська, 3
E-mail: torez@oda.dn.ua
Тел.: (06 25) 43 05 46

Левко Довган

Фонд «Наш Станіславів», виконавчий
директор
Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 12
Тел.: (03 42) 76 376

Людмила Макаренко

виконком Чугуївської міської ради
Чугуїв, вул. Лібнехта, 35-А
Тел.: (05 74) 462 35 03

Лариса Мудрак

Київський центр Інституту Схід-Захід,
Український регіональний вісник
Київ, 01001,
вул. Хрещатик, 10В, 6 поверх
E-mail: lmudrak@iews.org
Тел.: (044) 462 00 53

Михайло Золотухін

Центр соціально-економічного розвитку
українського Причорномор'я
Миколаїв, 54001, вул. М. Морська, 1
E-mail: gold@sed.nikolaev.ua
Тел.: (0512) 358 507

Михайло Попадін

виконком міської ради, керівник
юридичного відділу
Калуш, 77300, Івано-Франківська обл.,
вул. Гагаріна, 1
E-mail: knvk@kmyk.if.ua
Тел.: (0347) 24 30 72

Оксана Руда

Коаліція НДО Івано-Франківська
Івано-Франківськ, вул. Биха, 10
Тел.: (0342) 30 302

Олег Войтович

Агентство міського розвитку, директор
Тернопіль, вул. Грушевського, 8
E-mail: admin@agency.ssft.ternopil.ua
Тел.: (0352) 22 94 26

Олег Хавич

депутат міської ради, директор
Інституту ефективного місцевого
самоврядування
Чернівці, 58013,
вул. Південно Кільцева, 1/55
E-mail: ukrmol@unicom.cv.ua
Тел.: (03722) 781 24

Ольга Івліва

Куп'янська райдержадміністрація,
керівник відділу внутрішньої політики
Куп'янськ, вул. Леніна, 3
Тел.: (0574) 25 52 01

Ольга Мірошник

Фонд місцевої демократії, директор
Харків, 61003, площа Конституції, 16-А
E-mail: app@online.kharkov.ua
Тел.: (0572) 126 044

Орест Данчевський

Ресурсний центр підтримки і розвитку
місцевих громад, координатор програм
Львів, 79010, вул. Лисенка, 38/8
E-mail: kvu@mail.lviv.ua
Тел.: (0322) 966 399

Павло Андрусак

секретар Івано-Франківської
міської ради
Івано-Франківськ, вул. Грушевського, 21
Тел.: (03 42) 52000

Руслан Фронц

Тернопільське Агентство міського
розвитку,
інформаційно-аналітичний відділ
Тернопіль, вул. Грушевського, 8
E-mail: admin@agency.ssft.ternopil.ua
Тел.: (03 52) 22 94 26

Світлана Нестеренко

Центр муніципального розвитку,
менеджер
Комсомольськ, Полтавська обл.,
вул. Миру, 24, к. 218
E-mail: dnipro@ferrexpo.poltava.ua

Світлана Шидлівська

Агентство міського розвитку
Тернопіль, вул. Грушевського, 8
E-mail: admin@agency.ssft.ternopil.ua
Тел.: (0352) 22 9426

Сергій Богачов

виконком Донецької міської ради,
консультант мера
Донецьк, 83050, вул. Артема, 93 к. 213
E-mail: ecorom@skif.net
Тел.: (0623) 335 3979

Сергій Квітка

Дніпропетровська міська рада, керівник
відділу внутрішньої політики
Дніпропетровськ, вул. Маркса, 75, к. 501
E-mail: kvitka@gjac.dp.ua
Тел.: (056) 744 6278

Сергій Панцир

Лабораторія законодавчих ініціатив,
експерт
Київ, 04070, вул. Волоська, 8/5, к. 324
E-mail: isc@ukma.kiev.ua
Тел.: (044) 412 1784

Тетяна Сергієнко

Антикорупційна програма «Партнерство
за прозоре суспільство»
Київ, 01004, вул. Шовковична, 42-44
E-mail: dif@carrier.kiev.ua
Тел.: (044) 490 6558

Юрій Чумак

виконком Чугуївської міської ради,
спеціаліст по зв'язках з громадськістю
Чугуїв, вул. Лібнехта, 46, к. 51
Тел.: (05 74) 62 37 87

ОРГАНІЗАТОРИ КОНФЕРЕНЦІЇ

Агнеш Натканєц

E-mail: a_natkaniec@yahoo.ca

Володимир Гнат

E-mail: vhnat@icps.kiev.ua

Джина Гілберт Холдар

E-mail: Gina@gluk.org.ua

Едуард Захарченко

E-mail: Edward@icps.kiev.ua

Олена Гуменюк

E-mail: houmenyuk@icps.kiev.ua

Ольга Захарченко

E-mail: ozakharchenko@icps.kiev.ua

Пол Міазга

E-mail: paulmiazga@yahoo.ca

Том Монастирський

E-mail: tmonastyrski@icps.kiev.ua

Адреса:

Проект «Голос Громадськості»

Україна, Київ, 03050, вул. Пимоненка, 13-а

Тел.: (38 044) 236 1537/36

Факс: (38 044) 236 4668

Веб-сторінка: www.icps.kiev.ua/projects/ukr/peoples_voice

ПРОЕКТ «ГОЛОС ГРОМАДСЬКОСТІ»

Міжнародний центр перспективних досліджень
Україна, м. Київ, 03050, вул. Пимоненка, 13-а,

Тел.: (38 044) 239 1537

Факс: (38 044) 236 4668

E-mail: pvp@icps.kiev.ua

Веб-сторінка: www.icps.kiev.ua/projects/ukr/peoples_voice